

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ім. В.М.КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
І ЗМІСТУ ОСВІТИ**

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

ДО 100 РІЧЧЯ НАН УКРАЇНИ

**МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції**

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
СВІТОГЛЯДНІ ПОШУКИ, КОМУНІКАТИВНІ
ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ»**

6 грудня 2018 р.

Рівне, 2018

УДК 141 (082)
ББК 87 В 7
С 91

**Затверджено до друку Вченою радою
Київського університету права НАН України
(Протокол № 3 від 21 грудня 2018 р.)**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ю. С. Шемшученко, академік НАН України;
Ю. Л. Бошицький, кандидат юридичних наук, професор;
А. Є. Залужна, доктор філософських наук, професор;
С. Я. Українець, кандидат філософських наук;
О. О. Дацюк, кандидат філологічних наук

Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії: Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю.Л., Українець С.Я. – Рівне, 2017. - 226 с.

До збірника увійшли тези доповідей учасників VIII Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», присвячені теоретико-філософським, лінгвістичним та психолого-педагогічним аспектам гуманітарного пошуку. Означена проблематика розглядається в порівняльно-історичному та міждисциплінарному контексті, даються конкретні рекомендації щодо практичного застосування висновків науковців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться питаннями сучасної гуманітаристики, зокрема, проблемами розвитку філософії, лінгвістики, теорії та історії освіти й виховання.

© Київський університет права НАН України

ЗМІСТ

Залужна А.Є. «Екзистенційна діалектика віри С. Кіркегора у сучасних теоретико-методологічних інтерпретаціях».....	12
Кириленко О. М. Політика сталого розвитку ООН у процесах глобальної демократизації сучасного суспільства.....	15
Галич В.М. «Метафора в публіцистиці Віталія Бендера».....	20
Labelle, Elizabeth , MA, Political Science, USA <i>The political and social importance of Maidan</i>	26
Галич О.А. «Роман Бориса Акуніна «Не прощаюся»: завершення квазібіографії Фандоріна».....	40
Галич А. О. Роман «Втрачений символ» Дена Брауна: своєрідність портретування.....	45
Koleda, Catherine , auteur de « Quand Staline nous affamait. Récit d'un survivant ukrainien », Editions Jourdan, Paris, France <i>A quand la reconnaissance universelle de l'Holodomor ?</i>	50
Тарасевич Т. Ю. Кримінально-правова кваліфікація вчинення злочинів, які вчиняються медичними працівниками як спеціальними суб'єктами злочину.....	55
Крупка О.В. «Еволюція правової свідомості українського суспільства на межі середніх віків і Нового часу».....	59
Цибульський В.І., Гром В.М. «Київський гідромеліоративний інститут в період нацистської окупації(1941-1943рр.)».....	64
Храпко П.Ю. Деякі аспекти семіотики візуального в теоретичному трактаті О. Богомазова «Живопис та елементи» (1914).....	69
Гуменюк С.М. Неогуманістичні проекти у контексті глобалізаційних процесів: виклики та перспективи.....	71
Коберська Т.А. Інсталяції міфу у сучасній соціокультурній дійсності».....	75
Шадюк Т.А. «Релігійна ідентичність як соціокультурний маркер»... 79	
Клинова-Дацюк Г.Д. Українські вищі школи в Німеччині у II половині 40-х рр. XX ст.	83
Сарнавська О.В. Особливості філософії поезії хх століття на прикладі творчих пошуків М. Семенка.....	89
Українець С.Я. Світоглядна переорієнтація у дослідженні проблеми національного: діалог з метафізикою.....	92
Сарнавська О.В., Задорожна І. Філософсько-психологічні аспекти пошуку смислів сучасної особистості.....	96
Залужний А.Л. Соціально-економічна екологія М. Реймерса».....	100
Крупка Л.О. Простір війни як дорога до себе за романом Сергія Жадана «Інтернат».....	103
Веремейчик С. В. Душа в контексті філософських пошуків античності.....	106
Зелена А. Г. Тревел-журналістика як явище сучасного медіа простору.....	110

Міщук В. В. Розширення «на схід» як етап розвитку Європейського Союзу.....	115
Кир'янчук І.Б. Хронотоп зустрічі у поезіях Михайла Ореста «Казка» та «У ложах камінних прозорчасті струмені».....	118
Маліцький Б., Тарасевич Т. Ю. Юридичні ознаки складу злочину (терористичний акт).....	121
Шамова В. М., Тарасевич Т. Ю. Кримінальна відповідальність за сприяння вчиненню самогубства.....	125
Овсяник Д. В., Дніпров О.С. Генезис адвокатури: історичні аспекти.....	129
Онищук В.О. Мотив падіння людини у ренесансному мистецтві.....	134
Моїсеєнко А.С. «Ковзаючий» імідж як форма соціальної квазівзаємодії.....	139
Сеткіна Ю.Р., Гуменюк С.М. Полеміка навколо теми голодомору: історичні та політичні аспекти.....	144

РОЗДІЛ 2

Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

Косович О. В. Французька мова Канади. Інтегральна мовна та лінгвокультурна сутність.....	148
Магдюк О. В. Communicative and pragmatic spaces of scientific discourse.	
Дацюк О. О. Про деякі дискусійні питання у проекті Українського правопису 2018 р.	153
Павлюк (Ковальчук) Н. П. Проблема впливу пунктуації на комунікативні процеси розвитку особистості.....	157
Окулова Л. О. Терминологические именные словосочетания подязыка экономики и эксплуатации водного транспорта.....	161
Ляшук О., Щербачук Н. П. Звертання у творах М. Коцюбинського: семантико-стилістичний аспект.....	165
Пазюка І. О. Структурно-семантичні та стилістичні особливості простих речень з однорідними членами (на матеріалі збірки Марії Матіос «Нація»).....	170
Лірник К. В., Ричагівська Ю. Є. Категорії зменшеності та пестливості в сучасній українській мові.....	174
Сидорчук О. П., Ричагівська Ю. Є. Фразеологізми у пригодницькій прозі Максима Кідрука.....	178
Губеня О./ Л., Ричагівська Ю. Є. Українське мовознавство в лінгвоісторіографічних студіях.....	182
Артемова Ю. І. Функціонально-стилістичні аспекти лінгвокультурем-реалій у романі Уласа Самчука «На твердій землі».....	186
Комар В. В., Совтис Н. М. Використання полонізмів у творах українських письменників.....	191

Лесковець Н. С., Совтис Н. М. Іншомовні лексичні запозичення у творах Ліни Костенко	194
Андрущик Я. О., Совтис Н. М. Класифікаційна характеристика запозиченої лексики в епістолярній спадщині Ольги Кобилянської	197
Крупич А. А. Про особливості української транскрипції англійських власних назв.....	200

Розділ 3

Шляхи вдосконалення педагогічного процесу в сучасних закладах освіти

Павлюк (Ковальчук) Н. П. Проблема впливу пунктуації на комунікативні процеси розвитку особистості.....	203
Рогульська О. О. Використання рольових ігор у навчанні іноземній мові.....	207
Мушировська Н. В. Стратегії наукової комунікації як складник оволодіння професійним мовленням.....	211
Мартинюк О. В. English as a global language in teaching linguistic studies of English-speaking countries to future foreign language teachers.....	216
Шленьова М. Г. Critical thinking of foreign students at the lessons of Ukrainian as a foreign language.....	220
Лелет І. О. Autonomy in learning process.....	224
Ковтун О. М. Деонтологія як вагомий чинник формування світоглядної культури медичних сестер.....	228
Прокопчук В. Структурно-функціональна схема розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки.....	231
Герасименко А. Особливість педагогічних пошуків Г.І. Челпанова.....	240
Соколов Г. С. Доцільність використання рольової гри у навчанні англійській мові на середньому етапі.....	244

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

Україна, м.Київ - 03142, вул. Ак.Доброхотова, 7-а, Тел.: (044) 409-26-43, факс: (044) 423-90-87
e-mail: kul@kul.kiev.ua, www.kul.kiev.ua

№ _____ від _____
на № _____ від _____

Шановні учасники та гості конференції!

Щиросердно вітаю вас із початком роботи важливого всеукраїнського форуму – науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», яка ось уже восьмий рік поспіль відбувається у РІ КУП НАНУ.

Її завдання – сприяти консолідації українського суспільства навколо одвічних традиційних цінностей, а також становленню особистості, здатної розкрити власну ідентичність в умовах співіснування різних світоглядів та культур.

Конференція проходить в час соціальних збурень і потрясінь, в час глобальної перебудови світу, ознаками якої стали глибокі соціальні контрасти, гіпертрофований розвиток психології споживання, моральний нігілізм. Актуальною залишається проблема облаштування внутрішньоукраїнського буття згідно із засадничими європейськими цінностями, нормами і стандартами.

Саме тому, як ніколи, зростає авторитет гуманітарних наук, представники яких покликані інтегрувати свої зусилля, щоб знайти адекватну відповідь на виклики сьогодення, запропонувати нові вектори суспільного розвитку, а також окреслити відповідні гуманістичним імперативам стратегічні лінії розвитку вищої школи. Саме гуманітарні науки дають знання складних суперечливих процесів розвитку суспільства і таким чином сприяють зростанню соціальної зрілості людей, формуванню їхнього соціального мислення.

Прикметно, що конференція репрезентує здобуток колективної думки сучасних українських вчених, які є представниками різних галузей соціогуманітарного знання. Вона демонструє розширення арсеналу пізнавальних

технік та стимулює методологічне урізноманітнення сучасних досліджень. На конференції мовби проходять випробування на наукову об'єктивність гіпотези і думки в процесі їх зіткнення і взаємообумовлення, діалектичного виявлення і конструктивного подолання протиріч пізнання. За допомогою такого діалогу здійснюється творчий синтез знання, конструюється новий сенс.

Проникнення соціогуманітарного знання в навчальний процес дозволяє створювати науково обгрунтовані моделі випускника вищої школи, здійснювати науковий аналіз потреби в кадрах, вибудовувати систему зворотнього зв'язку. Фахівець ХХІ століття аж ніяк не може бути технократом, бо до складу його професійних функцій входить управління людськими стосунками, врахування індивідуальних особливостей працівників, їх внутрішнього світу, організація комунікаційних процесів.

Хочу підкреслити, що актуальний освітній менеджмент Київського університету права Національної академії наук України орієнтований на розширення конструктивного академічного полілогу, втілення інноваційних підходів в освітній та педагогічній діяльності.

Вірю, що конференція стане каталізатором нових ідей у сфері гуманітаристики, які знайдуть своє втілення у майбутніх державницьких проектах. Бажаю учасникам конференції нових наукових здобутків, невичерпного натхнення, цікавих дискусій та виправданих сподівань.

Юрій Ладиславович Бошицький,
ректор Київського університету права НАН України,
професор, Заслужений юрист України

УКРАЇНА

**РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ**

Майдан Просвіти, 2, м. Рівне, 33013, тел. /факс (036-2) 26-49-96, тел. 26-77-32

E-mail: obluo@icc.rv.ua, www.rvosvita.org.ua Код ЄДРПОУ - 02145777

№ вих4413-07/01-09/18 від 03.12.2018

Рівненський інститут Київського
університету права НАН України

Шановні учасники та гості конференції!

Прийміть найщиріші вітання із початком роботи VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», метою якої є спроба означити найбільш характерні тенденції нашого часу, віднайти переломні та перехідні тенденції, а також запропоновувати способи подолання наявної ціннісної кризи.

Проблеми, порушені на конференції, націлюють на розлогу рефлексію наявних нині трансформацій в освітньо-науковому просторі України, адже освітньо-науковий потенціал держави має вирішальне значення у можливостях її економічної конкурентоспроможності. Аксіомою стала думка про те, що у суспільстві, життєдіяльність якого істотно визначається інформаційними ресурсами і знанням, системі освіти належить основна, якщо не визначальна роль в його ефективному розвитку і відтворенні соціальних інститутів. Саме освітня сфера відображає суспільну необхідність оптимального поєднання традиційних національних цінностей з інноваційними цінностями глобальної культури. В Україні має стверджуватися стратегія прискореного, випереджувального інноваційного, розвитку освіти і науки, повинні забезпечуватись умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості впродовж усього життя. Ідея особистісно орієнтованої освіти, її гуманізація є, як ніколи, актуальними.

Хочу підкреслити важливість цього наукового форуму, що дає можливість зустрічі представників різних гуманітарних наук, а також обговорення проблем, довкола яких точиться чимало дискусій у сучасному науковому полі. Безперечно, це цінний досвід, який варто утримувати та примножувати. Невипадково ця конференція стала своєрідною візитівкою Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України.

Бажаю її учасникам плідної праці, конструктивного діалогу, творчої наснаги та віри у високе призначення гуманітарного знання.

З повагою,
начальник управління

Г. ТАРГОНСЬКИЙ

РОЗДІЛ 1
**Світоглядні орієнтири сучасного соціокультурного простору,
їх трансформація та вибір**

Алла Залужна,
*доктор філософських наук,
професор кафедри філософії Національного університету водного
господарства та природокористування (м. Рівне)*

**ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ДІАЛЕКТИКА ВІРИ С. КІРКЕГОРА У
СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ**

Головною проблемою основоположника екзистенціалізму С. Кіркегора виступає діалектика віри “...найтонша і найдивніша за всіх, у ній є деякий порив...” [6. с.37], вона не піддається ніякому об’єктивному розумінню, а є чисто внутрішнім емоційно-вольовим актом. Віра виступає ядром всієї його екзистенціалістської філософії, базовим критерієм якої є абсурд. Істину С. Кіркегор шукав не в раціоналістичних парадигмах, а в абсурді, взявши за основу свого вчення тертуліанівський виклик розуму.

У сучасній науковій думці екзистенційна діалектика кіркегорівського філософування представлена у вигляді естетичного, етичного та релігійного типу і розглядається в контексті двох концептуальних засад, П. Гайдено і Б.Биховського. Автономні, але не альтернативні точки зору цих науковців розкривають цю проблему як етичну конструкцію різних світоглядних типів. Г. Кузьменко, аналізуючи експлікаційні підходи до вчення С. Кіркегора, наголошує на складності і неможливості буквального сприйняття датського філософа. І тому буквальна інтерпретація Б.Биховського, базована безпосередньо на першоджерелах, “...викликає безліч запитань”, а “...двоетапно-блокова схема, запропонована П. Гайдено, більше відповідає саме духу, а не букві вчення С. Кіркегора...” [4. с.48], оскільки “...включає в себе широкий культурологічний контекст” [4. с.48]. П. Гайдено, розглядаючи екзистенційні типи в розрізі двох світоглядів: античного і

християнського з наступним витісненням античної культури середньовічною, створює двоетапно-блокову конструкцію протилежностей. Перший блок характеризується функціонуванням естетичних і етичних життєвих установок античності, друга пара включає естетичні і релігійні екзистенційні типи християнства. Ми погоджуємось з виділеною Б. Биховським у кіркегорівських філософських працях трьохетапною схемою самореалізації індивіда, яка полягає у виділенні трьох субординаційно пов'язаних між собою життєвих орієнтирів: естетичного, етичного і релігійного. Послідовність переходів призводить до найвищого типу ієрархічної системи - релігійності, яка вступає в протиріччя з етичним, зумовлюючи його усунення. Апофеозом істинної релігійності стає безкінечне самозречення і протиставлення всієї тотальності свого "Я" моральним, психологічним і соціальним вимогам. Однак у Б. Биховського ця парадигмальна закоріненість розглядається як антиетична, і відповідно до того, "...як кіркегорівська фідеїстична надістина підриває істину, так його релігійна етика заперечує моральні цінності" [1. с.151], що потребує, на нашу думку, більш детального дослідження.

Г. Кузьменко, аналізуючи триетапну екзистенційну схему С. Кіркегора, акцентує увагу на якісній або суб'єктивній діалектиці філософа, яка "...розривала діалектичну єдність суперечливих моментів..., у зв'язку з чим значно зростала роль переходу..." [4, с.45]. Суб'єктивна діалектика антиномічна гегелівській діалектиці протиріч, вирішення яких здійснюється шляхом включення їх у концептуальні побудови більш високого порядку. С.Кіркегор критикував надмірну логічність і об'єктивізацію гегелівської філософії, яка вимагала обов'язкового опосередкування незалежно від сфери добра чи зла. Негативне, на думку С.Кіркегора, стає домінуючим у цій діалектиці, оскільки антитеза заперечує тезу й спричиняє виникнення синтезу. Датський філософ зауважує: "Неважко помітити, наскільки нелогічним повинен бути рух у логіці, якщо негативне – зло, і наскільки неетичним воно повинно бути в етиці, якщо негативне – це зло" [5. с.121]. У

праці “Насолода і обов’язок”, домінантою якої виступає внутрішній вибір індивіда перед найскладнішою дилемою або-або (добра чи зла), він розглядає альтернативну концепцію безкінечному примиренню, яка виключає можливість особистісного вибору і сенс людської активності загалом, якщо “...може йти мова про якесь примирення, то лише примирення совісті із здійсненими діями за умови каяття” [3. с.250].

Однак мислення С. Кіркегора є досить множинне і альтернативне, адже його філософічна рефлексія – постійний пошук і запитання, на які не завжди знаходиться відповідь. Датський теолог не в змозі звільнитися від відчаю та меланхолії, якими наскрізь пронизані його твори, і намагаючись “...подолати роздвоєність... був роздвоєним, подолати відчай і жив у відчай” [2. с.206]. К.Ясперс визнав філософічну рефлексію С. Кіркегора такою, що здійснила найбільший вплив на філософічну думку XX століття, а М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Г. Марсель і безпосередньо К. Ясперс, кожний по-своєму продовжили і розвинули вчення датського теолога, озброївши свою філософію ідеєю людської екзистенції.

Література

1. Быховский Б. Кьеркегор. – М.: Мысль, 1972. – 238 с
2. Гайденко П. Трагедия эстетизма. О мирозерцании Серена Кіркегора // Прорыв к трансцендентному. – М.: Республика, 1997. – С.11-207.
3. Киркегор С. Наслаждение и долг // Гармоническое развитие.: Пер. с дат. – К.: Aer land, 1994. – С. 225-419.
4. Кузьменко И. Интерпретация этического учения Кьеркегора в советской историко-философской литературе // Вопросы истории этической мысли в преподавании этики. – М.: Московский университет, 1991. – С. 41-48.
5. Кьеркегор С. Понятие страха // Страх и трепет.: Пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – С. 115-248.
6. Кьеркегор С. Страх и трепет // Страх и трепет.: Пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – С. 15- 112.

Олеся Кириленко,
*доктор соціологічних наук,
професор кафедри політичних наук
Рівненського державного гуманітарного університету*

ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Теорія і практику сталого розвитку можна розглядати як форму інтелектуальної рефлексії та політичного реагування на актуальні проблеми соціального розвитку в кожній без винятку країні світу. Поряд з цим сформувались та посилюються виклики глобального рівня – необхідність зміни технологічних основ виробництва та використання енергії заради збереження природи, подолання розривів у економічному, соціальному, культурному розвитку між країнами світу, зростання цінностей гуманізму, демократизму, постматеріалізму, консолідації та партнерства від глобального до локального рівнів.

Основними складовими сталого розвитку виступають інвайронменталізм, зростання благополуччя, гуманізація та демократизація всіх сфер життя суспільства. В такому аспекті процеси глобалізації та розвиток інститутів глобального управління формують можливості для принципового зростання ефективності політичного, соціальної та екологічної розвитку всієї планетарної суспільної системи. На сучасному етапі ООН, як провідний суб'єкт глобальної політики сталого розвитку, спрямовує країни на довгострокові цілі розвитку країн щодо створення гідних умов життя для всіх людей незалежно від віку, статі, раси, національності, ідеологічних і релігійних поглядів.

У вступній частині документу ООН «Доповідь про людський розвиток – 2016. Людський розвиток для всіх і кожного» зазначається, що «людський розвиток прямо стосується людських свобод: свободи повною мірою

реалізувати потенціал кожного людського життя – не кількох, не більшості, а всіх життів у кожному куточку нашої планети, зараз і в майбутньому. Саме ця всезагальність надає концепції людського розвитку її унікального характеру» [1].

У такому аспекті глобальний мейнстрім «благополуччя для всіх» може розглядатись як концептуальна платформа для практичного втілення ефективної соціальної політики усіх без винятку країн. Результатом такої політики має бути в першу чергу підвищення рівня та якості життя всіх людей, подолання політико-правових, соціально-економічних, культурно-освітніх, інформаційних та інших проявів нерівності між соціальними групами, класами та країнами в цілому.

Політика сталого розвитку представляє процес глобальної демократизації всіх сфер соціального життя, що обумовлює актуальність її досліджень в рамках всіх сучасних наук – соціології, політології, права, економічної науки, менеджменту, а також екології та технічних наук.

Першим кроком у глобалізації політики сталого розвитку стала Програма ООН «Цілі розвитку тисячоліття», до якої приєднались більшість країн світу. Так, в 2000 р. ООН прийняла «Декларацію тисячоліття», в якій були сформовані пріоритети діяльності ООН та країн-учасниць до 2015 р. В даному документі визначено головне завдання - забезпечення глобалізації як позитивного фактору для розвитку всіх народів світу [2].

В 2015 році ООН підготувала аналітичний документ під назвою «Цілі тисячоліття ООН: доповідь за 2015 рік» (далі – Доповідь за 2015 рік), в якому були підведені підсумки щодо їх реалізації та визначені цілі глобального розвитку на платформі сталого розвитку [3]. В Доповіді за 2015 рік зроблено висновок про те, що Цілі тисячоліття в цілому не виконані та потребують подальших зусиль для їх реалізації. На 70 ювілейній Сесії Генеральної Асамблеї ООН 26 вересня 2015 року була прийнята Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [4]. В документі визначені 17 цілей та відповідних ним

169 завдань (показників, напрямів діяльності), які спрямовують уряди та країни на подальшу реалізацію Цілей розвитку тисячоліття в деталізованій розширеній формі.

В документі відзначено, що наступні 15 років реалізація Цілей сталого розвитку буде включати 5 основних пріоритетів: люди, планета, процвітання, мир, партнерство. Цілі за завдання в області сталого розвитку мають взаємопов'язаний / взаємозалежний, універсальний, нероздільний та комплексний характер, врахування чого має велике значення для успішної їх реалізації. Основний результат досягнення Цілей - докорінне поліпшення життя людей та зміна світу на краще [4].

Аналіз змісту 17 цілей в області сталого розвитку дозволяє умовно їх об'єднати в 4 проблемних блоків:

1. Блок соціальних проблем: подолання нерівності та її вкрай негативних проявів - злиденності та голоду; здоровий спосіб життя та якісна охорона здоров'я; підвищення якості життя.
2. Блок економічних проблем: економічне зростання, оптимізація виробництва та споживання; розвиток зеленої енергетики та інфраструктури.
3. Блок екологічних проблем: збереження природи та клімату, раціональне використання природних ресурсів.
4. Блок політико-правових проблем та захисту прав людини: демократизація та гуманізація суспільства, партнерство заради сталого розвитку; забезпечення гендерної рівності.

Очевидно, що Програма ООН «17 Цілей в області сталого розвитку» до 2030 р. визначила унікальну, комплексну і довгострокову мегастратегію глобальної демократизації. За своїми сутністю та змістом дана стратегія відповідає цінностям неогуманізму, реального демократизму та інвайронменталізму. Тому практична реалізація даного стратегічного курсу має великий потенціал прогресивного, конструктивного значення.

В Україні після майже двох років обговорень і консультацій у 2017 р. Міністерством економічного розвитку та торгівлі України підготовлена

національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». В документі визначені орієнтовні показники досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року, проведено аналіз проблем та перешкод на шляху їх реалізації [5].

Різноманітність проблем, які хвилюють людей планети незалежно від континентів та рівня розвитку країн – від освіти та здоров'я до економічних, політичних та соціальних проблем актуалізують необхідність глобальної співпраці. ООН підтримала концепцію сталого розвитку суспільства та активно включилась в процес її реалізації, об'єднуючі країни-учасниці навколо політики сталого розвитку в глобальному масштабі. Синергійний потенціал платформи та стратегій сталого розвитку країн світу має унікальний та безпрецедентний характер з позиції глобальної інтеграції на шляху до соціального прогресу, демократизації, гуманізації суспільства, досягнення миру та демілітаризації. Це стосується і вирішення таких проблем соціального розвитку як глобальна нерівність, дефіцит ресурсів, що проявляються в соціально-економічних, культурних, гуманітарних розривах (global gaps).

Отже політика сталого розвитку представляє перспективний тренд та систему ефективних соціальних технологій розвитку демократичного суспільства від локального до глобального рівня.

Література

1. Доклад о человеческом развитии 2016. Человеческое развитие для всех и каждого [Электронный ресурс] // Программа развития ООН. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2016_report_russian_web.pdf
2. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml

3. Цели развития тысячелетия: Доклад за 2015 год. – Офіційний сайт ООН. - Режим доступу : <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>

4. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года 70/1. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. – Офіційний сайт ООН. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>

5. Національна Доповідь – 2017 «Цілі сталого розвитку: Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

Валентина Галич,
*доктор філологічних наук,
професор кафедри
державного управління, документознавства
та інформаційної діяльності
Національного університету водного
господарства та природокористування (м. Рівне)*

МЕТАФОРА В ПУБЛІЦИСТИЦІ ВІТАЛІЯ БЕНДЕРА

Як засвідчує історіографія метафори, цей троп у публіцистичному тексті посилено вивчається в кін. ХХ на поч. ХХІ ст., що пов'язано з перенесенням наукових зацікавлень цим образним засобом зі сфери філології до лона соціальних комунікацій як новоствореного напрямку наукових досліджень. Саме цим мотивується пріоритетність когнітивного, прагматичного та комунікативного аспектів дослідження метафори в текстах ЗМІ. Крім того, актуалізація зазначеного вектора наукових студій пояснюється ствердженням демократичних процесів в українському суспільстві та іманентними рисами самої публіцистики як різновиду літературної і журналістської творчості, спрямованої на об'єктивне узагальнення та емоційно-образне трактування важливих суспільно-політичних питань з метою формування громадської думки. Новизна нашої розвідки розширюється ще й тим, що публіцистична творчість Віталія Бендера, письменника, журналіста-емігранта, означена лише пунктирно, тож виникає потреба її ґрунтовного вивчення, що стане помірним вкладом у заповнення сторінок історії української журналістики студіюванням публіцистики діаспорних авторів – цього малодослідженого органічного пласта національної культури.

Образний світ публіцистики Віталія Бендера представлений різними видами метафор, котрі розкривають одну із граней особистості автора – його громадську та політичну діяльність в середовищі української діаспори ХХ ст. Великобританії та Канади.

Об'єкт цього невеликого дослідження – ономастичні метафори з виразним соціальним підтекстом, дібрані з різножанрових публіцистичних творів Віталія Бендера, а його предметом стали особливості їхніх функціональних можливостей у документуванні суспільних фактів, так чи інакше занурених у культуру й історію українського народу.

У публіцистиці Віталія Бендера ми знайдемо небагато прикладів метафоризованого вживання антропонімів, проте відзначені свідомим авторським добором, наділені виразними прагматичною й когнітивною функціями, вони стають пам'ятними для реципієнта. Віталій Бендер – письменник, тому цілком природним є його часте звернення до імен відомих письменників і літературних персонажів та похідних від них форми множини, які належать до прецедентних назв і характеризуються стійким соціально маркованим значенням. Як носії інтертексту в силовому полі публіцистики вони здатні розвивати метафоричну семантику, відкоректовану авторським задумом та комунікативними й культурними традиціями доби.

Так, у статті Віталія Бендера «Дні нашої юності», опублікованій у журналі «Наші позиції»(1952, Ч.17), відантропонімне утворення Остапи Вишні (тут і далі виділення курсивом наші.– В. Г.) з узагальненим символічним значенням «репресовані в 30-х роках українські письменники» дозволило автору в емоційно-образній формі заявити про проблему формування національної свідомості того покоління українців, юність якого припала на кін. 30-х – поч. 40-х рр., українська душа котрого прокинулася в огні Другої світової війни, в окопах на Волзі, коли до нього «совєтська влада заговорила ... насамперед як до українців», спекулюючи на його національних амбіціях, щоб «погнати в бій за ту втрачену землю, яку вона раптом з особливим притиском почала називати УКРАЇНОЮ» (виділення В. Бендера. – В. Г.): «Раптом нам почали доводити про нерозривне братерство росіян і українців протягом віків, нас нагороджувано орденами Б. Хмельницького, появилися знову Остапи Вишні, про котрих ми ніколи не чули, і щойно тепер наші земляки зі старших поколінь трішки сміливіше

нагадали нам про розстріляне відродження...» [1, с. 685]. На думку Віталія Бендера, навіть така позірна «українізація» посприяла «в час найбільшого іспиту» «спалахнути вогнем національного пробудження» душі фронтової молоді, яка й у вимушеній еміграції «горнулась до всього українського» і сміливо стала під стяг демократичного руху. Плюральна антропонімна форма Остапи Вишні поряд з іншими прецедентними онімамами – Хвильовий, Б. Хмельницький, «Любіть Україну», – розставляючи політичні акценти доби, сприяє ефективній реалізації ідеї публіцистичної статті.

У літературно-критичній статті «Про безплідні таланти» («Молода Україна», 1959, Ч. 57–58), В. Бендер, коментуючи сміливий публічний виступ О. Полторацького в «Літературній Україні» про брак популярності української літератури у світі, роздумує про роль письменника в тоталітарній державі, що «виношує романтичні проекти й ідеї для звільнення національної культури з клітки, але зовнішньо гнеться, як раб» [1, с. 714]. Проте публіцист вважає, що навіть п'ять чи десять «мужніх пастернаків» – це «сила перед якою тоталітаризм дрижить у всіх основах» [1, с. 716]. Пастернаки – метафора, що, оживлюючи в пам'яті читача сторінки біографії російського письменника, автора відомого у світі роману «Доктор Живаго», уособлює пасивну опозицію й сприяє гострій критиці конформізму радянських українських письменників, котрі «в часи подуву холодніших вітрів» стають «політичними жандармами на обраній ниві» [1, с. 714].

Метафора Раскольнікови в тексті рецензії Віталія Бендера «Епохія під люпою» на книгу Надії Мандельштам «Втрачена надія» («Нові дні», Канада, верес., 1979), породжуючи асоціативні зв'язки з романом Ф. Достоевського «Брати Карамазови», розвинуло інтертекстуальне значення «потенційні вбивці» й відтворює концептуально вагомі думки та висновки авторки книжки, що сприяє в читацькому сприйнятті екстраполюванню їх на буття української літератури початку та першої половини ХХ ст.: «А коли заgrimіли литаври революції і коли вчорашні літературні світочі, будучи всього-на-всього малодушними акторами, розгубилися й перелякалися, то

їхні послідовники, серед яких вже встигли сформуватися тисячі Раскольникових, навпаки, не тільки вільно поводитися з мечем і наганом, а вдершись у сідло влади, тим самим мечем і мавзером змусили одних світил замовкнути, других поставили під стіну, третіх – взяти на ланцюг, як придворних псів» [1, с. 784].

У публіцистичних творах Віталія Бендера ми знайшли поодинокі випадки метафоричного використання особового імені людини. Це пояснюється повною десемантизованістю цього типу антропоніма – лексичною специфікою на рівні мови. Саме тому особове ім'я з-поміж усіх антропонімів найбільш чутливе до стилістичних барв. У публіцистичному мовленні, як і в художньому та розмовному, відновлення внутрішньої форми цього антропоніма відбувається через використання його різноманітних емоційно забарвлених усічених форм. Символічну значущість розвинула також частотність уживання особових імен у реальному іменнику [1, с. 648].

За прикладом звернемося до статті Віталія Бендера «Ура-бомбастика, жування гуми чи...», опублікованій у еміграційному журналі «Молода Україна» (1953, Ч. 9), органу ОДУМу (Організації демократичної української молоді). Як активний діяч УРДП (Української революційно-демократичної партії) Віталій Бендер не міг стояти осторонь політичних дискусій, що точилися в еміграційному колі, зокрема про напрямки виховання української молоді. Підтекстові антоніми «простий Джо» та «дряхла Європа», «бабуня Європа» побудовані на основі переосмислення особового чоловічого імені Джозеф (усіченою формою якого є Джо), популярного в сер. ХХ ст. в Америці та топоніма Європа. Уведені в активно метафоризоване лексичне поле полемічного дискурсу, вони набувають соціального значення відповідно «молодий американець», «простий, привітний і добрий хлопець, незалежний і впевнений у собі, що сміливо жує гумку», проте «в момент потреби такий ініціативний і сміливий» та «закомплексована культура вчорашнього дня». Тридцятирічний автор удається до прийому, який робить його мову доступною для молодіжної аудиторії. Він прагне донести до неї

серйозні політичної ваги думки про те, чию культуру наслідувати: культуру «простого в кубі Джо», американського молодика, що виріс на волі, «як дикий кінь, ... не осідланий ніяким статутом», й «поринає в життя зі свіжою головою», «просто іскриться енергією до життя» чи сказати «Ура!» бомбастиці–пихатій і пишномовній Європі: «дряхлій Європі», що «сміється з його ремігання гумою, хай насуплено поглядає на його акробатичну інтерпретацію “квік-степу”», та зітханню «бабуні Європи за кращими днями своєї історії», яка «не може примиритися з тим, що сьогодні в житті людини зовнішня показова культура втрачає своє значення. Натомість більшої ваги набирає культура ментальна» [1, с. 694-695].

Протиставлення змісту відонімних метафор «простий Джо» та «дряхла Європа» потрібне було публіцисту для порівняння політичних платформ двох молодіжних організацій, які діяли в середовищі української еміграції – ОДУМу та СУМу (Спілки української молоді), – які кардинально відрізнялися. Одумівці були свідомі того, що «рости дикими вільними кіннями ми не можемо, бо не маємо свого пасовиська, на якому б ми “розгулялися на волі”», проте впевнені в тому, що українська молодь «мусить облишити консерватизм», звільнитися від «ідеологічних ланцюгів» й дихати «на повні легені здорового модернізму». Сказавши вчорашньому дню «гуд бай», слід пам’ятати, що «історія нашої Батьківщини мусить бути обов’язковим предметом у виховній системі української молоді, з наголосом на найсвітліші сторінки нашої державности чи боротьби за державність» [1, с. 697].

Зовсім протилежно – негативно – Віталій Бендер оцінює діяльність СУМу. Його ідеологи («хірурги», «чабани», «духовні діди») культивують муштру, яка нагадує радянський комсомол і німецький «Гітлерюгенд», забуваючи, «що штучністю ніколи не підмінити натуральних речей», «штучний патріотизм – це сурогат, це підміна» живої справи, а «оздоровити нашу молодь можна лише шляхом ліквідації обмежень особистої свободи та шляхом зняття з голови молодої людини тяжкої групової ковдри, під якою вона задихається випарами прищеплюваної доктрини» [1, с. 696].

Відонімні тропи в метафоричному світі публіцистики В. Бендера – не численні, однак вони проявляють потенційну потужність в концептуалізації проблематики різножанрових публіцистичних творів і, семантично відкоректовані задумом автора та часопросторовими координатами доби, набирають змісту політичних метафор.

Література

1. Бендер В. Марш молодости / Упоряд. О. Коновал. – К.: Юніверс, 2005. – 883 с.
2. Галич В. М. Онім як асоціативний індикатор публіцистичного дискурсу письменника // Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності : монографія / В. М. Галич. – К.: Наук. думка, 2004. – С. 524–611.

Elizabeth Labelle,
MA, Political Science, USA

THE POLITICAL AND SOCIAL IMPORTANCE OF MAIDAN

Introduction

On November 21, 2013, social media posts on both Facebook and VKontakte (A Russian social media platform) went out to students to meet on Maidan Nezalezhnosti. This meeting was to protest Yanukovich's decision not to sign the trade agreement for closer ties with the European Union (Havdiak and Inderike 2014). To students, this trade deal meant a bright future with more opportunities for education and economic advancement and security (Afineevsky 2015). While the protest originally began to highlight the corruption in Viktor Yanukovich's administration, what happened afterwards sparked a political debate that ended up revolutionizing economics within the country.

A revolution is a transformative event that attempts to change a nation in some way. Euromaidan, also known as Maidan or the Revolution of Dignity, was a series of protests that demanded both political and economic change. These protests caused a political crisis to unfold. The true political crisis unfolded with the annexation of Crimea. The protests led to a great deal of social and economic changes with Ukraine. Some of these changes include the creation of cohesive volunteer organizations, decommunization and dramatic changes in political power.

Maidan was not just crucial political juncture for Ukraine. It was also an important economic event with potentially revolutionary economic and social consequences. To better discuss these topics, this essay will be broken down into two main sections: the politics of Maidan and the economic and social consequences of Maidan followed by concluding thoughts.

The Politics of Maidan

Maidan serves as the glue that binds the annexation of Crimea with the social and economic consequences that will be explained later. While Maidan was occurring, the political consequences were developing. The most important consequence was the annexation of Crimea and the disregard of Ukraine's territorial integrity that occurred after the protesting disbursed in Kiev. The annexation is linked to Maidan because Russia looked at the situation as "dangerous" for ethnic Russians. Crimea itself is an important seaport and supplies the majority of the energy to Ukraine. Losing Crimea would mean a decline in Ukraine's access to energy and a decline in the country's GDP. The seaport is important to Russia because as a country it is mostly landlocked, and a port in the Black Sea would open Russia up significantly to more resources – specifically related to its' military and trade but also to more energy.

The annexation of Crimea was an event that had both local and global political consequences. In order to understand the Russian framing of the annexation of Crimea it is imperative to examine the roles of the Russian idea of the community responsibility to protect and the Russian identity. Russia's involvement in the annexation of Crimea is the bulk of this section because Russia's involvement directly affects Ukraine.

The Responsibility to Protect (R2P) is a global commitment backed by member states of the United Nations (UN). R2P was created with the intent to protect four key concerns: genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. R2P is important in discussing the annexation of Crimea because of how Russia views its annexation and the current fighting in the Donbas.

"As opposed to claims that the international community possesses a 'responsibility to protect' individuals purportedly repressed by state leaderships, Moscow (since Boris Yeltsin) has proclaimed its own communitarian pan-nationalist 'responsibility to protect' Russophones left outside the Russian Federation after Soviet collapse, and has now acted on that claim in Crimea and eastern Ukraine" (Gardner 2016 491). Russia's definition of a community

responsibility to protect is ambiguous, because the true definition of how and when ethnic Russians need protection is unclear. Ethnic Russians are discussed because according to Russia there are many ethnic Russians living in Crimea that were affected by Maidan and needed Russia's intervention for safety reasons. While there were hints as to what Russia now means by ethnic Russians, which is later discussed, Russia has never outright explained its perceived responsibility. What is further unclear is this idea of "community." President Medvedev in 2009 said Russia's "sphere of influence" is in countries along the Russian border, yet there is no real indication as to how far this community reaches. This has created angst within Eastern Europe because it has raised real fears that Russia may back further insurrections (Gardner 2016). This fear has led to states like Estonia and Lithuania demanding a stronger NATO presence in the region and concerns about Russian advancement amongst Bulgaria, Poland and Romania.

Further increases to NATO security along Russia's border might actually cause more problems than it will solve. Moscow feels threatened by the expanse of NATO and the spread of democratic values (Matveeva 2018). A western leaning Ukraine is problematic for Russia. "Russia's policy evolved in a more combative way in response to the advancement by the Western powers through EU and NATO enlargement into what Russia perceived as the sphere of its cultural values and geopolitical interests, while the Western policymakers overlooked the importance of the cultural domain for Russia: 'perspectives that emphasize rationally defined state interests are potentially misleading if they are not combined with analysis of mutually exclusive cultural claims'" (Matveeva 2018 715; Tsygankov 2015 295). Moscow sphere of influence is far reaching, and as Moscow feels threatened along its borders it is acting out in aggressive and sometimes violent ways. This also speaks to the ever expanding definition of Russian identity, and is wrapped into the annexation of Crimea. If Russia annexed land from a sovereign state to protect its geopolitical interests, it is unclear as to where Russian intervention starts and ends.

When Maidan set the annexation of Crimea in motion the talk about protecting ethnic Russians was used as a narrative by Russia to defend its actions. Understanding what ethnic Russian means is complicated. In regards to the Russian identity, “the definition of Russianness itself was very uncertain. While some were inclined to define Russians as simply the current citizens of the Russian Federation, during the 1990s growing segments of the Russian public tended toward ethnic self-definitions based on blood or the Russian language. Moreover, for most Russian citizens, the Russian state was almost inconceivable without the ‘fraternal’ Ukrainian and Belarusian peoples, and despite increasing national differentiation, many viewed the Ukrainians and Belarusians as integral parts of one Russian supra-nation” (Teper 2016 380; Tolz 2002, 2004). To further this idea, there are two words in the Russian language used to identify Russians. These words are *russkiy* and *rossiyskiy* with *russkiy* meaning Russian and *rossiyskiy* meaning a Russian with blood ties to Russian land (Teper 2016).

When Putin talks about protecting ethnic Russians in Crimea he uses the word *rossiyskiy*, which would imply he means people who were born of Russians who have ties to Russian land for generations. This is important because by definition there are not many *rossiyskiy* who live abroad, or even in Crimea, but Putin still felt the need to defend them (Teper 2016). This would imply that Putin views Ukraine and Belarus as an extension of Russian soil, thereby disregarding their territorial integrity as states. Russia’s definition of ethnic Russian became clear after Maidan with the annexation of Crimea with Russia’s attempt to defend its actions with the international community.

Regardless of the definition of ethnic Russia, self-determination in Crimea is supported by international law. It is unclear as to whether or not the election to join Russia in Crimea was valid (Grant 2015). While Russian is the language spoken in Crimea, and there are people who self-identify as ethnic Russians, or *rossiyskiy*, who live there, if the election was not valid then Russia’s annexation is considered illegal by both international law and local Ukrainian law (Olszański et al 2014).

This is regardless of the cultural claims that Russia is making in Crimea referenced in the quote above.

The global political impact of the annexation of Crimea was the creation of stratification within the European Union. While most member states have supported imposing sanctions and Ukraine's territorial integrity, Germany has been relatively quiet. While most countries use foreign policy to protect political and economic interests by influencing countries to behave in a certain manner, "attempts to use foreign policy as a means to gain influence have been, for decades, a taboo for post-war Germany" (Koeth 2016). There is a special bond between Germany and Russia. "In particular, Putin reminded Germany that Russia had been supportive and had enabled the process of German unification against the resistance from France and the UK. In this regard, the building of the North Stream pipeline bringing Russian gas directly to Germany, while bypassing the Baltic States and Poland, was a main strategic achievement of Russia" (Koeth 2016 108). In other words, it is in Germany's best interest not to take sides in the Ukraine dispute because of how much Germany relies on Russia.

Aside from the issues within the European Union of varied support for Ukraine, Ukraine itself suffered considerably from the Crimean annexation. The loss of Crimea meant a loss of government property in mining and energy sectors. This coupled with the loss of its ports has significantly affected exporting and energy availability in Ukraine (Olszański et al 2014). The annexation of Crimea also forces the peninsula to recreate relations with Ukraine, whom it has been heavily dependent on both financially and in the context of goods and services. Goods and services like delivery of raw materials, transportation and tourism (Olszański et al 2014). Furthermore, the annexation impacts Ukraine's gross GDP. In 2013 Crimea, made up 3.6% of Ukraine's gross GDP.

Maidan was enough of a threat to Russia that Moscow felt the need to intervene in Crimea. Moscow said that its' actions were to protect rossyiskiy from danger, but the annexation happened after the most violent events on Maidan concluded. The Russian identity is important to the annexation, because Moscow

used the idea of *rossyiskiy* as a way to use the community responsibility to protect to annex Crimea. Had Maidan not happened, Moscow would not have had an argument for the annexation of Ukrainian land.

The loss of Crimea created a loss of confidence in Ukraine. Ukraine's loss of access to the energy Crimea possesses, the seaport and the inevitable decline in GDP has given Ukraine significant political ground to make up. This has led to further the economic crisis that is discussed in the next section, but also impacted Ukraine's territorial integrity. By Russia using its own definition of responsibility to protect, Ukraine has suffered. This idea of community responsibility to protect is still not quite understood, but a clearer picture of how Russia views Ukraine and Belarus has come into focus with the probable definition of ethnic Russians. If this responsibility to protect is thought of as a responsibility despite territorial integrity, then Ukraine is still susceptible to further annexation as it continues down its western leaning path. This coupled with the loss Ukraine has sustained in its energy and mining sector and the current tension between the EU and Germany has created more problems both locally and globally.

Maidan's Social and Economic Consequences

The social and economic consequences of Maidan are tremendous in Ukraine. On one hand, Ukraine's society is better after experiencing Maidan. There are social advancements found in the very set up of the Maidan protests and the rising interest in being involved in volunteer organizations. However, the economic consequences tell a very different story. Ukraine's economy was in collapse after Maidan. The drop in industrial production is due to the annexation and invasion of territorial lands. Ukraine's economy began a rapid decline. Energy is one of Ukraine's key industries. Ukraine is the second largest producer of coal in Europe, and the loss of Crimea has further injured this sector, but there is still hope for a positive change in Ukraine (Bensh 2014).

The social consequences of Maidan are far reaching, and a complete description of all the social changes taking place would be impossible as some of their dynamics are too fast and incomplete to grasp (Olszański 2016). After

Maidan, a “power reload” occurred where the president was ousted and most of the provincial powers resigned. The constitution went back to the 2004 version, which limited presidential power and Ukraine signed the association agreement with the EU that caused the country to go through complex reforms (Zelinska 2017). This coincides with the spontaneous decommunization of Ukraine.

The decommunization process is important to shaping Ukraine’s social sphere. Before Maidan, Ukraine was receptive to all viewpoints, including communist leaning sentiment. Statues of Lenin, Stalin, Bandera (who is associated with fascism) and Catherine the Great were left intact all over the country (Kozyrska 2016). These varying viewpoints changed depending on what part of the country you were in. “The new wave of decommunization might be said to have begun, symbolically speaking, 8 December 2013. On that very day, the statue of Lenin in the center of Kyiv was disassembled. That the so-called Leninopad – the fervent process of disassembling statues and other Communist symbols all over the country” (Kozyrska 2016 132). Statues of Lenin were not only removed, but also those of Stalin and Bandera. In one year 504 statues of Lenin were dismantled (Kozyrska 2016). While this might seem insignificant, this is a step forward in shedding the politics of memory and moving forward with a new chapter of social change in the country.

The decommunization process is important, but what is even more important is the organization of volunteer units in Ukraine. These volunteer units were wartime volunteers that were hastily organized to provide support from food to medicine, bullet proof vests and helmets and anything else the fighters on the Maidan needed to continue their fight. Before Maidan “in 2012 around 10% of the population were involved in volunteer work to a greater or lesser extent” (Olszański 2016 2). After Maidan, that number grew with the creation of hundreds if not thousands of small groups and centers (Olszański 2016).

What is even more important than the type of wartime volunteer organizations Olszański talks about is the formation of formalized volunteer groups that were meant to assist the protest. An example of such was the “St.

Michael's Movement" which got its name after the first violent clash on the Maidan on 30 November 2013 (Krasynska et al 2016). To get away from the violent attacks by the Berkut protesters ran to St. Michael's Cathedral for protection. As with most of the volunteer organizations that were related to the Maidan protests, the group created and organized itself spontaneously. There were three factions within the organizational structure, one to accept donations, one for security and the other in charge of feeding protesters (Krasynska et al 2016). This mobilization of volunteers is truly tremendous. Not only were they offering necessary support, but this was also a banding together of people from all walks of life to care for others. This type of nationalism brought together Ukraine in a way that continued to work even after Maidan to assist with the transition to a new government structure (Olszański 2016).

Another example is "AutoMaidan" which was "groups of drivers organized into caravans to show support for the movement and to bring the spirit of protests beyond the Maidan" (Krasynska et al 2016 435). While this group was not formed as spontaneously as the St. Michael's Movement discussed above, but after violence broke out on the Maidan the small volunteer group quickly grew to hundreds of cars. This grew to thousands of cars towards the end of the Maidan protests (Krasynska et al 2016). AutoMaidan became one of the better recognized volunteer organizations to come out of Maidan, and many volunteers were tasked in working with the St. Michael's Movement to deliver food and supplies to protesters (Krasynska et al 2016; Afineevsky 2015). Some drivers were even tasked with "transporting the wounded from the frontlines to the ad hoc field hospitals" (Krasynska et al 2016 436). The volunteers involved in both movements were incredibly valuable, but the volunteers with AutoMaidan were important to the safety and welfare of protesters. Car caravans were often used to block off strategic points in the city to make it difficult for the Berkut to mobilize (Afineevsky 2015). This spontaneous growth of the volunteer trend in Ukraine during this time was an incredible change in civic engagement in Ukraine.

The social changes are as important as the economic changes that were taking place in the country. When it comes to the economic consequences of Maidan, Ukrainians themselves must come up with their own economic path. Right now, Ukraine is looking to Europe for the delivery of a social European model of economics. “The expectation of the EU bringing Europe’s “Social Model” to Ukraine, however, would be dashed by the reality of the EU’s neoliberalizing tides” (Sommers et al 2016 597). No one is going to be able to bring a new economic system to Ukraine. Ukrainians must decide and work on developing their own model.

Maidan presented Ukraine with its second major economic crisis in six years. Currency depreciation, capital flight and political uncertainty placed significant pressure on Ukraine’s banking system. “In February [2014], the authorities abandoned the currency peg and the hryvnia fell sharply. By mid-May 2014, it had lost almost 50% of its value against the US dollar since the start of January” (Strategic Comments 2014 1). The devaluation of the Ukrainian currency, the hryvnia, caused significant issues in Ukraine during Maidan but there were more indicators prior that illustrated the gloomy economic situation in Ukraine. “The first indicators that shows the depressing situation of Ukraine is the decreasing growth rate of real GDP per capita from 4.61% in 2010 to 0.2% in 2013” (Mostepaniuk 2017 607). The decline in GDP Mostepaniuk (2017) correlates to corruption and lack of economic freedom. Ukraine scores low in both of these areas according to Transparency International and Heritage Foundation respectively (2017). As part of the new nationalist push, replacing political powers to cut corruption and coming up with a new economic system are both significantly more possible after Ukraine.

Economic freedom is the ability to prosper within a country without the need for government intervention in order to prosper, and Ukraine has historically had problems with economic freedom for its citizens. The government’s lack of transparency in the region has driven the need for both social and economic change. This was the primary reason Maidan occurred. In addition, the resulting

societal cohesion afterward is tremendous. Further, the economic collapse has allowed Ukraine to come up with its own new economic system. While this type of change will take time even now in 2016, the economy is starting to stabilize (Iwanski 2017).

Conclusions

The trade deal that started Maidan was a deal that gave students and young people hope for the future in Ukraine. The cry for political change and economic advancement was heard on Maidan and led to the removal of the former president of Ukraine and his entire administration. This even caused reorganization on the local level. Maidan brought three things: political, economic and social changes.

The political changes were a big deal for Ukraine. Ukraine lost Crimea. This changed Ukraine's borders and was an invasion of state sovereignty. While the section on politics dealt heavily with Russia, mostly because the annexation of Crimea was an act of the Russian state, losing the peninsula also meant a loss of energy production for Ukraine. The annexation occurred as a response to the Maidan protests in Ukraine. The annexation also led to global political stratification with some of the West supporting sanctions, and some of the West turning a blind eye to Russia's actions.

Responsibility to Protect is not without flaws, but Russia's creation of its' own community based definition has allowed Russia to interfere in states along the Russian border. Russia's definition is unclear but, as discussed above, seems to involve an even further confusing definition of "ethnic Russian." Moscow has been using the word *rossiyskiy* to describe ethnic Russians. This is confusing because *rossiyskiy* means Russians that have blood ties to the land, or have been living in Russia for generations. Russia's need to defend the *rossiyskiy* has infringed on Ukraine's territorial integrity, and it is still unclear other than speculation what Moscow means by defending the *rossiyskiy* living abroad.

The economic consequences were important as well. It is often unusual to see an increase in volunteer activity in times of economic crisis (Krasynska et al 2016). However in Ukraine, while the hryvnia was hyper inflating and there was a

significant decline in living standards, more people began volunteering with Maidan because of the hope it brought for the future. That being said, Ukraine still has a lot of work to do on developing the economic system to where the country wants it to be. As stated previously, Ukraine can not expect another country to step in and create the system. The system must be chosen and developed by the Ukrainian people in a democratic way. While in 2016 Ukraine saw growth in GDP, which would indicate an increase in living standards, Ukraine still has a long road ahead for economic stability.

References

1. Afineevsky, Evgeny, director. *Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom*. Tolmor Production, 2015.
2. Gardner, Hall. "The Russian Annexation of Crimea: Regional and Global Ramifications." *Ukraine in Crisis*, 15 Mar. 2016, pp. 70–85., doi:10.4324/9781315233116-6.
3. Gomułka, Stanisław. "Poland's Economic and Social Transformation 1989–2014 and Contemporary Challenges." *Central Bank Review*, vol. 16, no. 1, 2016, pp. 19–23., doi:10.1016/j.cbrev.2016.03.005.
4. Grant, Thomas. "Current Developments Annexation of Crimea ." 2015.
5. Hamm, Patric. "Mass Privatization, State Capacity, and Economic Growth in Post-Communist Countries." *American Sociological Review*, vol. 77, no. 2, 1 Apr. 2012, pp. 295–324.
6. Heritage Foundation (2017). *Index of Economic Freedom 2016*. Retrieved July 25, 2017, from <http://www.heritage.org/index/>
7. Iwanski, Tadeusz. "The Stable Crisis. Ukraine's Economy Three Years after the Euromaidan." *OSW*, 19 Apr. 2018, www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-04-05/stable-crisis-ukraines-economy-three-years-after-euromaidan.
8. Koeth, Wolfgang. "Leadership Revised: How Did the Ukraine Crisis and the Annexation of Crimea Affirm Germany's Leading Role in EU Foreign

Policy?” *Lithuanian Annual Strategic Review*, vol. 14, no. 1, 2016, pp. 101–116., doi:10.1515/lasr-2016-0004.

9. Kozyrska, Antonina. “Decommunisation of the Public Space in Post-Euromaidan Ukraine.” *Polish Political Science Yearbook*, vol. 45, 2016, pp. 130–144., doi:10.15804/ppsy2016010.

10. Krajewska, Anna. “Transformation of the Polish Economy: Attractiveness and Risk of Investment in Poland.” *Eastern European Economics*, vol. 34, no. 1, 1 Jan. 1996, pp. 5–20.

11. Krasynska, Svitlana, and Eric Martin. “The Formality of Informal Civil Society: Ukraine’s EuroMaidan.” *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 28, no. 1, 2016, pp. 420–449., doi:10.1007/s11266-016-9819-8.

12. Lipton, David. “Creating a Market Economy in Eastern Europe: The Case of Poland.” *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 1990, no. 1, 1 Jan. 1990, pp. 75–147.

13. Matveeva, Anna. “Russia’s Power Projection after the Ukraine Crisis.” *Europe-Asia Studies*, vol. 70, no. 5, 28 June 2018, pp. 711–737., doi:10.1080/09668136.2018.1479735.

14. Mostepaniuk, Alla. “A Social Breakthrough and an Economic Slowdown in Ukraine.” *Business and Economic Horizons*, vol. 13, no. 5, 2017, pp. 606–620., doi:10.15208/beh.2017.41.

15. Olszański, Tadeusz A, et al. “The Consequences of the Annexation of Crimea.” *OSW*, 19 Apr. 2018, www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-03-19/consequences-annexation-crimea.

16. Olszański, Tadeusz. “Aftermath of the Maidan Ukrainian Society Two Years after the Revolution.” *OSW Center for Eastern Studies*, vol. 199, 3 Apr. 2016.

17. Pusca, Anca. “Shock, Therapy, and Postcommunist Transitions.” *Alternatives: Global, Local, no. Political*, Vol. 32, No. 3, 1 July 2007, pp. 341–360.

18. Sachs, Jeffrey D. "The Transition at Mid Decade." *The American Economic Review*, vol. 86, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association San Francisco, CA, January 5-7, 1996, 1 May 1996, pp. 128–133.
19. Shields, Stuart. "Too Much Shock, Not Enough Therapy: Transnational Capital and the Social Implications of Poland's Ongoing Transition to a Market." *Competition & Change*, vol. 11, no. 2, 2007, pp. 155–178., doi:10.1179/102452907x181956.
20. Sommers, Jeffrey, and Vasily Koltashov. "Russia, the United States and Ukraine in the Long Economic Crisis: Assessments and Prospects for the Developmental State." *International Critical Thought*, vol. 6, no. 4, 5 Jan. 2016, pp. 589–602., doi:10.1080/21598282.2016.1242086.
21. Teper, Yuri. "Official Russian Identity Discourse in Light of the Annexation of Crimea: National or Imperial?" *Post-Soviet Affairs*, vol. 32, no. 4, 18 Aug. 2015, pp. 378–396., doi:10.1080/1060586x.2015.1076959.
22. Tolz, Vera. 2002. "Rethinking Russian-Ukrainian relations: A New Trend in Nation-building in Post-communist Russia?" *Nations and Nationalism* 8 (2): 235–253.
23. Tolz, Vera. 2004. "The Search for a National Identity in the Russia of Yeltsin and Putin." In *Restructuring Post-communist Russia*, edited by Yitzhak Brudny, Jonathan Frankel and Stefani Hoffman, 160–178. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Transparency International (2017). Corruption Perceptions Index 2016. Retrieved July 25, 2017 from https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016
25. Tsygankov, A. (2015) 'Vladimir Putin's Last Stand: The Sources of Russia's Ukraine Policy', *Post-Soviet Affairs*, 31, 4.
26. "Ukraine: Risks to Economic Stabilisation." *Strategic Comments*, vol. 20, no. 4, 21 June 2014, pp. x-xi., doi:10.1080/13567888.2014.932068.

27. Zelinska, Olga. "Ukrainian Euromaidan Protest: Dynamics, Causes, and Aftermath." *Sociology Compass*, vol. 11, no. 9, 2017, doi:10.1111/soc4.12502.

Олександр Галич,

*доктор філологічних наук, професор кафедри
державного управління, документознавства
та інформаційної діяльності
Національного університету водного
господарства та природокористування (м. Рівне)*

РОМАН БОРИСА АКУНІНА “НЕ ПРОЩАЮСЯ”: ЗАВЕРШЕННЯ КВАЗІБІОГРАФІЇ ФАНДОРІНА

Тривалі розмови про новий роман Б. Акуніна, який мав завершувати серію творів, героєм яких є дійсний статський радник, відомий детектив Ераст Петрович Фандорін, завершилися його виходом у світ 8 лютого 2018 року, рівно через двадцять років після появи першого роману про цього героя (“Азазель”). У російського опозиційного письменника, що зараз проживає за кордоном, вже було прощання з цим героєм у творі “Чорне місто”, де Фандорін загинув від пострілу в голову, але в новому романі “Не прощаюся” виявилось, що він тоді залишився живим, отримавши тяжке поранення, що призвело до кількох років перебування в комі. У такому стані головний герой пережив кілька історично важливих подій світового масштабу: першу світову війну, дві російських революції, прихід до влади більшовиків, початок громадянської війни. І весь цей час поруч з ним був його вірний слуга і друг японець Масахіро Сібата, або, як його називав сам Фандорін, Маса, який допоміг героєві вижити в найскладніші періоди історії.

У циклі романів про Фандоріна (“Азазель“, “Турецький Гамбіт“, “Левіафан“, “Смерть Ахіллеса“, “Декоратор“, “Особливі доручення“, “Статський радник“, “Коронація або останній із Романових“, “Коханка смерті“, “Коханець смерті“, “Алмазна колісниця“, “Нефритові чотки“, “Увесь світ театр“, “Чорне місто“, “Планета вода”) Б. Акунін позиціонує героя як реальну постать, що суттєво впливає на перебіг подій світової історії. Не даремно Маса, коли сусідка по купе в поїзді в останньому романі назвала Фандоріна щасливим тому, що той проспав важливі історичні події 1914 –

1918 рр., гнівно відреагував: “Дурепа!.. Якби пан у чотирнадцятому році не заснув глибоко-глибоко, нічого цього не було – ні війни, ні революції. Він не допустив би” [1, с. 16]. Таким чином Б. Акунін робить з Фандоріна супергероя, який нібито може реально впливати на перебіг подій у світовій історії. Уже з роману “Чорне місто” відомо, що Ераст Петрович збирався завадити початку першої світової війни, проте лише тяжке поранення перешкодило йому це зробити. Такі неймовірні можливості персонажа розвивалися поступово, нарощуючись у кожному наступному романі циклу. Побачивши постреволюційну Росію, Фандорін приходить до висновку, що хоча б щось суттєво змінити в цій державі не може навіть він. Не даремно ноти песимізму звучать у словах, адресованих дружині Моні: “Мені більше нічого робити в Росії. ... Я стільки років намагався якось змінити її злочасну карму, відвести б-біду, але карму не змінив і біду не відвів. Я виграв стільки боїв, а війну програв” [1, с. 260].

У романі “Не прощаючись” Б. Акунін переконливо показує, як Ераст Петрович Фандорін поступово після коми відновлює свої надзвичайні аналітичні здібності й фізичні можливості (спершу він рухається в інвалідному візку, потім отримує змогу пересуватися самостійно). У інвалідному візку Фандорін потрапляє до анархістів, де знайомиться з їхнім вождем Ароном Волею, який сидів “на краю величезного полірованого столу, розмахуючи облізлими чоботами” [1, с. 57]. У надзвичайно складній ситуації, коли червоні оточили анархістів, Фандорін допомагає їхньому вождеві Арону Волі вибратися непомітно з приміщення; невдовзі останній заявить про себе у війську батька Махна в південних степах України. Однак чорна правда анархістів, про сутність якої головний герой дізнався в їхній штаб-квартирі в Москві, не сподобалася Фандоріну. Він навіть запитав Арона: “Ви ж людина розумна, немолода, що багато побачила. Невже ви у все це вірите?” [1, с. 75]. Більшовики також не влаштовували відомого детектива. Він цілий рік під іменем брата чи отця Сергія (“в залежності від того, хто до мене звертався” [1, с. 195]) провів у монастирі десь на півночі

Вологодщини, очікуючи на кращі часи. Але скоро/ Фандоріну стало зрозумілим, що кращих часів у Росії не слід очікувати. Йому терміново довелося покинути монастир, оскільки прийшли більшовики й вирішили там побудувати табір для ворожих елементів. У Москві жити теж стало неможливим, бо там розгортався червоний терор. Такі обставини визначили нові плани Фандоріна на майбутнє.

Основні події останнього твору відбуваються в часи громадянської війни в Росії: Юденич веде наступ на Петроград, Корчак контролює схід, Денікін наступає на Москву. Фандоріну не подобаються ні більшовики, ні білі, яких він пов'язує зі вчорашнім днем Росії. До того ж герой раніше вже пересікався з анархістами, зеленими. І жодна з цих політичних сил не привабила його до себе. Фандорін прагне одного, виїхати за кордон, назавжди покинути Росію, але несподіване кохання до Мони, що стала третьою дружиною героя, з якою він познайомився під час плавання Сіверським Дінцем, і її вагітність затримують його. Для Акуніна Мона виявилася вже третьою Єлизаветою. Дві попередні його дружини теж носили таке ім'я. Історія третьої дружини інтертекстуальними зв'язками пов'язана з романом "Турецький гамбіт", героїня якого, мама Мони, в юності виявилася закоханою в молодого Фандоріна. Мона з дитинства не раз чула його ім'я: "Воно звучало для неї так само, як "Ланселот", чи "граф Монте-Крісто", чи "Денис Давидов" [1, с. 251]. Тобто, уже тут вигадана героїня Мона розглядає Ераста Петровича як реальну особу, чиє ім'я пов'язує як із літературними персонажами, так і зі справжніми історичними постатями. І тут же, вона, розмірковуючи про вік Фандоріна, йому за шістдесят, говорить, що це "зовсім небагато для історичної особистості" [1, с. 251]. Таким чином, для неї Ераст Петрович Фандорін є реальною історичною особою.

Роман Б. Акуніна "Не прощаючись" завершує квазібіографію головного героя Ераста Петровича Фандоріна, яка розпочиналася як звичайна біографія вигаданого персонажа, але поступово набувала рис квазібіографії, тобто фальшивої біографії нібито реального героя, який, уписуючись у

контекст доби кінця XIX – початку XX ст., жив поряд зі справжніми персонажами, вступав з ними в розмови, виконував їхні доручення, сприймався як документальна особистість, що часом суттєво впливала на перебіг історичних подій у світі. Щоправда, Б. Акунін досить вільно поводився з біографіями реальних історичних осіб, наближаючи їх до біографій вигаданих героїв. Для цього автору було достатньо змінити лише одну чи кілька літер у прізвищі реального героя, намагаючись цим самим зробити його художньо узагальненим.

Частина подій роману “Не прощаючись” відбуваються в Україні, Фандорін пливе на баркасі Сіверським Дінцем, пробираючись з території, яку контролюють більшовики, на південь, до Севастополя, звідки він хотів потрапити в Європу, але через згадані обставини герой залишається в зайнятому денікінськими військами Харкові. Тут же в Харкові відбувається остання пригода Фандоріна. Під час спроби зустрітися з Махном, щоб запобігти його наступу, Фандорін гине, у дрезину, якою він їде до Катеринослава, була закладена вибухівка. Знову ж таки, мертвого Фандоріна ніхто не бачить. Розв’язкою роману і всього циклу є діалог: розмова Фандоріна і ймовірно Мони:

– Чому ти замовк? Що трапилося? – запитуєш ти.

Я замовк тому, що мене хтось кличе. Дуже наполегливо. Я озираюся.

– Після докажу. Треба йти. Мене звуть. Хіба ти не чуєш?

– Не чую, – говориш ти. – Я з тобою. Будь ласка!

– Ну що ти, – посміхаюся я. – Зачекай тут. Я швидко. Подивися на свято, на людей. Я скоро повернуся, ти й не помітиш. Ну, не прощаюся” [1, с. 402 – 403].

Роман, як і весь цикл, написано від третьої особи, а згаданий вище діалог – від першої особи, від імені Ераста Петровича Фандоріна. Слова, “скоро повернуся”, “не прощаюся”, дають надію, всупереч заявам автора, що, можливо, читачі ще зустрінуться з образом неперевершеного детектива, який

з вигаданого героя у перших романах циклу непомітно перейшов до статусу реального, здатного суттєво впливати на світ.

Література

1.Акунин Б. Не прощаюсь: Приключения Эраста Фандорина в XX веке. Часть вторая / Борис Акунин ; [худож. И. Сакуров]. – М.: Захаров, 2018. – 416 с. : ил.

Артем Галич,
*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ)*

РОМАН «ВТРАЧЕНИЙ СИМВОЛ» ДЕНА БРАУНА: СВОЄРІДНІСТЬ ПОРТРЕТУВАННЯ

У сучасній прозі портретування є важливим художнім засобом із достатньо розгалуженою системою лексики, тропів, синтаксичних фігур. В Україні в художній літературі ця проблема фрагментарно вивчалася (К. Сізова). Автор художнього твору цілком вільний в описі портретної характеристики окремої людини, що належить до певного віку, соціального стану, статі, освіти, професії, темпераменту, схильності характеру. Саме тому в художньому творі він у відповідності до власних задумів моделює індивідуальні й типові риси героя, прагнучи якнайточніше в портретній характеристиці передати психологію, поведінку, мову й інші деталі, що дають цілісне уявлення про зовнішність і внутрішній світ цілком вигаданої особи. Важливу роль у процесі портретування відіграє жанр твору.

Етимологія слова “портрет” сягає античних часів. У культурі багатьох європейських народів існувало слово *portrait*, первісне значення якого було зображувальне відтворення певного об’єкта. Науковці вже давно помітили, що портрет є одним із важливих мистецьких засобів відтворення дійсності в художній літературі. Йому належить особлива роль у палітрі зображувальних засобів, котрими користується письменник. У художньому творі портрет ніколи не зможе мати власну, цілком відмінну від героя долю. Хіба що чеширський кіт у англійського письменника Л. Керрола (“Аліса в країні див”) міг бути “відокремленим” від власної посмішки. Кожна портретна деталь героя (вираз очей, зачіска, міміка, жести, хода, посмішка тощо) завжди переплетені з його внутрішнім світом. Не даремно, портрет є

джерелом багатьох докладних спостережень безпосередньо пов'язаних зі специфікою вивчення творчого процесу.

«Втрачений символ» (2009) американця Дена Брауна – це третя книжка, героєм якої є професор Гарвардського університету Роберт Ленгдон. Він мав прочитати лекцію в Національній залі статуй Капітолія, але йому це не вдалося зробити. Почувши крики, він бачить відрізану руку на постаменті з дерева. Як фахівець, він розуміє, що вона символізує «Руку Містерій», а перстень на пальці свідчить, що рука належала його наставнику і другу Пітеру Соломону. Ризикуючи життям Ленгдон прагне розшифрувати загадкову символіку масонів і врятувати життя свого друга.

Роман «Втрачений символ» порушує одвічну тему батьків і дітей, але замасковану в масонську символіку. Головними героями твору є, окрім професора Ленгдона, Пітер Соломон і його син Закарі, який в романі постає в образі Андроса, а згодом – Валаха.

Портрет батька в романі майже відсутній. На початку твору він постає в образі масонського Майстра: «Національний кумир, улюбленець народу, міцний, бадьорий і несказанно багатий. У колись темному волоссі сріблилась сідина, а весь вигляд Майстра виражав силу і живий розум» [1, с. 8].

Вдруге в романі представлена відрубана кисть руки Пітера Соломона, яку «насадили на кілок з пласкою дерев'яною основою. ... На кінчиках пальців крихітні татуювання. ... Знайомий перстень на безіменному пальці. ... Ампутована кисть Пітера Соломона» [1, с. 49].

Портрет же його сина Закарі представлений достатньо повно. Він відображає бажання сина помститися своєму батькові за те, що той, маючи можливість, не врятував його від в'язниці. Через багато років невпізнаний син з рук батька отримує посвяту в масони. Його портрет, на відміну від більшості портретів в романах Дена Брауна, є на початку роману ескізним, таким, що передає лише окремі штрихи особистості: «Пошукач видихнув і подумки посміхнувся нічого не підозрюючій сіроокій людині, яка щойно з

дурості прийняла його до таємних лав свого братства» [1, с. 10]. Це був Закарі та його батько Пітер.

Портретна еволюція постаті Закарі-Андроса-Валаха відтворює жахливий план сина, дізнатися від батька сутність найпотемнішого символу масонства, що нібито дозволяв людині здобути божественну сутність. Спочатку, ми бачимо портрет Закарі, який готується стати надлюдиною: «Велике тіло було гладенько поголене. Спочатку Малах подивився на свої ступні, татуйовані лускою і кігтями яструба, потім перевів погляд на мускулясті ноги, розписані у вигляді різних колон – ліва зі спіральними борознами, права з вертикальними. ... Пах і живіт утворювали різну арку, а на могутніх грудях розправив крила двоголовий фенікс... Очі птаха припадали точно на соски. Плечі, шию, лице і бриту голову Малаха покривало химерне мереживо символів і окультних знаків» [1, с. 17]. Ден Браун робить особливий акцент на татуюванні героя, яке передає таємничі масонські символи і окультні знаки.

Коли в Закарі виникала потреба, він міг бути елегантним і вишуканим. Таким його бачить сестра Пітера Кетрін: «... На порозі виник елегантний чоловік. Він був красивий, незвично високим і достатньо молодим – по голосу Кетрін вирішила, що він старший. Тим не менше доктор виглядав вишукано і відрізнявся лоском, який звичайно властивий чоловікам у віці, – бездоганний костюм з краваткою, ідеально вкладене світле волосся» [1, с. 105]. Кетрін не одразу зрозуміла, що елегантна людина і голений наголо звір – це одна й та ж особа: «Голий до поясу, голений наголо звір летів по парковці. Його шкіра була суцільно покрита татуйованими символами, словами і лускою. У світлі фар він заревів і витягнув перед собою руки, ніби мешканець печер, що вперше побачив сонце» [1, с. 211].

Заздалегідь, готуючись до таких змін, Закарі приймав стероїди, накачував мускулатуру, водночас накладав на тіло одному йому відому символіку татуювань: «Густе світле волосся і рівна засмага зникли, а замість них була брита наголо голова і дивовижна мішанина татуювань під

розмазаним тональним кремом» [1, с. 233]. Ніхто не міг упізнати в ньому фізично слабосилого колись Закарі, який «відставав від своїх однолітків, був крихким і нескладним, вередливим і озлобленим підлітком» [1, с. 224].

Уже при першій спробі вбити батька понад десять років тому, ніхто в родині не зміг впізнати в мускулястому здоровані крихкого і нескладного Закарі: «... У зимовий сад увійшов мускулястий здоровань в чорній лижній масці, що закривала обличчя, тільки очі блимали тваринною люттю» [1, с. 226]; «... Очі у нього горіли, як у скаженого звіра» [1, с. 226].

Готуючись здобути утаємничені знання масонів, Закарі часто милувався своїм тілом, татуювання на якому наближали його до мети: «Пройшовши до протилежного кінця спальні, він витягнув з нижньої шухляди довгу полосу білого шовку. Звичним рухом обернув її навколо стегон і між ніг, він спустився на нижній поверх» [1, с. 292 – 293].

Готуючись до останнього моменту у своєму житті, Закарі виглядав для інших людей досить дивно: «Оголений (якщо не враховувати дивної пов'язки на стегнах) чоловік, очевидно, весь цей час переховувався в передпокої. Мускулясте тіло з ніг до голови суцільним візерунком покривали незрозумілі татуювання» [1, с. 388]. Для тих, хто бачив його зблизька, він виглядав жахливо: «Без тонального крему його фізіономія являла зблизька жахливу картину» [1, с. 388].

Професор Ленгдон, захоплений у полон Закарі, бачив у татуюваннях окультні символи, які використовувалися в чорній магії: «Розпластаний на паркеті професор уперся поглядом у двоголового фенікса на татуйованих грудях. Шию, обличчя і вибриту голову гіганта покривала строката мозаїка із хитромудрих малюнків – Ленгдон розпізнав у них окультні символи, що використовуються в ритуалах чорної магії» [1, с. 392]. Навіть батько, Пітер Соломон, у найтрагічніший момент свого життя, не впізнав свого сина, якого він вважав мертвим: «Від білої пов'язки на стегнах, що закривала чересла рівно посередині мускулистої спини тягнулася вгору вишукана гвинтова драбина. Щаблі точно відповідали розміщенню хребців. ... Татуйований

відкинув бриту голову назад, явивши погляду Соломона порожнє коло на самій маківці. Навколо неї кільцем обвивався намальований змії, що заковтував власний хвіст» [1, с. 477].

Останній портрет Закарі передано очима професора Ленгдона: «У сутінках стояла людина з пов'язкою на очах. Одягнена як середньовічний єретик, котрого ведуть на шибеницю, – петля на шиї, ліва холоша зачочена до коліна, правий рукав до ліктя, сорочка на грудях розстебнута. ... Ленгдон одразу впізнав високого мускулистого чоловіка в білявому парикі і з темною засмагою, хоча всі татуювання надійно ховалися під бронзовим тональним кремом. Стоячи перед дзеркалом, кандидат у масони знімав своє відображення на повний зріст на камеру, сховану в перуці» [1, с. 480].

Таким чином, ми бачимо, як автор в діалектичному розвитку відтворює розгорнутий портрет одного з головних героїв, що задумав завдяки доступу до утрачених символів американських масонів, здобути надлюдські можливості, щоб стати в рівень з Богом.

Отже, в романі «Втрачений символ» Ден Браун широко використовує можливості портретної характеристики героїв. Його портрети найчастіше є короткими, або повними. Розгорнутий портрет має лише один із головних героїв Закарі Соломон, який у своєму божевільному прагненні наблизитися до Бога проходить кілька стадій: від худого, кволого підлітка – до татуйованого масонською символікою озлобленого велетня, що заради проникнення в глибини масонських таємниць ладен убити власного батька.

Література

1. Браун Ден. Утраченный символ : роман [перевод с английского]. - Москва : Издательство АСТ, 2018. - 572 с.

Catherine Koleda,

*auteur de « Quand Staline nous affamait. Récit d'un survivant ukrainien »,
paru aux Éditions Jourdan en 2015, Paris*

À QUAND LA RECONNAISSANCE UNIVERSELLE DE L'HOLODOMOR?

Je ne parle pas ukrainien, je ne connais pas bien l'Ukraine, je n'ai jamais souffert de la faim. Pourtant, cette Ukraine, l'Ukraine de l'Holodomor m'habite. Elle m'accompagne dans mes gestes quotidiens. Elle est omniprésente.

J'ai cherché à comprendre pourquoi, et j'en ai conclu que les traces d'un crime aussi ignoble – aucun adjectif n'est assez fort pour qualifier l'abomination de cet acte – que l'a été l'Holodomor ne peuvent s'effacer d'une génération à une autre, que ces traces sont d'autant plus profondes que le génocide n'est pas connu, qu'elles font d'autant plus mal qu'il n'est pas *reconnu* comme tel, qu'elles meurtrissent parce qu'il est souvent foulé aux pieds.

Au salon du livre de Francfort en octobre 2016, à la recherche d'une maison d'édition ukrainienne pour mon livre *Quand Staline nous affamait. Récit d'un survivant ukrainien*, un silence de plomb se fit lorsque je dis : « J'ai écrit la vie de mon père qui a survécu à l'Holodomor » en m'adressant à une jeune femme d'une trentaine d'années, dont je pensais qu'elle pourrait potentiellement s'intéresser à l'histoire de ma famille. Alors que juste avant, elle ne s'était même pas aperçue de ma présence, la jeune femme posa soudainement son regard sur moi, comme foudroyée. Les autres femmes, présentes sur le stand, interrompirent brusquement leur houleuse discussion pour me regarder, elles aussi.

La jeune femme mit la main sur son ventre. Son visage devenu blême fit contraste avec ses cheveux noirs. Son silence, qui dura plusieurs secondes, était en parfaite contradiction avec le brouhaha et les va-et-vient du Salon du livre, dont nous nous sentîmes subitement détachées, tant le décalage était grand par rapport à ce qui nous reliait, elle et moi.

La seule chose qu'elle put me dire fut : « ma grand-mère, ma grand-mère ». Je ne sus quoi rétorquer, moi qui venais avec l'intention de parler ouvertement du « problème » de l'Holodomor comme j'ai l'habitude de le faire – j'ai eu l'occasion de faire des lectures et d'échanger des propos avec le public. Mais là, c'était différent ; tellement réel et si palpable, car cette jeune femme était directement concernée.

Il n'y eut ensuite que des regards et des phrases pour meubler. Pour meubler ce silence pesant. Je savais, de par l'histoire de mon père, qu'on peut être marqué à vie, comme mon père l'avait été lui-même par tout ce qu'il avait subi sous Staline, mais j'ignorais que les générations suivantes en portaient toujours le si lourd fardeau. Peut-être que la grand-mère de cette jeune femme n'avait pas survécu, peut-être ses enfants étaient-ils les seuls survivants et l'avaient-ils vu mourir. Ou bien, la peur les murait dans le silence, et on ne savait pas grand-chose si ce n'est qu'un événement tragique s'était produit. Pendant longtemps, jusqu'en 1987, il était interdit d'utiliser le « mot *famine* pour parler de la famine de 1932-1933 en URSS » (Koultychysky 2016 dans *La grande famine en Ukraine – Holodomor, Connaissance et reconnaissance*, p. 47). Gare à ceux qui passeraient outre ! Et, même après 1991, la peur régnait toujours : vestige de l'ère stalinienne... Un secret si terrible, que l'on garde parce qu'il est interdit d'en parler, ne peut que ressurgir plus tard sous une autre forme : un malaise, un mal-être difficile à cerner, à définir et à guérir. Et, si certains ont la force et le courage d'en parler, alors ils sont confrontés à des incompréhensions puisqu'on ne sait pas vraiment combien ont succombé à cette terrible famine - différents chiffres sont avancés -, puisque ce n'est pas officiel, puisque les responsables n'ont pas été jugés. Avec le recul, je me rends compte de la chance incroyable que j'ai eue de pouvoir interroger mon père : il m'a tout raconté. Il s'est ouvert à sa famille et a pu ainsi faire un travail sur lui-même pour pouvoir, en quelque sorte, éviter le pire. Son témoignage l'a libéré et m'a fait avancer. Mais il manque une pièce au puzzle : la reconnaissance.

De temps à autre, un pays reconnaît ce crime comme génocide : le dernier pays à l'avoir fait est, à ma connaissance, le Portugal, en 2017

(<http://euromaidanpress.com/2017/03/04/portugal-recognizes-ukraines-holodomor-famine-as-genocide/>). Ces reconnaissances arrivent au compte-goutte, mais les derniers survivants, eux, ne partent pas au compte-goutte. Les années passent et ils s'en vont tous. Bientôt, le dernier ou la dernière partira. Plus personne ne pourra plus en parler – je tiens au passage à saluer l'œuvre de Philippe et Anne-Marie Naumiak parue récemment *Ukraine 1933 – HOLODOMOR - Itinéraire d'une famille et témoignages de survivants*, qui comprend un recueil de témoignages bouleversants.

Ces dernières victimes ne méritent-elles pas qu'on hâte le pas ?

Si mon père était encore en vie, il dirait : « Mais que leur faut-il encore pour reconnaître ce crime ? Qu'attendent-ils ? N'ont-ils toujours pas compris ? ». Je ne suis pas historienne, mais ce que je peux apporter est le témoignage de mon père, Nikolaï Koliada, un témoignage représentatif de l'histoire de très nombreuses familles. Pour lui, la famine était clairement un acte délibéré qui visait les Ukrainiens. Quand sa famille réussit à s'enfuir d'Ukraine pour rejoindre la Biélorussie dans le but d'échapper à la famine, elle fut, à deux reprises, renvoyée vers son pays d'origine. « Pour le régime, la seule chose qui comptait, c'était que les Ukrainiens retournent en Ukraine. Pour y mourir de faim. » (*Quand Staline nous affamait*, p.74).

Et « alors que les kolkhoziens étaient dans la misère la plus noire en 1932, ces sales communistes fouillaient leur maison [des Ukrainiens] de fond en comble pour remplir les quotas imposés par le régime » (idem p. 275).

Mon père et sa famille proche ont, eux, eu la chance inouïe de pouvoir quitter l'Ukraine, mais ce ne fut pas le cas pour le reste de la famille et la plupart des Ukrainiens. Tous les cousins, tous les oncles, toutes les tantes « qui étaient restés dans cet enfer ukrainien avaient dû se battre pour survivre et beaucoup avaient péri. (...) Le résultat était là : la politique de Staline avait provoqué une hécatombe. » (idem p.273). Si mon père a porté, toute sa vie, les stigmates de ce crime, alors qu'il fait partie des victimes qui ont peut-être le moins souffert, qu'en

est-il de celles et ceux qui sont restés sur place et ont été sans relâche la cible des hommes de Staline ?

Selon Valentyna Telytchenko, juriste de droit international, CEDH-Ukraine, « il est très important de faire disparaître les doutes quant au fait que ce fut un génocide et non une famine à la suite d'une mauvaise récolte. Il est moins important de punir ceux qui ne sont plus de ce monde que de les reconnaître coupables d'une destruction massive des représentants d'un certain groupe ethnique : les Ukrainiens. » (*La grande famine en Ukraine – Holodomor, Connaissance et reconnaissance*, Traduit de l'ukrainien par Iryna Dmytrychyn, p.94).

Pour moi, ne pas reconnaître ce génocide alors que, pour autant que je puisse en juger, tous les éléments semblent probants revient à devoir faire le deuil d'un proche tragiquement disparu dont on n'a jamais retrouvé le corps. Ce n'est pas vivable. C'est même insoutenable.

Je vis en Allemagne depuis maintenant 27 ans et je dois dire qu'autour de moi, on peut parler ouvertement de l'Holocauste. Même si ce n'est pas toujours facile, ce n'est en tout cas pas un secret. On connaît les faits, on sait ce qui s'est passé, on a le droit d'en parler. Et, élément vital : le respect des victimes s'impose.

Je souhaite que l'Holodomor soit un jour universellement reconnu comme génocide ...

pour que la jeune femme dont la grand-mère a été victime de l'Holodomor puisse trouver la sérénité,

pour que ma famille repose en paix

pour que l'âme ukrainienne soit enfin apaisée.

Bibliographie

1. Euromaidanpress : <http://euromaidanpress.com/2017/03/04/portugal-recognizes-ukraines-holodomor-famine-as-genocide/>
2. Koleda, Catherine. Quand Staline nous affamait. Récit d'un survivant ukrainien. - Éditions Jourdan, 2015.

3. La grande famine en Ukraine – Holodomor, Connaissance et reconnaissance
/ Sous la direction de Iryna Dmytrychyn. - Présence ukrainienne,
l'Harmattan, 2016.
4. Naumiak Philippe et Anne-Marie. Ukraine 1933 – HOLODOMOR -
Itinéraire d'une famille et témoignages de survivants. - Les Éditions Bleu &
Jaune, 2017.

Тетяна Тарасевич,
*кандидат юридичних наук,
декан юридичного факультету Київського
університету права НАН України*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ЯК СПЕЦІАЛЬНИМ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

Кримінально-правова кваліфікація нерозривно пов'язана з розмежуванням суміжних складів злочинів, що розглядається у науковій літературі як один з етапів кримінально-правової кваліфікації. На думку В. М. Кудрявцева, по суті, весь процес кваліфікації полягає у послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. «Здійснюється розмежування шляхом порівняння однойменних позитивних (тих, які потрібно встановити) або негативних (відсутність яких слід довести) ознак фактичного та юридичного складів правопорушень». Поняття суміжних складів злочинів широко використовується у науковій літературі. На нашу думку, найбільш вдале визначення цих складів злочинів запропонувала Л. П. Брич. На її думку, суміжні склади злочинів – «це склади злочинів, кожен з яких має одну або кілька збіжних за змістом (спільних) ознак (крім загального об'єкта, причинного зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини) і одночасно містить одну або кілька відмінних за змістом ознак, що виключають однойменні ознаки іншого складу злочину». Зазначимо, що у науковій літературі робиться спроба розмежувати професійні злочини медичного працівника від відповідних адміністративних правопорушень. Розмежування суміжних складів злочинів здійснюється як за об'єктивними, так і за суб'єктивними ознаками складу злочину. Необхідно зазначити, що розмежувальними можуть виступати лише такі ознаки, які відрізняються у різних складах. До них у теорії кримінального права відносять: предмет злочину і потерпілого, злочинне діяння і його суспільно небезпечні наслідки, спосіб вчинення злочину, ознаки спеціального суб'єкта.

Водночас такими ознаками не можуть виступати загальний об'єкт (а при розмежуванні однорідних злочинів – і родовий об'єкт), причинний зв'язок, осудність, оскільки вони в усіх посяганнях ідентичні.

На сьогодні найбільш гостро стоїть питання про розмежування таких складів злочинів та про визначення їх співвідношення, як ненадання допомоги медичним працівником (ст. 139 КК) та неналежне виконання медичним працівником професійних обов'язків (ст. 140 КК). Визначаючи співвідношення між цими складами злочинів, О. О. Дудоров зазначає, що «такий різновид невиконання медичним працівником своїх професійних обов'язків, як ненадання без поважних причин допомоги хворому, якщо це спричинило тяжкі наслідки, слід кваліфікувати за спеціальною нормою – ч. 2 ст. 139». Тобто, на думку цього науковця, невиконання професійних обов'язків медичним працівником як форма неналежного виконання професійних обов'язків (ст. 140 КК) та ненадання допомоги медичним працівником (ст. 139 КК) конкурують між собою. При цьому у ст. 140 КК передбачається загальна норма, а в ст. 139 КК – спеціальна. Такої ж думки дотримується П. П. Андрушко, який вказує, що «ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником є нічим іншим, як невиконанням своїх професійних обов'язків, тобто, склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 139, є спеціальним щодо складу злочину, передбаченого ст. 140, при його вчиненні шляхом невиконання взагалі покладеного обов'язку по наданню медичної допомоги хворому, а тому дії винного мають кваліфікуватися у подібних випадках за ч. 2 ст. 139». На думку О. К. Маріна, склади злочинів, ознаки яких передбачені у цих статтях, є суміжними.

На нашу думку, саме остання точка зору є слушною. Адже, як відомо з теорії кримінального права, співвідношення конкуруючих норм характеризується їх підпорядкуванням одна одній: загальна спеціальній підпорядковується за об'ємом, частина цілій підпорядковується за змістом. Норми ж що передбачають суміжні склади злочинів, не підпорядковані ні за

змістом, ні за обсягом, вони автономні. При цьому конкуруюча норма про злочин (спеціальна або ціле) завжди містить всі ознаки, які є в іншій нормі (спеціальній чи частині), і ознаку, що відсутня в ній, а інша норма не містить в собі ознаки, що відсутня у першій нормі. Однак, таке співвідношення не характерне для спільних ознак суміжних складів злочинів, оскільки одна або декілька спільних, для пари складів злочинів ознак, повністю або частково збігаються за змістом, але кожна така сукупність спільних ознак не утворює і не може утворювати самостійного складу злочину. Склади злочинів, передбачені нормами, що перебувають у конкуренції мають лише спільні ознаки, але вони не можуть мати розмежувальних ознак. При цьому розмежувальні ознаки суміжних складів злочинів завжди мають пару у іншому із суміжних складів злочинів і за змістом є несумісними одна з одною.

На нашу думку, ст. 139 та 140 КК не підпорядковані між собою ні за змістом, ні за обсягом, оскільки вони містять як спільні, так і розмежувальні ознаки. Спільними ознаками є: 1) потерпілий від злочину, яким визнається хворий; 2) спеціальний суб'єкт злочину – медичний або фармацевтичний працівник. Розмежування між відповідними складами злочинів здійснюється за такими ознаками. По-перше, за *суспільно небезпечним діянням*. У ст. 139 КК ним є ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, а у ст. 140 КК – невиконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. При цьому, як зазначалося вище, у першому випадку може наставати кримінальна відповідальність лише в тому випадку, коли має місце т. зв. «чиста» бездіяльність, коли медичний працівник не вчиняє ніяких дій щодо надання медичної допомоги потерпілому (відмовляється від її надання). Щодо ст. 140 КК зазначимо, що невиконання професійних обов'язків може проявитися і у вигляді т. зв. «змішаної» бездіяльності, тобто, коли медична допомога надається не в повному обсязі (є недостатньою, несвоєчасною або неправильною). Однак, остання розмежувальна ознака не завжди правильно визначається у судовій

практиці. Зокрема, вироком Ленінського районного суду м. Вінниці від 24 грудня 2017 року лікар анестезіолог-реаніматолог К. приймального відділення ТМО МКЛ № 4 м. Вінниці була засуджений за ч. 2 ст. 139 КК за те, що вона не надала медичної допомоги хворому І. В обсязі, необхідному для збереження йому життя. Зокрема, мотивуючи кваліфікацію, у вирокі зазначається, що вона неправильно встановила діагноз, не призначила консультацію ендокринолога, не перевела хворого для подальшого лікування в реанімаційне відділення, не визначила водно-електролітний та кислотно-лужний обмін, призначена інфузійна терапія виявилася недостатньою, що вплинуло на якість лікування. У результаті цього у хворого на фоні бактеріальної інфекції та порушень вуглеводного обміну (цукровий діабет) виникла діабетична гіперкетонемічна кома з подальшим розвитком легенево-серцевої недостатності, яка стала безпосередньою причиною смерті. На нашу думку, діяння лікаря потрібно було кваліфікувати не за ч. 2 ст. 139 КК, а за ч. 1 ст. 140 КК. Оскільки, як вбачається з матеріалів справи, вона надала медичну допомогу хворому не в повному обсязі, що свідчить не про невиконання, а про неналежне виконання медичним працівником професійних обов'язків.

Олександр Крупка,
*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства і природокористування (м. Рівне)*

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА МЕЖІ СЕРЕДНІХ ВІКІВ І НОВОГО ЧАСУ

Дослідження правової свідомості суспільства або його окремих груп має важливе значення для розуміння суті історичних явищ, динаміки і спрямованості історичних процесів. Правова свідомість – форма суспільної свідомості, яка відображає ставлення суб'єктів правовідносин (окремих індивідів, соціально-професійних груп, суспільства в цілому) до права (чинного чи бажаного), встановленого правопорядку та інших правових явищ.

Зв'язок між суспільними настроями та вподобаннями та вектором суспільного (політичного, цивілізаційного) розвитку особливо яскраво проявляється у період тектонічних політичних зрушень, суспільних зламів, революційних змін. XVII-XVIII ст. – це час формування українсько-козацької державності (козацького проекту), який супроводжувався фундаментальними трансформаціями суспільної свідомості українського народу, зокрема у сфері політико-ідеологічних і правових уявлень. Війна проти панування шляхти та католицької церкви, боротьба за владу козацьких угруповань, руйнування старого політико-правового порядку (режиму) супроводжувалося викидом величезної соціальної енергії у публічну сферу, що зумовило глибину і динаміку трансформаційних процесів. За політичними та соціально-економічними змінами, які мали революційний характер, мали прийти й глибокі і незворотні зміни у правовій свідомості українського суспільства.

Суттєвих змін зазнала як політико-правова свідомість елітних груп (ієрархи православної церкви, вчені, військово-політичні керівники шляхти і

козацтва, представники панівних станів), так і масова правова свідомість, на яку потужно впливала доба революційних потрясінь. Масова правова свідомість цього часу – це передусім, але не винятково, селянська правосвідомість. Також для станового домодерного суспільства XVII-XVIII ст. характерна етнокультурна відособленість окремих громад, які плекали свої, виключно ексклюзивні, відмінні від офіційних публічних (державних) та масових українсько-селянських (народних), правові звичаї. Такою правовою окремішністю, до прикладу, впродовж усієї середньовічної домодерної доби володіла єврейська етноконфесійна група чи міщанський соціальний стан.

Джерела формування тогочасної правосвідомості: правові звичаї українського народу (норми звичаєвого права), козацьке звичаєве право, офіційне кодифіковане право (Статути ВКЛРЖ, магдебургське право), правові акти революційної доби (універсали козацьких гетьманів, конституції, кодекси).

Особливостями формування правосвідомості українського суспільства було:

1. глибинні трансформації політичної системи, соціально-економічного ладу суттєво позначалися на стані суспільної свідомості. Ці, по-суті, революційні зміни мали амбівалентну природу – руйнування (деструкція) старого порядку супроводжувався масовим насильством, яке переходило межі тогочасних моральних і правових норм. Одночасно закладалися політико-правові підвалини нового устрою, які були покликані розв'язати основні конфлікти історичного розвитку України (набуття політичної суб'єктності та збереження культурної ідентичності);

2. особливий вплив на правосвідомість українського суспільства мали козацькі правові норми, знання, уявлення, звичаї;

3. на цей період припадає визрівання нового типу правосвідомості українського суспільства, що відбувалося шляхом уніфікації політико-правових практик і запровадження елементів централізованої державної

політики. Цей процес не був завершений у зв'язку з ліквідацією Гетьманщини, перериванням природної еволюції українського козацтва як провідної верстви і основи українського суспільства XVIII ст. Попри несприятливі політичні умови формування української державності та деструктивні соціальні процеси, пов'язані зі встановленням кріпосного соціального ладу імперського типу правові норми і звичаї та відповідна їм форма правової свідомості українського народу продовжували стихійно-інерційно існувати аж до середини XIX ст.

Еволюція правової свідомості українського суспільства у XVII-XVIII ст. пройшла такі періоди:

I етап (кінець XVI ст. – I половина XVII ст.) – відбувається поступова дестабілізація українського соціуму, у надрах якого формується, альтернативна до офіційної річпосполитівської (шляхетської), модель політико-правового регулювання, базована на русько-українській культурній традиції. Правосвідомість суспільно активних (панівних, елітних) груп – ексклюзивна, станово-корпоративна, релігійна самосвідомість виступає основою для національної консолідації, зростання політизації суспільства, криза довіри до політико-правового порядку, до офіційного публічного права в цілому. Масова правова свідомість – архаїчна, патріархальна, домодерна;

II етап (середина XVII – перша чверть XVIII ст.) – докорінний злам старого політико-правового порядку на українських етнічних землях, який відбувався у вигляді козацьких виступів, селянських/міщанських повстань, релігійної війни, народної визвольної війни, національної та соціальної революції. На цей період припадає формування політико-правової ідеології визвольного руху, кристалізація політико-правових орієнтацій провідних козацьких угруповань, здійснюються перші спроби знайти політико-правове обґрунтування наслідкам революційного етапу – Україна-Гетьманщина – незалежна козацька держава (Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорізького (Конституція Пилипа Орлика 1710 р.). Правосвідомість суспільно активних груп містить дві тенденції: відчайдушна і

безкомпромісна боротьба за владу (суверенітет) на зовнішньому та внутрішньому рівнях призводить до послаблення політичних позицій козацьких елітних груп; намагання шукати порозуміння заради втримання влади та недопущення втрати суверенітету над територіями, охопленими революційним піднесенням. Масова правова свідомість втрачає ексклюзивність, закритість, відбувається ламання звичних правових уявлень, активне проникнення козацьких правових традицій у публічний і щоденний суспільний побут;

III етап (друга чверть XVIII ст.) – спроба політико-правової стабілізації козацького проекту в умовах визнання зовнішньополітичного домінування одного з монархічних імперських центрів. З метою зберегти вплив на політичні процеси місцевих еліт, у пошуках історичної легітимності перед викликом імперії, що народжується, на цей період припадає формалізація політико-ідеологічного та культурно-правового досвіду козацького державотворення, намагання підвести під український проект правову основу («Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.). Домінантою правосвідомості суспільно активних груп була боротьба за політичну автономію і збереження власної історико-культурної ідентичності з одночасним визнанням зверхності централізованої держави (монархії-імперії). Масова свідомість продовжує зазнавати впливу козацьких правових традицій, які набувають значення суспільної норми, і стають одними з провідних джерел появи нових кодифікованих правових норм;

IV етап (друга половина XVIII ст.) – крах української політичної автономії, втрата контролю над політико-правовими процесами, початок інкорпорації українських земель до складу імперського публічного поля. Правосвідомість суспільно активних груп – зберігається відчуття культурної відособленості, підкреслюється політична і правова самобутність «козацького» народу; початок формування нової малоросійської політико-правової ідентичності, яка є частиною ширшого «руського» імперського цивілізаційного позиціонування. Масова правова свідомість залишається

архаїчною, але з початком реформ у централізованих державах-імперіях з кінця XVIII ст. і впродовж усього XIX ст. вона зазнає все більшого впливу офіційного кодифікованого права.

Варто підкреслити, що в XIX ст. формування нових східноєвропейських націй відбувалося у контексті модернізації централізованих держав. Реформи, які ініціювалися імперськими центрами, руйнували старі соціальні інститути і рішуче запроваджували нові правові норми. Правова свідомість українського суспільства на початку XX ст., зберігаючи архаїчну основу, все більше підпадає під дію модерних політико-правових ідей та новітнього публічного права. Модерний тип правосвідомості українського народу формувався в умовах Великих реформ у Російській і Австрійських імперіях, але він не встиг завершитися до початку Великої війни в Європі у 1914 р.

Доля української революції 1917-1921 рр., як власне доля тогочасної української державності значною мірою залежала від того наскільки елітарна і масова свідомість буде готова до адекватної реакції на зовнішні (збройна агресія) та внутрішні (потреба національної консолідації навколо політико-правового проекту Української держави) виклики. Тож у добу кризи імперського порядку і нового революційного циклу українське суспільство ввійшло з недомодернізованим типом правової свідомості, із неуніфікованим і суперечливим станом правової культури.

Валерій Цибульський,
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне);*

Віктор Гром,
*старший викладач кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне)*

КИЇВСЬКИЙ ГІДРОМЕЛІОРАТИВНИЙ ІНСТИТУТ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Вибір теми цього повідомлення зумовлений відсутністю будь-яких публікацій про діяльність Київського гідромеліоративного інституту (КГМІ) в період нацистської окупації столиці України у 1941-1943 рр. Адже ще донедавна стверджувалося, що усі вищі навчальні заклади міста Києва були евакуйовані у ході наступу німецького війська, зокрема, гідромеліоративний інститут – до Алма-Ати. У радянській історіографії принципово замовчувалася діяльність вищих і середніх закладів освіти в окупованій нацистами Україні. Проте архівні документи, що раніше знаходилися в секретних фондах і стали доступними для дослідників лише в останні десятиліття, засвідчують зовсім інше.

По-перше, радянський план евакуації КГМІ у 1941 році не був реалізований, внаслідок чого на окупованій території залишилися основні кадри професорсько-викладацького складу і значна кількість студентів. За архівними матеріалами, у жовтні-листопаді 1941 р. загальна кількість співробітників інституту у Києві становила 40 чол. [1, арк. 1-2]. Навчання студентів тоді ще не проводилося, але представниками нацистської влади були затверджені наукові теми, над якими працювали вчені інституту під керівництвом професорів Миколи Тюленева, Івана Келля, Сергія Красніцького, Івана Гапонова, Василя Нікіфорова, Миколи Товстоліса, Олександра Зеленка.

По-друге, не зважаючи на бомбардування та артилерійські обстріли міста, майже повністю збереглася матеріально-технічна база навчального закладу. За результатами перевірки, здійсненої за завданням відділу водного господарства Генералкомісаріату, було встановлено задовільний стан приміщень, навчальних кабінетів, лабораторій і технічної бібліотеки інституту для відновлення занять на усіх курсах і факультетах. Комісія встановила лише необхідність заміни сантехніки в гідротехнічній лабораторії, підключення електроенергії та забезпечення інституту паливом [2, арк. 1].

У березні 1942 року розпочалися заняття зі студентами четвертого і п'ятого курсів [3, с. 4]. Навчання проводилося за планами, затвердженими у 1940-1941 навчальному році, за виключенням соціально-економічних дисциплін [4, арк. 35]. Після закінчення теоретичного курсу студентам були видані дипломні завдання і призначені керівники проектів. Дипломанти, які виконали проекти, публічно захистили їх у травні-червні 1943 р. перед комісією із 4-х чоловік за участю рецензентів. До комісії увійшли три викладачі інституту, четвертий був запрошений з виробництва [5, арк. 36]. Цікаво, що усі вони були в складі державної кваліфікаційної комісії інституту до нападу нацистської Німеччини.

Таким чином, 33 студенти, які розпочали навчання у 1937-1938 роках, успішно захистили дипломні проекти під час окупації. Документи вказують точні дати захисту дипломів кожним із них, а по деяких випускниках є інформація щодо їх працевлаштування.

Заслугує на увагу службова записка до Комітету у справах Вищих шкіл від Павла Скоблікова, який був призначений директором КГМІ після повернення радянської влади. Тут висловлено прохання надати пояснення щодо законності присвоєння тим 33-м випускникам звання інженера відповідної кваліфікації та дозволу видачі їм дипломів.

Стосовно молодших курсів інституту відомо, що на початку 1942 року з'явилися оголошення про набір студентів на перший курс навчання. Зокрема,

одне з таких повідомлень було опубліковане у газеті „Волинь“, що за редакцією Уласа Самчука виходила у Рівному. Автор публікації „Їдьмо на студії до Києва“ В.Саганський наголошував, що керівництво інституту „радо приймає студентів і з Західних областей України, як на вищі, так і на нижчі курси“ [6, с. 1].

У серпні 1942 року пройшов набір студентів на перший курс 3-х факультетів: гідромеліоративного, агрономічного і торфомеханічного. Серед абітурієнтів були й представники Рівненщини (Рівне, Бабин, Бронники, Клевани та ін.), переважно випускники Рівненської гімназії [7, арк. 5-8].

З 1 вересня 1942 року розпочалося навчання на всіх курсах інституту. За службовими записками до Генералкомісаріату (відділ водного господарства) і Штадткомісаріату (відділ харчування) загальна кількість студентів у жовтні 1942 року становила 362 чол. [8, арк. 33].

Для визначення як загальної кількості студентів, так і на кожному курсі, надзвичайно цінною є інформація про користування ними інститутською їдальнею. Таких на першому курсі було 135, на другому – 38, на третьому – 41, на четвертому – 30, на п'ятому – 20 студентів [9, арк. 14].

Принагідно зауважимо, що харчування у їдальні було відносно дешевим, оскільки продукти закуплялися за офіційними цінами. Також частина студентів забезпечувалася безкоштовними талонами на обід. Наприклад, у лютому 1943 р. такі талони отримали 46, а у травні 40 студентів [10, арк. 1-3].

Виробничу практику студенти проходили в різних установах: науково-дослідних болотних станціях, закладах комунальної служби, заводах і фабриках, наукових інститутах (у Києві їх налічувалося 17).

У зв'язку з прийнятною кампанією збільшилася кількість викладачів і співробітників інституту. На 15 липня 1942 року налічувалося 79 працівників [11, арк. 60], а у травні 1943 р. – 86 [12, арк. 56].

Збережені документи відтворюють матеріальне становище працівників інституту. Професор отримував 1500 крб. місячної платні, доцент – 1200,

друкарка – 300, прибиральниця і двірник – по 150 крб. [13, арк. 1-2]. Працівники інституту мали можливість отримати продукти харчування, одяг, взуття за офіційно встановленими, а не базарними цінами, що були у кілька разів вищими і постійно зростали. Наприклад, влітку 1942 р. 1 кг хліба у державній торгівлі коштував 1,7 крб., а на базарі – 100 крб.; 1 яйце – 80 коп. і 8 крб. відповідно; 1 літр молока – 1,2 крб. і 40 крб.; 1 літр соняшникової олії – 14,5 і 280 крб. [14, арк. 199]. А вже у березні 1943 р. на базарах Києва 1 кг хліба коштував 400 крб., 1 кг сала – 6000 крб. [15, арк. 39].

Викладачі і співробітники інституту отримували за замовленнями не лише хліб, борошно, яйця, м'ясо, рибу, але навіть каву та алкогольні напої. Окрім того, всі бажаючі отримали земельні ділянки і забезпечувалися посівними матеріалами. Ті, хто мешкав далеко від інституту, на прохання директора Якова Сніцара отримували право на безкоштовний проїзд до своїх рідних.

У лютому 1943 року навчання студентів (за винятком IV і V курсів) припинилося, оскільки один з німецьких військових підрозділів зайняв більшу частину приміщень інституту.

Керівництво інституту планувало відновити навчання у березні, але цього не сталося. Головними причинами були військові поразки Німеччини та її союзників під Сталінградом та на Курській дузі, а пізніше їх відступ з Києва.

Останній виявлений нами документ про діяльність Київського гідромеліоративного інституту у період нацистської окупації датований 12 серпня 1943 року.

Література

1. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. 2384. – Оп. 1. – Спр. 9;
2. Там само. – Спр. 12;
3. Газ. „Нове українське слово“. – Київ, 1942 р., 1 бер., №47;

4. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. Р-1118. – Оп. 8. – Спр. 4;
5. Там само;
6. Саганський В. Їдьмо на студії до Києва // Волинь. – Рівне, 1942 р. – 25 січ.;
7. ДАКО. – Ф. 2384. – Оп. 1. – Спр. 3;
8. Там само. – Спр. 25;
9. Там само;
10. Там само. – Спр. 29;
11. Там само. – Спр. 17;
12. Там само. – Спр. 30;
13. Там само. – Спр. 9;
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. КМФ-8. – Оп. 2. – Спр. 157;
15. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Ч. 1. – Спр. 533.

Павло Храпко,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне)*

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ СЕМІОТИКИ ВІЗУАЛЬНОГО В
ТЕОРЕТИЧНОМУ ТРАКТАТІ О. БОГОМАЗОВА «ЖИВОПИС ТА
ЕЛЕМЕНТИ» (1914)**

Одним з найвідоміших представників українського авангардного мистецтва першої третини ХХ ст. є київський кубофутурист Олександр Богомазов (1880-1930). О. Богомазов відомий не лише своїми художніми роботами, а й теоретичним трактатом «Живопис та елементи» (1914) в якому розвинув свої погляди на сутність нового мистецтва, його складові елементи та принципи, особливості взаємозв'язку художника, картини та глядача.

Ми вважаємо, що деякі з ідей висловлених у вищезгаданому трактаті мають відношення до семіотики візуального і мають пошуково-творчий характер.

На думку О. Богомазова основною ціллю нового авангардного живопису є не стільки зображення певного об'єкта скільки виокремлення його «живописних достоїнств». Сприйнятий як «сума матеріальних знаків» (лінія, форма, маса, середовище об'ємів) об'єкт через нерівномірний розподіл кількості маси викликає в художника «естетичне хвилювання». Закріплення такого хвилювання уможливлюється при посередництві «перекладу» матеріальних знаків об'єкта в «знаки-елементи» мистецтва живопису (лінія, форма, зміст\фарба, картинна площина). Динамічний взаємозв'язок елементів забезпечується при посередництві принципів ритму та інтервалу. Основним завданням реципієнта нового мистецтва є отримання естетичного хвилювання та відкриття живописних достоїнств об'єкта через зворотній переклад знаків-елементів [1]. На нашу думку, тут є кілька дискусійних питань

а) Кількість означуваних «матеріальних знаків» картини. Якщо повністю слідувати концепції теоретика, то знак в новому мистецтві має подвійне означуване: «естетичне хвилювання» та «знак-елемент» об'єкта зображення.

б) Симетричний характер перекладу. О. Богомазов вважає, що естетичне хвилювання отримане від об'єкта художником може бути аналогічно відтворене глядачем. Та ж сама ситуація з матеріальними знаками об'єкта, які майже повністю співпадають зі знаковими засобами картини. Однак, саме таке розуміння перекладу може не дозволити художньому тексту виконувати одну зі своїх основних функцій – креативну, яка, на думку Ю. Лотмана є можливою за умови початкового асиметричного неспівпадіння двох кодів – художника та глядача [2, с.159].

в) Нерівномірний розподіл кількості маси об'єкта в межах картинної площини відтворюється лініями нерівномірної товщини та різною концентрацією фарби. Таким чином, їхній зв'язок базується на пропорційних відношеннях, що згідно з У. Еко є однією з основних умов не дигітального (цифрового) а аналогового коду [3; 200-201].

Література

1. Богомазов О. К. Живопис та елементи / О. К. Богомазов. – К: Задумливий страус, 1996. – 176 с.
2. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб: Искусство-СПб, 2004. – 704 с.
3. Eco U. A Theory of Semiotics / U. Eco. – Bloomington: Indiana University Press, 1976. – 354 p.

Світлана Гуменюк,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

НЕОГУМАНІСТИЧНІ ПРОЕКТИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ми живемо у час, коли популяризується проектування майбутнього, управління майбутнім, розробляється методологія ф'ючерів, коли людина з цікавістю і надією або ж з острахом і тривогою дивиться у завтрашній день.

Культура в умовах глобалізації зазнає кардинальних змін, настільки потужних і карколомних, що у теоретиків сучасного суспільства воно отримало назву постгуманістичного або ж трансгуманістичного, тобто такого, у якому людині для її самореалізації відведено мінімум простору. Потужними темпами людину готують до трансформації у постлюдину, інтеграції свідомості людини у комп'ютер, до кіборгізації. Виникає питання: а яка роль відводиться людині у техногенному суспільстві? Невже лише користувача всесвітньої мережі і донора глобального супермозку? Цілком зрозуміло, що технотронна цивілізація інтенсифікує глобалізаційні процеси, суспільство «третьої хвилі» (за Елвіном Тоффлером) пропагує месіанську роль НТП та інформаційної революції. Але ж часто серед перспектив «рожевого міражу» та «епохи ледарства і достатку», згідно з Ральфом Хайлбронером, людина втрачає сутнісне ядро свого творчого потенціалу, збивається на манівці творення буденної, екранної культури, або навіть «злочинного мистецтва» [1; с.31].

Глашатаєм сучасності і близького майбутнього тривалий час був постмодернізм, трансформований нині у постпостмодернізм. Тут маємо на увазі не лише домінантний художній стиль, панівний у культурі кінця ХХ-поч. ХХІ ст. Мова йде передусім про ту роль, яка була відведена

постмодернізму у становленні постіндустріального мережевого суспільства, світоглядним менеджером і адвокатом якого він став. Тому варто звернути увагу на аксіологічні аспекти цього неординарного явища.

Апологетами постмодернізму стали В.Вельш, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Бодриар, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ф.Гваттарі, Ю. Кристева та ін. Постмодернізм достатньо експлікований як зарубіжними, так і українськими та пострадянськими науковцями, серед яких М.Маньковська, І. Тропіна, А.Огурцов, В. Бичков, В. Лях, Т. Гуменюк, О. Кодьєва, А. Залужна, О. Сухина, О. Наконечна та ін. Усі вони стверджують певну термінологічну «розмитість» цього поняття та його світоглядну незавершеність. На наш погляд важливо дослідити ціннісну складову постмодернізму, мереживну і мережеву сферу його постулатів, адже саме вони проливають світло на доволі заплутану, «лабіринтну» перспективу руху вперед.

Плюралізм, багатовекторність, мозаїчність, на думку більшості дослідників сучасного стану культури, є основними рисами постмодерну. Плюралізм, який не лише генерує нові моделі, а й стає формою кодування, трансляції і маніфестації цих ідей, відчутно знижує рівень авторитету моральної традиції, а тому підвищує статус гедоністичних за змістом, видовищних симулякрів. На їх творення та тиражування, трансляцію і споживання тратиться не тільки колосальна енергія, але й левова частка людського життя. Саме культуротворення деформується і перетворюється на шоу, яке рекламує низові цінності тих, хто стає їх організаторами чи меценатами. Відтак, проблема цінностей у постмодерному вимірі постає у категорії аномії – розпаду цінностей і архетипів. Термін «*anomos*» був відомий ще у Древній Греції і означав «безнормний», «беззаконний». У Старому Заповіті аномія пов'язувалась з гріхом, у Новому Заповіті – з беззаконням. І хоча у сучасному тлумаченні найчастіше аномію пов'язують з теорією соціолога Е. Дюркгейма, первинне значення цього терміна нам видається прийнятнішим для означення проблеми.

Сьогодні доводиться більшою мірою говорити про причину втрати традиційної ціннісної основи, яка цементувала суспільство. Плюралізм ціннісних настанов, запропонований постмодерном, приводить нас із висоти духовних пошуків у площину тривіального повсякдення. Відчувається брак соціальних інститутів, які б регулювали і регламентували ціннісну основу суспільства. І. Тропіна [2;с.3] наголошує на тому, що сучасність, яка вимагає від людини бути гнучкою та мобільною, не дозволяє їй твердо стати на певний фундамент, зайнятись пошуком істини і вирішувати духовні питання, тому людина повертається до чуттєвої, доетичної форми екзистенції. Дослідниця робить висновок про те, що ідеалом нашої епохи стає хаотично-гедоністична людина, у якої суттєво занижений поріг обмежень, як моральних, так і раціональних.

Поліцентричне сьогодення відкидає образність, йому чужа ієрархія цінностей. Постмодернізм спирається на зовнішню сконструйованість та антиієрархічність. Постмодерніст упевнений у хаотичності навколишнього інформаційного світу, він надає перевагу маніпуляції вже відомими чужими кодами. Однак, бажання опанувати досвід світової культури залишається, щоправда, лише шляхом її іронічного цитування, віддзеркаленого у лінзі цинізму. Постмодернізм стверджує, що текст не відображає реальності, а творить нову реальність (дійсність відсутня, існують лише тексти). Сприйняття світу як грандіозного звалища накопичених людством артефактів, образів, стилів за умови того, що немає системи координат, принципової ієрархії цінностей, перетворює художній текст на випадковий бриколаж, який постулює хаос як спосіб організації. Тому часто постмодернізм порівнюють із грандіозною за розмірами хвилею сміття, у яку потрапляє людина. Їй надзвичайно важко зорієнтуватись у просторово-часових межах, а ще важче відшукати морально-етичні координати власного життєвого світу. Таким чином, постмодернізм продукує нові варіанти світопереживання, несумісні із боротьбою за верховенство людського. Важливо підкреслити, що на зміну ціннісним імперативам людського

приходять антицінності із диктатом насильства, передусім екранного, маскарадністю та ерзац-культурою, імплозією та втратою ідентичності.

Неогуманістичні проекти ще більшою мірою віддаляють людину від власного «Я», яке губиться в аномічно-нічийному ризоморфному світі. Тому сьогодні єдиною перспективою для існування людини залишається розвінчування будь-яких міфів про її ілюзорно-примарну сутність, а також боротьба за справжність і суверенність.

Література

1. Кодьєва В. П. Чи є майбутнє у мистецтва без принципів? Погляд культуролога// Сучасні проблеми гуманітаристики:світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії// Матеріали V Всеукр. наук. практ. конф.- Рівне:РІКУП НАНУ, 2015 – С.29 - 31.

2. Тропина И.Г. Экранное насилие и способы его эстетизации в современной культуре/автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Волгоград - 2012. -33с.
<http://www.referun.com/n/ekrannoe-nasilie-i-sposoby-ego-estetizatsii-v-sovremennoy-kulture#ixzz3RpAnvTjz>

Тетяна Коберська,

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)

ІНСТАЛЯЦІЇ МІФУ У СУЧАСНІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ДІЙСНОСТІ

Сучасні міфи – це не стільки певний жанр чи константна модель мистецтва, а скоріше своєрідне смислове поле, код, архетип, програма, що має різні форми інсталяцій. Міф проектує відношення людини до світу, сприяючи появі нових національних, політичних, ідеологічних, релігійних, художніх, економічних, іміджевих, рекламних, побутових та ін. міфів. Створюються вони засобами масової інформації, інститутами влади, соціальними групами та мають здатність відтворюватись, модифікуватись, особливо в кризові періоди. Тому осмислення особливостей побутування міфу в різних сферах нашого суспільного буття й формування на цій основі ціннісних систем та зразків поведінки соціальних груп постає актуальною темою, що й обумовлює потребу науково-теоретичного аналізу та філософської рефлексії.

Як явище соціальної реальності, міф є досить складним і поліфункціональним. Наразі існує багато підходів до його вивчення від досліджень функцій та значення міфу в історії культури (Е.Дюркгейм, Е.Кассіер, К.Леві-Строс, Дж.Фрезер), особливостей міфомислення (М.Еліаде, Ю.Лотман, Є.Мелетинський) через вивчення психологічних та структуралістських аспектів міфології (З.Фройд, К.Юнг, Е.Фромм, Е.Нойман, Р.Барт, М.Фуко), побутування національних міфів (Е. Сміт, Дж. Шопфлін, В. Шнірельман) до заперечення існування міфа як явища соціальної реальності (Ф. Боас, А.Стренскі).

Міф постає обов'язковим елементом будь-якої культури та «багаторазово апробованою схемою соціальної інтерпретації дійсності» [1,

с.76]. Як обґрунтовує Б.Маліновський, кожна історична епоха створює власну міфологію, котра лише опосередковано пов'язана з реальністю. Сакральність, імперативність, універсальність, синкретичність, позачасовість, інтенційність, дифузність, антикаузальність, певна латентність щодо мовного наративу, здатність до семантичного конструювання оточуючого світу – далеко не повний перелік властивостей сучасного міфу. Він володіє власною істиною, достовірністю й сугестивним механізмом впливу, віддає перевагу містичному й емоційному, просякнутий реальними життєвими переживаннями, служить матрицею соціального порядку та зібранням прикладів моральної поведінки. Міф продукує міфологеми – символічні, конкретно-образні засоби відтворення реальності, що не вміщуються у рамках формально-логічного виміру. У процесі міфологізування об'єктивуються суб'єктивні враження, внаслідок чого витвори уяви сприймаються як реальність, виникає ототожнення ідеального й реального, оцінки та оцінюваного, об'єктивного та суб'єктивного у сфері міфу. Тому таке важливе місце, на думку Ж.Бодріяра, у сучасній соціокультурній дійсності займають симулятивні моделі. Актуальним сьогодні є розгляд ідея віртуальної реальності як природньої властивості людської свідомості моделювати нові світи у процесі пізнання. Ілюзія, що продукує віртуальну реальність, захищає людину, послуговуючи психічному її оздоровленню й здійснює компенсаторну функцію в суспільстві.

Відмітимо нероздільний зв'язок міфотворчості й самих історичних процесів, оскільки історія теж вміщується у цикли, окреслені межами міфемного поля. Для прикладу, універсальна структура «відходу - і - повернення» (А. Тойнбі), є не лише засобом накопичення могутньої енергії але й трансмісією у ширшу соціокультурну сферу. Механізм цей перегукується із циклічними моделями архаїчних та сучасних міфічних систем. Відповідно вони не лише відтворюють, але й проектуєть умови життєдіяльності соціуму: задають їм деякий циклічний ритм, мотиваційну структуру, що і створює умови до саморепродукування в культурі.

Сучасність, як переконує Р. Барт, генерує міфи ще більш активно, ніж прадавні культурно-історичні епохи.

Однією із форм інсталяції соціального міфу є сакралізація минулого, що постає механізмом посвячення у традицію. Значну роль в історії народу та держави відігравали національні міфи (міф про спільне походження; міф про виникнення нації; міф про героїчну добу; міф про занепад та відродження). Завдячуючи їм соціум неодноразово «відновлював» зруйновану картину світу. Політичний міф теж формується певним символічним комплексом стилізацій за допомогою яких здійснюється взаємодія влади з громадськістю. Об'єктами міфологізації постають реальні люди та події. Відмінностями політичного міфу від традиційних є їх: актуальність, сучасність, конкретність. Політичні міфи створюються політтехнологіями з опорою на наукові концепти, щоб надати їм іміджу, достовірної переконливості та соціальної значимості.

Детермінований суспільними відносинами, міф виконує ряд важливих соціальних функцій: зміцнює суспільну мораль, легітимізує соціальний порядок, виражає і узагальнює вірування, стверджує доцільність обряду і культу, надає престижу традиціям, надихає й мобілізує, забезпечує зняття соціальної напруги та містить практичні правила людської поведінки. Загалом міфічним дискурсом просякнуті всі екзистенційні стани людського життя в контексті бінарності добра і зла, правди та неправди, любові та ненависті, злочину і покарання, реальності та мрії.

Отже, сучасна міфотворчість знаходить прояви в усіх сферах соціокультурної дійсності. Як духовний феномен міф гармонізує відносини людини зі світом, створюючи ідеальний праобраз, водночас він виступає маніпулятивним засобом «існує невловимий, розлитий у різних вимірах реальності, привабливий і небезпечний, як будь-який інструмент впливу і таємниця влади» [2, с.90].

Література

1. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: навчальний посібник / Г.Г. Почепцов, С.А.Чукот. – Київ: Знання, 2006. – 664 с.
2. Павлюк Л. Знак, символ, міф у масовій комунікації. – Львів: ПАІС, 2006. – 120с.

Тамара Шадюк,

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії
Національного університету водного
господарства та природокористування

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ МАРКЕР

Нинішній стан релігійної ситуації в Україні характеризується значною контрверсійністю, зумовленою як внутрішніми зигзагами суспільно-політичного розвитку, так і зовнішніми факторами на кшталт глобалізаційних викликів й мультикультуралізму. Як наслідок, з одного боку, спостерігаємо посилення інтересу до релігії як консолідаційного чинника в умовах визрівання громадянського суспільства та зміцнення національно-державницьких позицій. З іншого боку, глобальні суспільні процеси неминуче позначаються на унікальності країни, призводять до незворотних соціокультурних трансформацій, що породжують нові типи соціальності, й подекуди входять у суперечність із існуючими світоглядними настановами й ціннісними пріоритетами. Одним із маркерів таких змін у суспільстві є релігійна ідентичність.

В основі релігійної ідентичності лежить усвідомлення індивідом своєї приналежності до релігійної спільноти й своєї відмінності від інших аж до протиставлення на ґрунті толерантності, індиферентності або ворожості, – залежно від ступеня його культурної інтеграції. З цієї точки зору береться до уваги первинність суб'єктивного досвіду, в зв'язку з чим особистісний аспект ідентифікації домінує (К. Коррея, А. Лоза). Будучи потлумачена в такий спосіб, як самоусвідомлення, самоасоціювання індивіда з певною релігією чи релігійною спільнотою, релігійна ідентичність здатна відбивати певні світоглядні тенденції соціокультурного розвитку, що вміщає в собі ментальний, світоглядний, онтологічний, етичний, аксіологічний параметри тієї реальності, що створена людиною для людини.

Першою привертає увагу зміна сутнісної основи релігійної ідентичності, що відбувається в умовах формування глобалізованого світу й спричиняє динамічне протистояння традиційних та синтетичних цінностей (А. Сорочук), а також входження в ідентифікаційну траєкторію нетрадиційних релігій. Трансформація традиційних релігійних ідентичностей ставить під питання забезпечення онтологічної вкоріненості вірянина, а штучно вибудовані релігійні ідентичності формують субститути ідентичностей, котрі є продуктом комерціалізації релігії та маніпуляції масовою свідомістю. Такі тенденції виявляються через адогматичні, індивідуалістсько-профанні настрої в суспільстві, симуляцію духовного досвіду, девальвацію універсальних релігійних цінностей, амбівалентність сутнісного змісту релігійної ідентичності.

Існуючи не лише на особистісному, а й на суспільному рівнях, релігійна ідентичність водночас є різновидом соціальної ідентичності, складовою національної свідомості. Національна ідентифікація нерідко сполучена з релігійною. До прикладу боротьба за національний статус існуючих православних конфесій нині триває, актуалізуються проблеми церковної та церковно-юрисдикційної ідентичності. З точки зору об'єднуючого фактору в межах православ'я релігійна ідентичність здатна ґрунтуватися на євхаристійній еклезіології (Р. Андрійовський, Ю. Чорноморець). Серед перспектив віднайдення інтегральної релігійної ідентичності в умовах виразної поліконфесійності населення України розглядають християнськість релігійної традиції, що може стати стримуючим чинником фундаменталістських тенденцій (В. Калач).

Таким чином, пошук релігійної ідентичності актуалізує різнопланові проблеми соціокультурної реальності, передусім пов'язані з релігійною та етнічною неоднорідністю, з необхідністю колективної національної консолідації, підтримання й розвитку національних традицій. В умовах наростання глобалізаційних процесів у світовому масштабі, формування громадянського суспільства в Україні та завершення націєтворення, релігійна

ідентифікація здатна стати конструктивним чинником, крізь призму якого можливе оперативне реагування та вчасне вирішення суспільних негараздів.

Література

1. Андрійовський Р. Євхаристійна еклезіологія у православному світі XX століття [Електронний ресурс] / Роман Андрійовський // Alma mater (Журнал студентів Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі) № 68 (2002-2003). – С. 25 – 29. – Режим доступу: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/870-eucharistic-theology-in-xx-century.html>
2. Калач В. Релігійна ідентичність українських громадян та соціокультурні трансформації / В. Калач // Українознавство. – 2011. – №15. – С. 37 – 39.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
4. Коррея К. И. Я и пустота / К. И. Коррея // Практична філософія. – 2016 (№59). – №1. – С. 168 – 178.
5. Лоза К. С. Релігійна ідентифікація та ідентичність в сучасному українському соціумі [Електронний ресурс] / К. С. Лоза. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Home/Downloads/L2014_1%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Home/Downloads/L2014_1%20(2).pdf)
6. Сорочук А. Релігійна ідентичність особи в умовах сучасної культури / Анастасія Сорочук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – №11. – С. 187 – 192.
7. Чорноморець Ю. Сучасні проблеми з релігійною ідентичністю: трагедія православ'я [Електронний ресурс] / Юрій Чорноморець. – Режим доступу: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/10102-suchasni-problemi-z-religijnoyu-identichnistyu-tragediya-pravoslavyya.html>
8. Daniel J. Benjamin, James J. Choi, and Geoffrey Fisher. Religious Identity and Economic Behavior [Електронний ресурс] / Daniel J. Benjamin,

James J. Choi, and Geoffrey Fisher. – Режим доступа:
https://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/REST_a_00586
lisud, P.19-43.

Галина Клинова-Дацюк,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування

УКРАЇНСЬКІ ВИЩІ ШКОЛИ В НІМЕЧЧИНІ У II ПОЛОВИНІ 40-Х РР. XX СТ.

У роки Другої світової війни на території Німеччини, у таборах для переміщених осіб (т.зв. таборах Ді-Пі, від англомовного терміна «displaced persons camps», скорочено – D.P.) перебувало близько 250 тисяч українців, представників різних професій, серед них великий відсоток становила інтелігенція, зокрема вчителі, літератори, науковці. Їхніми зусиллями в еміграції було організовано школи, гімназії, бібліотеки та заклади вищої освіти. У таборі умови було перенесено з Чехословаччини до Німеччини діяльність Українського технічно-господарського інституту (УТГІ) та Українського вільного університету (УВУ) та засновано нові навчальні заклади, зокрема Українську високу економічну школу, Богословсько-педагогічну академію УАПЦ, Греко-католицьку духовну семінарію. Засновники навчальних закладів розглядали національну освіту як важливий чинник консолідації українства за кордоном.

Викладачі вищих шкіл та їх випускники як і більшість представників науки в еміграції та діаспорі, намагались зберегти для майбутніх поколінь їх історію, опублікувавши кілька розвідок [4;7;10]. Короткі відомості про діяльність вищих шкіл містяться у працях Л. Винара [1] та В. Маруняка [9]. У сучасних істориків ця тема теж викликає науковий інтерес, зокрема історія функціонування УТГІ в Мюнхені проаналізовано у статті К. Кобченка [6], УВУ – М. Шафовала [11]. Втім, не зважаючи на наявність публікацій, актуальним залишаються навчальна, наукова та видавнича діяльність провідних вищих шкіл у Німеччині у II половині 40-х

пр. XX ст. оскільки вони є найбільш активними в їх функціонуванні та водночас недостатньо висвітленими в історії української освіти.

Першим вищим закладом, який розпочав роботу в Німеччині був Український технічно-господарський інститут. Він виник у 1932 р як структурний підрозділ приватної Української господарської академії (УГА) в Подебрадах, яка створювалася для надання фахової освіти молоді з України. Після ліквідації УГА у 1935 р. УТГІ став самостійною установою. До його складу входили три факультети: агрономічно-лісовий, економічно-кооперативний, хімічно-технологічний. У 1945 р. викладачі та студенти інституту переїхали з Чехословаччини до Німеччини у місто Регенсбург, де 28 червня цього ж року отримали від німецької окупаційної влади дозвіл на відновлення своєї діяльності [3, с.67]. У Німеччині було відкрито ветеринарний факультет. Упродовж 1952-2009 рр. інститут існував у Мюнхені. Очолювали УТГІ з січня 1946 р. ректор В. Доманицький, а з листопада 1947 р. – Б. Іваницький. Викладали в інституті відомі українські вчені: Г. Ващенко, Д. Дорошенко, П. Зайцев, М. Стахів, А. Яковлів, Л. Окіншевич та інші.

Важливе місце у діяльності інституту займала видавнича справа. Серед видань – періодичне – «Вісті УТГІ», науковий збірник «Наукові записки УТГІ», та навчальні література – А. Яковліва “Цивільний процес”, “Торговельне право” та інші. У зв’язку з масовим переселенням українських вчених та студентів, у 1951 р. викладацька діяльність в УТГІ була значно обмежена.

Восени 1945 р. українськими вченими велася робота щодо відновлення діяльності Українського вільного університету, який через військові події припинив функціонування у Чехії. Ініціатором цієї справи виступив останній ректор УВУ в Празі і один із засновників УВАН, історик Вадим Щербаківський. Навчальний процес у закладі вищої освіти розпочався восени 1946 р. Перші роки функціонування університету, як і наукових установ у Німеччині, були складними, що зумовлено важким повоєнним економічним

становищем країни та недостатнім фінансуванням. У 1947 р. УВУ на двох факультетах (філософічному і права) працювало 78 викладачів [11, с. 31]. Серед них – Б. Крупницький, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, П. Курінний, В. Державин, П. Зайцев та інші. Найбільше студентів навчалось у зимовому семестрі 1947-1948 н. р. – 493. Ректорами УВУ були: В. Щербаківський (1945-1947 рр.), І. Мірчук (1947-1948 рр.), Ю. Панейко (1948-1950 рр.), І. Мірчук (1950-1951 рр.) [5, с.187-192].

Велику увагу керівництво університету приділяло видавничій діяльності. Серед 5 українських вищих шкіл, найбільш розвинутий цей напрям роботи був саме в УВУ. Серед поважних видань – курси лекцій М. Андрусяка «Історія козаччини», І. Мірчука «Вступ до філософії», В. Кубійовича «Географія України», програми викладів, «Бюлетень Українського Вільного Університету» та інші [12, с. 352-359]. Внаслідок плідної навчальної та наукової роботи, у вересні 1950 р. УВУ отримав офіційне визнання Баварського міністерства освіти і право промоції і габілітації, функціонує донині.

17 листопада 1946 р. була заснована Богословсько-педагогічна академія УАПЦ для підготовки високоосвіченого духовенства. Першим ректором було обрано відомого українського філолога, члена мовознавчої групи УВАН Пантелеймона Коваліва, а після його виїзду до США у 1950 р. – голову педагогічної секції Григорія Ващенко. У складі академії діяло два факультети – богословський (тимчасово виконував обов'язки декана Я. Моралевич, згодом декан о. П. Калинович) та педагогічний, який очолював В. Петров [2, с. 3]. В академічній церкві відбувалися відправи з практичними заняттями студентів. Один із лекторів Н. Полонська-Василенко у листі до відомого історика О. Оглоблина позитивно оцінила атмосферу навчального процесу в академії [8, арк. 2].

Окрім навчальної роботи у закладі була розвинена наукова та видавнича. У 1946-1947 н.р. відбулося два наукові засідання богословського факультету, на яких з доповідями виступали: П. Ковалів – «Церковна освіченість

українського народу в часи раннього християнства» та «Ранні джерела церковно-літературної мови», Н. Полонська-Василенко «Церква і культура великокнязівської доби» і «Київський митрополит Іларіон», О. Оглоблин «Пам'ятка українського церковного малярства часів гетьмана І. Мазепи» та «Варлаам Шишацький» та інші [7, с. 67]. Серед видань академії – «Збірник науково-богословських та церковно-історичних праць» (1947 р.), конспекти лекцій та журнал «Богослов» (1949 р.). У зв'язку з виїздом професорів і більшості студентів до США припинила своє існування.

Кардинальні зміни в соціально-економічне життя Західної Німеччини внесла грошова реформа 1948 р., яка передбачала запровадження дойчмарок. Внаслідок українські вчені та студенти опинилися в скрутному матеріальному становищі, а функціонування наукових інституцій та вищих шкіл ускладнювалося фінансовими проблемами. Починаючи з 1949 р., праця українських наукових та освітніх установ почала помітно згортатися. Систематична нестача коштів не дозволила вченим опублікувати частину своїх праць, а студентам оплачувати навчання. Ситуацію ускладнювали матеріально-побутові умови життя в таборах, які ще й до того почали ліквідовувати. Сучасник подій історик О. Домбровський писав: «Бажання виїхати з Німеччини ставало щораз то більш пекучим як з психологічних так і економічних мотивів. Ярлик переміщеної особи... ставав нестерпним... Психо-індивідуальний інстинкт гідності цивілізованої людини протестував проти герметично замкненого, колективно-касарняного життя...» [3, с. 158]. Саме ці чинники штовхали професорсько-викладацький і студентський склад до масового виїзду до США, Канади та інших країн.

Отже, найбільш продуктивними роками у функціонуванні українських вищих шкіл у Німеччині були 1947-1948, оскільки у цей час навчалася найбільша кількість студентів і працювало найбільше викладачів. Важливе місце в діяльності закладів вищої освіти займала науково-дослідна та видавнича робота. Найбільшу кількість навчальної літератури для студентів

було видруковано в УВУ. З поміж п'яти вищих шкіл донині функціонує лише Український вільний університет.

Література

1. Винар Л. Відродження українського наукового життя після Другої світової війни: 1945–1952 // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 9: Матеріали Другої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження». – Острог, 2007. – С. 60–71.
2. Відкриття Богословсько-Педагогічної Академії в Мюнхені // Бюлетень Богословської Академії. – Баварія, 1946. – Ч. 2. – С. 3-4.
3. Домбровський О. Спомини / Ред. А. Атаманенко. Упор. Г. Клинова. – Нью-Йорк; Львів; Острог, 2009. – 373 с.
4. Доманицький В. Український Технічно-Господарський Інститут в Регенсбурзі-Мюнхені // Сьогодні і Минуле: Вісник українознавства. – Мюнхен, 1948. – С. 59-63.
5. Керівництво 1921 – 2006 // Universitas Libera Ukrainensis: 1921-2011. Український Вільний Університет / Упор.: У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. – Мюнхен, 2011. – С. 153-259.
6. Кобченко К. Український технічно-господарський інститут у Регенсбурзі- Мюнхені: до історії творення національної політехніки в еміграції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2016. – Вип.1(18). – С. 26-29.
7. Ковалів П. Богословсько-Педагогічна Академія УАПЦ в Мюнхені // Сьогодні і Минуле: Вісник українознавства. – Мюнхен, 1948. – С. 66-69.
8. Лист Н. Полонської-Василенко до О. Оглоблина від 8.12.1946 р. // Архів Українського історичного товариства (Архів О. Оглоблина). – Фонд С. – Опис 3. – Спр.1.
9. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині та Австрії по Другій світовій війні. Роки 1945–1951. – Мюнхен, 1985. – Т. 1. – 430 с.

10. Мірчук І. Український Вільний Університет // Сьогочасне і Минуле: Вісник українознавства. – Мюнхен, 1948. – С. 57-59.
11. Шафовал М. Історичний огляд і питання початків // Universitas Libera Ukrainensis: 1921-2011. Український Вільний Університет / Упор.: У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. – Мюнхен, 2011. – С. 1-41.
12. Яремко Р. Видання Українського Вільного університету в 1921 – 2006 рр. // Universitas Libera Ukrainensis: 1921-2011. Український Вільний Університет / Упор.: У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. – Мюнхен, 2011. – С. 333-507.

Оксана Сарнавська,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету водного
господарства та природокористування

ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФІЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧИХ ПОШУКІВ М. СЕМЕНКА

Поезія як провідна буттєва характеристика, яка при цьому й вибудовує буття, є утаємниченим смислом і покликанням людини. Її здійснення відбувається у мові, створюючи і формуючи мову, поезія «розмикає» приреченість й обмеженість нашого Dasein, вносячи в останнє розуміння справжнього Буття. Поезія для М. Гайдеггера не є звичною діяльністю, поряд із багатьма іншими, однак є «вільним даруванням буття». Вона також не є іншою мовою, адже мова у її онтологічному значенні завжди одна. Поезія тлумачиться як особливий спосіб артикуляції буття. Поезія у розумінні філософа виходить за межі мови, стаючи визначальним принципом Буття. «Істина, перебуваючи просвітленням та творенням сущого, відбувається... поетично. Усе мистецтво, що дає перебувати істині сущого як такій, є поезією», – наголошує М. Гайдеггер [1, с.305].

Прикладом такого особливого способу артикуляції буття в українській літературі драматичного початку ХХ століття є творчість футуриста М. Семенка, який видав збірку „Квезофутуризм”. До неї входить 25 «поезопісень», де автор намагається у ліричній, іронічній, ігровій формі створити новий жанр літератури, який об’єднує мову та музику. Автор унікає немелодійних складних синтаксичних конструкцій, пропонує психоемоційне насичення образу й у цьому йому допомагають лексичні новоутворення – лексеми: багнесь, безхвиля, сірениий ранок, бронхітить горло тощо. Чільне місце у ліриці М. Семенка посідають ониматопеїстичні експерименти (звуконаслідувальні), які носять синестетичний асоціативний характер. У збірках поезомалюнків «Моя мозаїка», «Каблепоема за океан»

зустрічаємо фонemi, які несуть смислові та графічні навантаження, де спостерігається вивільнення звукового та візуального потенціалу мови: «Безумить грюками /розривається металъ/ скрипить ріже сталь...», «Блимно і крапно /блиск лініями /тремтіння фігурами...» [2, с.59]. Прагнення знайти вихід із кризи слова, намагання відшукати свій новий оригінальний шлях у літературі через об'єднання мови, музики, живопису втілилися у М. Семенка у такі слова: «Я продер синій абажур кольорових обмежень, вийшов у біле: за мною, товариші авіатори, пливить у безодню, я встановив семафори супрематизму» [2, с.32].

За М. Гайдеггером, мова за своєю початковою сутністю є розкриттям сущого і завдяки такому іменуванню вперше виводить суще у слові та явищі. Таке іменування вперше призначає його до його ж буття. Отож, мова – це сфера буття всього сущого в цілому й водночас – сила, яка являє буття у світі сущого, прояснюючи та висвітлюючи саме це суще. Саме тому поезія є тою силою, яка здійснює істину у мистецтві, при чому істину таку, яка вислизає від нас у повсякденності. Звідси, за М. Гайдеггером, глибинною сутністю поетичної мови є утвердження істини у творенні, яке має розумітися не як творчий акт суб'єкта-творця у душі суб'єктивістської естетики, а як байдужість до усіх естетичних засад, тої онтологічної безпосередності першого кроку творіння, не опосередкованого жодним естетичним символізмом. Тому вільна гра слів, в якій перебуває поет, є не проявом свавілля, а найвищою потребою.

Французький літературознавець Ж. Полан, вважав, що історія літератури, особливо періоду кінця XIX – початку XX ст. – це історія боротьби з літературою, з її загальноприйнятими нормами, але якби революціонери від літератури не прагнули скинути ярмо мови, відмовитися від його стійких структур і висловів, вони приречені на невдачу: «Ви втікаєте від мови, а вона вас наздоганяє, ви наздоганяєте мову, а вона втікає від вас» [3, с.21].

Революціонери не можуть відмінити мову, бо саме вона і є головною умовою літератури. Інакше залишається драматичний шлях німоти, іноді й до божевілья, як це сталося з багатьма поетами того часу. До речі, корисно згадати про сучасні психоаналітичні теорії, які напряду пов'язують мову із несвідомим. На думку Ж. Лакана, наша підсвідомість структурована на зразок тексту, а точніше і підсвідомість, і мова є втіленням певних структур нашої психіки, однакових для всіх. Ж. Лакан уподібнював структуру свідомості і структуру мови, та навіть, більше: «...підсвідомість є цілісною структурою мови» [4, с.29]. Тому, організація будь-якої мови визначається деякими спільними для усіх мов правилами. Згідно з Ж. Лаканом, поетична мова – мова підсвідомості. Таку ж гіпотезу обстоював і П. Сепіра-Уорфа, який знаходить зв'язок мови і підсвідомості: модель будь-якого світу визначена мовою.

Зміни, що відбуваються у сучасній культурі, і зокрема в поезії, втілюються в естетиці як виявлення «конфліктної доповнюваності» гармонії та хаосу, вічних проблем буття і несхожості екзистенціальних людських світів, динаміки людської чуттєвості і потреби жити в організованому, цілісному світі. Поети ХХ ст. частіше у своїй творчості прагнуть не до створення гармонії, а до досягнення напруження у сприйнятті буття і пошуку відповідей на одвічні питання людського життя в умовах «безначальної» (за Л. Шестовим) дійсності.

Література

1. Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – 19. Aufl. – Tuebingen: Max Niemeyer, 2006. – 446 S.
2. Семенко М. Поезюмалярство / М. Семенко. – К., 1996. – С. 59. – (Український футуризм).
3. Полан Ж. Гарбские цветы, или Террор в изящной словесности / Ж. Полан. – СПб., 2000.
4. Лакан Ж. О бессмыслице и структуре Бога. Пер. с франц. Черноглазова А.К. – СПб, Алетейя, 2000. – 231с .

Стефанія Українець,
кандидат філософських наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СВІТОГЛЯДНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО: ДІАЛОГ З МЕТАФІЗИКОЮ

Як відомо, посткласична західна філософська антропологічна думка, предметом аналізу якої є специфіка людського буття у світі, вбачає радикальну "новизну" власних поглядів у відмежуванні від стереотипів традиції. Усе ж повна елімінація традиції з пошукового поля є неможливою, оскільки будь-яке філософське осмислення відбувається в контексті нагромадженого раніше філософсько-теоретичного знання. Звісно ж, сказане не означає механістичного припасування класичних філософських складників до некласичних філософських теорій. Проблема в тому, щоб, згідно з Гайдеггером, "дати слово якраз тому, що не вміщується у предметні рамки", у визначенні тих сутнісних параметрів, які постійно визначають людське буття, схоплення його, послуговуючись мовою Гайдеггера, "фундаментального настрою". Варто визнати слушною думку Г.Заїченка, який стверджує, що поняття теоретичної філософії має розглядатися як більш широке, ніж поняття наукової філософії або раціональної (раціоналістичної) філософії" і що філософія ХХ сторіччя зазнала втрат у зв'язку з "незатребуваністю філософської класики, зокрема класики метафізики", що розпочинається з першої філософії Аристотеля. Тому в контексті сказаного наше звернення до класичної аристотелівської традиції не виглядатиме як якась виняткова модернізаційна спроба, а, передусім, як вибір адекватного пошуковий настанові філософського шляху, визначеного параметрами "розуміючого мислення". Тим паче, що теоретична лінія у сучасній вітчизняній філософській думці пролягає від історико-філософських досліджень до теорії світогляду, а вже звідси – до філософської антропології

(праці В.Шинкарука, М.Булатова, В.Табачковського, А.Лоя тощо). Ця аргументація не просто скеровує нас до класичної філософської площини, а відкриває той кут бачення, що парадигмально переключає дослідження на іншу платформу.

Метафізика Аристотеля цікавить нас не тільки в якості першої філософії (у розумінні категоріального оснащення, філософськи вмотивованого системного поля), а найбільше — через можливість під історичною іпостассю філософської традиції відкрити ті “вічні питання”, що у всі часи актуалізовували людське буття. **Підняти конкретний світ людського існування до глибин філософської традиції** — було першорядним завданням багатьох філософів. Суть цього завдання зводилася до діалогу з традицією, яка володіє унікальним досвідом буття, зустріч з яким сповнена відкривчого потенціалу.

Вчення Аристотеля про людину впливає із цілісності його поглядів, що розгортаються на основі базових принципів метафізики, натурфілософії, психології, етики, вчення про суспільство. Людина, згідно з Аристотелем, є найвищою істотою матеріального світу, і вона цікавить філософа своїм особливим статусом серед багатоманітності матеріальних речей, субстанцій. Субстанційність предмета, на думку Аристотеля, знаходиться у формі. Специфіка існування людини визначається душею, яка є формою його матеріально-тілесної організації. Кожна субстанція, згідно з Аристотелем, включає в себе матерію, або “те із чого”, форму (ейдос) або щойність, початок руху і ціль, або те, заради чого. “Матерія при цьому є лише потенція, форма ж — ентелехія” (“Про душу”, 412 а 10) [10;394].

Теорія матерії і форми в Аристотеля пов’язана з розрізненням можливості, або ж потенційності, і дійсності. Чиста матерія розуміється як можливість форми. Позбавлена форми матерія — “стерезис” або небуття. Проте Аристотелева матерія — не стільки платонівське майже що небуття, скільки життєрадісна можливість стати всім. Форма для матерії є причиною її буття. Засновуючи щось як певне буття, форма виокремлює його з-поміж

усього, чим воно не є. Вона ж окреслює і позначає межі між щось і не-щось. Вона активізує прагнення матерії ізсередини й уможлиблює проростання її в певну конституційовану сутність. Мабуть, не випадковим є здогад О.Бочковського про націю як "суспільну матерію", яка є не чим іншим, як прямою проекцією на метафізику Аристотеля. Подібні ремінісценції знаходимо в італійського дослідника нації С.Манчіні. У цих параметрах **національне як матерія є потенцією національного буття, що "оформлене" телеологічно в національній ідеї.** Первісне розуміння ідеї вкладається в поняття форми, до якої уподібнюються речі видимої дійсності. Ідея — прообраз цих речей або ж форма. **Національна ідея в аристотелівському сенсі — це ентелехія національного буття.** Аристотель трактує форму як першопричину. Форми для Аристотеля, як ідеї для Платона, наділені власним метафізичним буттям як передумови існування всіх окремих речей. З цього приводу Целлер зауважив, що Аристотель вбачає власне завдання філософії в пізнанні незмінної сутності й останніх основ речей, — у пізнанні загального і необхідного, і цю сутність речей, цю істинну і первісну реальність він разом з Платоном знаходить у формах.

За Аристотелем, матерія і форма — нероздільні. Заперечуючи ідеї Платона, Аристотель говорив, що здається, очевидно, неможливим, щоб нарізно знаходилися сутність і те, чому вона є сутність, ставлячи водночас риторичне запитання про те, як можуть ідеї, будучи сутностями речей, існувати окремо від них? ("Метафізика" 1079 в 35).

Варто також наголосити на двоплановості філософського ratio Аристотеля — природному та культурному, які тісно переплетені між собою каузальними стосунками. "Матерія — земля й каміння, — писав Аристотель.— Форма — замисел дому" ("Метафізика" 996 в 5).

Природна матерія — гіле, ґрунт, що вимагає певного обробітку. Вона виступає як натуралізована першооснова устійнення і розпізнавання власних меж, як апріорна акупунктура, що придатна для вияву національних рефлексів і є випробою на право саме такої реакції, саме такої настанови на

буття. Гілетична матерія — це земля, що володіє життєствердними потенціями, найпершою з яких є потенція закорінення. У зв'язку з цим постає проблема природної і культурної ідентифікацій.

Актуалізація традиції у площині сучасної філософської думки стверджує її здатність піднімати "вічні проблеми" людського існування і бути причетною до творення унікальних онтологічних параметрів людського світу. Властиво, ідеться тут про подолання певної "об'єктивації" дослідницького поля, вихід за межі суто раціоналістичного досвіду, своєрідну трансформацію категорій філософської класики у посткласичний філософський вимір.

Національне не існує без традиції, без матерії як природної і культурної основи. Традиція є запорукою часотривкості духовного онтогенезу, зміст якого складає усвідомлення власної самості, та сама рефлексія над підвалинами власного буття, оформлена в понятті національної ідеї, котра має право на існування, допоки є ідеєю віталістичною.

Оксана Сарнавська,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету водного
господарства та природокористування
Іванна Задорожна,
студентка I курсу
Навчально-наукового інституту
економіки та менеджменту
(спеціальність: релігієзнавство)
Національного університету водного
господарства та природокористування

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОШУКУ СМИСЛІВ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Вивчення проблеми людини та особистості завжди є основною проблемою філософії, психології та гуманітаристики загалом. М. Шеллер, німецький філософ поч. XX ст., засновник філософської антропології, аналізує людину як грандіозний космічний проект, єднання розуму, духу та поривання, але автор, передчуваючи загрозливі виклики століття, вказує і на її суперечливість, непередбачуваність та трагічність, і саме тому зазначає, що людина ще ніколи не була на стільки проблемною для себе, як у наш час.

Людина всього лише частинка природи та має непереборне прагнення жити із нею у злагоді. Однак, взявшись у XVII ст. підкорювати ліси, гори, ріки вона захопилася роллю володаря природи, перетворюючи останню на свою майстерню. І тому зараз пожинає плоди своєї самовпевненості, безвідповідальності. Планету охопили екологічні катастрофи: знищення лісів, глобальне потепління, поступове, однак невпинне зникнення і забруднення прісної води, радіаційне забруднення. Власними ж руками люди задля своєї вигоди та комфорту нищать те, частиною чого вони є і назавжди лишатимуться - природу. Дійсно, сьогодні особистість перебуває у стані дезорієнтації у відчутті, сприйнятті і розумінні справжньої суті життя.

Технізоване використання природи, невідпинність індустріального розвитку світу виснажує енергію культури і руйнує духовний світ людини.

Людина водночас виступає як ініціатор і жертва війни, а ХХ ст. пережило найстрашніші світові війни, які показали наскільки вражаюче жахливою може бути людська природа: озлобленість, бажання завоювати та підкорювати весь світ, мстивість, бездушність вчинків. Проте досвід ХХ ст. не примусив людство кардинально переосмислити тему війни та насилля, натомість спонукав до появи нового феномену – інформаційної війни.

У пошуках безсмертя, щастя, влади сучасна людина може вийти за усі відомі сьогодні рамки, як то релігія чи гуманізм або ж хоча б юридичні закони. Сучасні люди втрачають самі поняття “милосердя”, “любові до ближнього”, “самопожертви”, адже ці слова виходять із активного ужитку, стають архаїчними та викликають іронічну посмішку у молодого покоління, яке дедалі більше стає схожим на жорстких роботів, що цікавляться лише віртуальною реальністю, бездумна сіра маса, що “втупилася” скляними очима в такі ж скляні очі своїх гаджетів. Ні, ми не маємо на увазі те, що сучасні технології - це погано, навпаки, вони полегшують життя, створюють нові можливості, вивільняють час та сприяють досягненню більшої інформації. Справді, інформаційно-комунікаційні досягнення демонструють вражаючий потенціал, який проте сприятиме як для досягнення позитивних, так і негативних політичних, соціальних, економічних, правових цілей, адже сучасні технології можуть сприяти утвердженню ідеї та її реалізації як то контрольованість та керованість суспільної думки, маніпулятивний тиск на настрої, вподобання та поведінку суспільства, виникнення так званого феномену “керованої демократії”. При відсутності вміння та потреби усвідомленого, а отже, критичного переосмислення великого потоку суперечливої інформації, успішно спрацьовують стереотипність сприйняття повідомлень. Цілеспрямованому та тотальному інформаційному тиску може протидіяти духовно вільна особистість з чітким прагненням до свободи у виборі джерела знань, його авторства та якості, і чим

багатогранніший, складніший внутрішній світ такої особистості, тим важче її перетворити на пасивного споживача. Свобода є ситуація, в якій особистість має шанс зробити унікальний, ніким не передбачений творчий акт.

На жаль, люди і в ХХІ ст. не вчаться контролювати свої невгамовні бажання. Звідси, технологічні розробки поставили під загрозу здатність особистості надавати змісту власному життю. Поринаючи у світ Інтернету, соціальних мереж віртуального спілкування особистість, як правило, втрачає ім'я, замінюючи його на нік (щось видумане, іноді те, чого б вона хотіла), коментує пост або веде бесіду смайликами (так легше і не потрібно підбирати *слова*, щоб виразити свої емоції та почуття), лайкає фото і...все. Спілкування відбулося. В наш час люди все частіше відмовляються від “живого”, справжнього спілкування на користь не справжнього видуманого. ілюзорного світу. Шляхом переміщення особистості в інформаційно-знакову площину є динамічна симуляція. Сучасні філософи, спираючись на праці французького філософа Ж. Бодріяра, термін “симуляція” використовують для “позначення феномену тотальної семіотизації буття аж до отримання знаковою сферою статусу єдиної і самодостатньої реальності”. Оскільки, за Ж. Бодріаром, в інформаційному суспільстві, яким зараз стає будь яке суспільство, поза медіа-простором ні товари, ні послуги, ні навіть складні соціальні явища не існують в смисловому сенсі, тому вони позбавлені фіксованої сутності. Отже, для нашого часу доцільно використати поняття “гіперреальність”, що здатне задовільнити настрої, бажання, мрії, а отже інтегрувати і особистостей, які можуть бути позбавлені своєї унікальності, потрапляючи під вплив, за Ж. Бодріаром, символічного коду. Французький філософ стверджує, що віртуальна реальність є реальністю симульованою, а гіперреальність поглинає реальність справжню .

Отже, сучасне інформаційне суспільство сприяє інноваційності та деконструкції сутності особистості, в часи, коли трансформуються, а іноді й руйнуються традиційні смисложиттєві цінності та орієнтири життєдіяльності

як основи соціального буття особи. Актуальною проблемою постає також питання збереження цілісності та індивідуальності в швидкоплинному світі, який постійно змінюється.

Антоній Залужний,
аспірант кафедри державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності
Національного університету водного господарства
та природокористування

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕКОЛОГІЯ М. РЕЙМЕРСА

Потреби акумулюють істотні характеристики бажань, прагнень, інтересів людини, виражаючи якісний вимір економічного та духовного життя соціуму. Більшість дослідників відносять потреби до основних та найбільш складних і суперечливих проблем [1], оскільки їхня багатовекторність вивчається різними науками, обумовлюючи врахування природи потреб, особливостей становлення, структури, механізмів формування, закономірностей розвитку, тощо.

Властиво, що видатний вчений біолог, зоолог, еколог М. Ф. Реймерс визначає потреби людини як «систему вимог до навколишнього середовища» [2, с. 284] в зрізі окреслення шляхів взаємодії біосфери та людини, суспільства та природи, закладаючи вагоме підґрунтя для становлення соціально-економічної екології як перехід від екології природи до екології людини та суспільства. Відбувається формування нового екологічного мислення в основі якого лежить глобальна екологія) у площині якого співвідношення «людина - потреби» перебувають у тісному взаємозв'язку з співвідношенням «організм - середовище», оскільки рівень якості людського буття в аспекті фізичного, психічного, соціального благополуччя значною мірою визначається мірою взаємодії та використання середовища. Середовище при такому підході редукується до розмаїття природних та соціальних явищ, процесів та об'єктів (природного середовища; квазіприродного середовища, що передбачає всі модифікації природного; артеприродного середовища як штучно створеного світу та соціального середовища як культурно-психологічного, політичного, інформаційного

клімату створеного для людини суспільством), а якість життя людини – до міри взаємодії і використання його з метою задоволення потреб.

Вчений слідом за В. Вернадським розглядає людину як живу речовину, невідокремлену від біосфери, яка перебуває у безперервних біолого-енергетичних, хімічних, інформаційних зв'язках з природою й здійснює вагомий вплив на її стан. На його думку, антропогенна трансформація цілісності «людина - природа» на взаємодію «споживач - ресурси», «природа - форми господарства» призводить до порушення екологічної рівноваги й неспроможності біосфери звільнитися від деструктивного впливу людської діяльності. У дію вступає закон Б. Коммонера «Ніщо не дається даремно». У даному контексті М. Ф. Реймерс наголошує на неможливості виконання найважливішого екологічного правила щодо «приведення темпів експлуатації природних систем в рівність з інтенсивністю самовідтворення цих систем» [2, с. 273], згідно якого природно-ресурсний потенціал повинен перевершувати, або дорівнювати рівню вилучених ресурсів з природного середовища, забезпечуючи можливість саморегуляції біосфери..

Натомість, господарська діяльність людини здійснює тиск як на системи безпосереднього впливу, так і на надсистеми, що виконують функцію нівелювання негативних трансформацій (принцип Ле Шательє - Брауна, який передбачає що в ситуації зовнішнього впливу, який виводить систему із стану стійкої рівноваги, відбувається зміщення в тому напрямку, в якому ефект зовнішньої дії послаблюється), порушуючи водночас закон внутрішньої динамічної рівноваги. Нові форми господарювання детермінують низку цепних реакцій в природі, підводячи стан сучасної людини на межу еволюційної катастрофи. А тому, М. Ф. Реймерс, визначаючи рівень розвитку антропосистеми в екосистемі як загрозливий, розробляє «екологічний маніфест» [2, ст. 359-363], щодо обґрунтування необхідності регуляції відносин між біосферою та людством, людською діяльністю та зміненою під її впливом природою, що потребує не тільки процесів самоорганізації, але і свідомого позитивного втручання.

Таке загострення уваги на екологічних проблемах обумовлене ситуацією не контрольованості розвитку людства у проблемному полі взаємодії господарської діяльності навколишнім середовищем в системі «людина - природа», звільняє місце «часу Розуму». На думку вченого, нова епоха основоположним ресурсом визначає час, оскільки людина повинна навчитися змінюватися під відповіддю бумеранга зруйнованої нею природи, позаяк ні в якому разі не повинна порушуватися рівновага між тиском на середовище та можливістю відтворення його. Саме тому ідея екологізації з вимогами зменшення тиску на середовище життя та усвідомлення виснаження недостатності природно-ресурсного потенціалу закладає засади нового екологічного мислення та переосмислення місця та ролі потреб в людській життєдіяльності. Адже у цьому випадку потреби повинні формуватися крізь призму усвідомлення залежності людини як від первинної природи, так і антропогенних трансформацій, тих істотних змін, які вона здійснила в біосфері. Хоча потреби є якісно і кількісно неоднорідними, втім виникає можливість обґрунтування інтегрально-ситуаційної сукупності в намаганні створити цілісного підходу до їх розуміння.

Але особлива роль даного підходу це формування нового екологічно орієнтованого світогляду, що уможлиблює утвердження нового поняття «екологічні потреби» як потреба в існуванні сприятливого для людського буття природного середовища. В основі екологічного мислення людина розглядається підсистема, а якісне задоволення потреб викликає необхідність оптимізації усіх підсистем. Як бачимо в зазначених парадигмальних зрушеннях відстежується своєрідне явище екологізації потреб людини, що надзвичайно актуальним для сучасного буття суспільства.

Література

1. Ершов Д. О. Формы проявления социальных потребностей и способы их оценки / Д. О. Ершов. – Вестник ПАГС. – 2014. – С. 93-99.
2. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н. Ф. Реймерс. – М. : Журнал «Россия Молодая», 1994. – 367 с.

Любомир Крупка,
аспірант кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету

ПРОСТІР ВІЙНИ ЯК ДОРОГА ДО СЕБЕ ЗА РОМАНОМ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»

Про війну на Сході написано багато книг. Кожна з них має свою літературну та соціальну цінність. Зазвичай наративна стратегія таких творів будується на описах битв та долі постраждалих сімей.

У романі Сергія Жадана «Інтернат» традиційний підхід зазнав кардинальних змін – в основу твору покладено маркер топосу. Письменник звертає увагу на територію, яка змінюється через постійний рух центрального персонажа. Крім того, герой проходить складну внутрішню еволюцію, паралельно до освоєння нового простору. Він долає шлях, знаходячи собі друзів, недругів та знайомих. Дорога постає для Паші інструментом для виконання обов'язку перед племінником, який має повернутися у сім'ю. Та, перш за все, щоб героєві вірили, він повинен подолати себе, свої сумніви та невпевненість. На початку твору персонаж зображується слабохарактерним пристосуванцем, не здатним приймати жодні рішення. Головний герой – вчитель української мови, проте він не любить ні свою роботу, ні вихованців. Відтак дорога змінює його, вчить бути відповідальним, вийти зі своєї «зони комфорту» і подивитися навколо, оцінити, як змінилося його місто, і що він може зробити, щоб уникнути найгіршого. На нашу думку, Сергій Жадан ставить за мету показати не приреченість переселенців та хаос військових дій, а, на прикладі головного героя, змодельовати стратегію пошуку національної та особистісної ідентичності людини на тлі суспільно-політичних трансформацій. Дорога дає Паші шанс задіяти внутрішні резерви та здійснити чітку самоідентифікацію.

Історія «зайвих людей» зазвичай знаходиться на периферії героїчних мілітарних наративів, проте у романі Сергія Жадана вона є сюжетотворчою,

оскільки безпосередньо пов'язана із топосом Донбасу загалом, та інтернату зокрема, і закорінена у життєвій повсякденності. Ця територія є «зоною» для місцевого населення, простором, який дуже складно залишити. Письменник розгортає події в романі таким чином, аби увиразнити ідею взаємозалежності людини та території. Паша прагне знайти себе в цьому безглуздому хаосі зброї та скалічених життів. Донбас для нього – не лише промисловий край та географічна назва регіону, це його домівка, мала Батьківщина, де живуть всі його рідні. Символіка Донбасу пов'язана з обмеженістю території та позбавлення мешканців свободи вибору. Люди Донбасу – це «зайві люди», оскільки кожен їх вчинок супроводжується сумнівом та невпевненістю. Особливо яскраво ця ментальна риса характеризує світоглядну установку головного героя, який до останнього не приймає рішення, і лише крайня необхідність (йдеться про життя племінника) змушує його рушити в дорогу.

Символ інтернату ілюструє кризовий стан, в якому перебувають персонажі роману впродовж усього життя. Фактично з інтернатом пов'язаний лише Саша, але територія впливу цього місця набагато ширша. Під його владу потрапляють і офіціантка Аня, і вихователі Ніна та Валера. Образ інтернату продукується, насамперед, психологічними комплексами. Персонажі, які виростили без батьківської опіки, стають заручниками «інтернатівського» виховання. Люди, які звикли до приниження та сирітства, уникають відповідальності, вони нездатні приймати самостійні рішення, адже живуть у матриці своєї ущербності.

Найголовнішим у творі є певний географічний пункт, де розвиваються події, та пересічний житель цієї місцевості. Його пасивність закономірна і є «наслідком радянської асиміляції особистості» (за Я. Поліщуком). Таким чином, йдеться про вплив минулого на вдачу та характер мешканців території, де розгортається російсько-українське протистояння. Головний герой виховувався у звичайній робітничій родині з постійними сварками та хронічним браком грошей. Вибір ним професії вчителя зумовлений практичними цілями – це відносна стабільність та безпека. Психологічна

установка аутсайдера тісно пов'язана із його фахом, адже українська мова на Донбасі мертва, а позиція Паші, що соромиться свого заняття, знакова: показати непотрібність України на території Донбасу. Виховання Паші виробило в ньому лінію інертної поведінки, зумовлюючи відсутність чітких ідейних та політичних переконань. Він намагається зайняти нейтралітет і щодо воєнного протистояння на Донбасі, але розгортання сюжету вказує на те, що у трагедії винні всі, зокрема і ті, хто уникав відповідальності та мовчав. Долаючи перешкоди, Паша гартує свій характер. Цей процес супроводжується відмовою від пасивної життєвої позиції і набуття поведінкових навичок лідера. Подолати комплекси йому допомагає племінник, оскільки саме для порятунку дитини, головний герой переходить лінію розмежування і ризикує життям. У їхніх стосунках наголошується вплив виховання на свого наставника, адже Саша демонструє цілком адекватну реакцію у конфліктному повсякденні. У романі саме молодше покоління мислить логічно та прагматично, займаючи чітку проукраїнську позицію, мотивує до самовизначення і старших.

Тематична орієнтація на зображення війни у романі Сергія Жадана «Інтернат» реалізується через андроцентричний підхід, а власне воєнні події функціонують як тло та каталізатор внутрішніх метаморфоз людини у ситуації вибору.

Сергій Веремейчик,
здобувач кафедри філософії
Національного університету водного
господарства та природокористування

ДУША В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКІВ АНТИЧНОСТІ

Дух, душа, серце є феноменами, які неминуче пов'язані з проблемою духовності, виступаючи фундаментальними характеристиками якісної своєрідності людського буття. Саме духовне начало в людині спрямовує екзистенцію на пошук позитивних надвітальних орієнтирів та смислового наповненість свого існування, позаяк людина «органічну єдність набуває завдяки душі в її над історичності та причетності до абсолютних смислів» [2, с. 208]. Душа у представлені філософських концепцій і релігійних парадигм є нетілесна безсмертна субстанція, відображення божественної сутності, життєва сила, свідомість, здібності, чуттєвість, воля. Саме у античний період душа почала розглядатися у контексті філософської категорії.

Так спроби осмислення духовного життя в античній філософії здійснюється за допомогою понять «душа», «психея», «псюхе», «пневма», «Нус», «Логос» тощо. Антична людина живе космосом, а відтак філософська рефлексія скеровується на космос як одвічно впорядкований, організований, втілений гармонії, доцільності і краси. Саме космос претендує на повну владу над людиною, її цілісного підпорядкування законності та причинності, що призводить до знищення людської свободи та особистісних засад. А тому душа є чимось подібним до речей й постає «не як інтимно-особистісне, а як космічне життєвірне начало» [5, с. 91].

Зокрема, в гомерівській концепції душа є смертною. Псюхе, що покидає тіло після смерті і відправляється в потойбічне царство, ніяк не може бути смисловою тотожністю свідомої душі з усіма її проявами. Псюхе в Аїді постає у вигляді двійника, образу, фантому позбавленого щільності і непроникності, без свідомості і пам'яті. Єдине, що переживає людину після її

смерті, згідно даної концепції, – є пам'ять поколінь про її героїчні вчинки, охоронну функцію яких виконує слава.

В протилежність гомерівській позиції орфізм протиставляє ідею метемпсихозу. Тут псюхе набуває нового контексту, а саме співвідноситься з демоном, отримує божественний початок і тим самим стає безсмертним. Основною особливістю орфізму є дуалістичність вчення, протистояння душі і тіла. У даному напрямі душа вважається тимчасовим пристанищем божественного початку, закритим в тілесній оболонці як наслідок первородного гріха, а тіло виступає її антагоністом. Кінцевою метою містичних практик орфіків було очищення душі і звільнення її від безкінечного циклу перероджень. Якщо орфіки надіялись через обрядовість звільнити душу від тіла, то Піфагор вбачав звільнення душі через її очищення за допомогою науки.

Властиво, що для основоположника атомістичної теорії Демокріта душа постає сукупністю сферичних атомів, подібних атомам вогню, які рівномірно заповнюють внутрішній простір людини. Різні частини душі відповідають різним частинам тіла: процес мислення знаходиться у голові, сприйняття – у відповідних органах почуттів, душевні переживання – у серці. Саме для Демокріта мислення є першопричиною гармонійного руху атомів душі і виконує функцію пізнання істини. Умовою буття є дихання, постійний обмін атомів душі зі світом. Можна припустити, що душа є деяким матеріально тонким тілом, нерозривно пов'язаним симбіотичним зв'язком зі своїм носієм, що має свою структуру і душевні органи, які виконують роль сучасної психіки.

Втім, саме сократівське розуміння душі найбільшою мірою пов'язане з моральнісним началом людського буття. У даному контексті душа є сутністю людини, невидимою безтілесною субстанцією, чистим і абсолютним розумом, що відповідає за моральну поведінку, керує тілом і вчинками людини. Оскільки душа в даній концепції ототожнюється з людиною, то відповідно і турбота про душу апіорі є турботою про тіло. Хоча у Сократа

душа і тіло протиставленні один одному, однак вони перебувають у взаємній єдності. Чесноти Сократ ототожнює зі знаннями, саме завдяки яким людина повинна навчитися керувати своїми інстинктами і досягнути свободи через гармонію душі.

Варто зауважити, що чітку і впорядковану ієрархічну структуру душі здійснює Платон, вважаючи її безсмертною і безтілесною інстанцією. Її буття – предвічне тілу і має подвійну природу існування: в тілесній оболонці і поза її мажами. Вищою частиною являється мислетворча здатність душі, з якою пов'язані інші дві: вольова і сама найнижча частина, що відповідає за чуттєвість. Вольовій і чуттєвій частинам душі приписується смертність, на відміну від розумової. Досконалість душі можна виразити в правильному співвідношенні між окремими частинами і в керуванні розумової частини іншими складовими.

На відміну від Платона, у Арістотеля душа не відокремлюється від тіла, а є його невід'ємною частиною і не може існувати поза його межами. Хоча саме тіло і є носієм життя, але воно не є його суттю, тіло є тільки матеріальною основою, можливістю, формою і актом якого є душа. В даному випадку душа виступає першопричиною буття, мислення і чуттєвості, вся різноманітність станів якої пов'язана із тілом. Таким чином вона розглядається як посередник між тілом і оточуючим його світом, виконуючи функцію пізнання. Відповідно до вище наведеного, душа є субстанцією, формою фізичного тіла, яка проводить своє існування в потенції, будучи власне ентелехією самого фізичного тіла. Арістотель розподіляє душі за типами: вегетативна, чуттєва і раціональна. Якщо перші дві належать рослинам і тваринам відповідно, то душа людини містить усі три складові. Інтелект для Арістотеля постає трансцендентним по відношенню до іманентного, розум має позатілесне походження, він виступає носієм божественного.

Отже, в загальному можна зробити висновок, що філософські школи античного періоду зробили вагомий внесок у структуризацію розуміння

душі, одночасно окресливши проблематику співвідношення і взаємодії її з тілом, ставши основою розуміння свідомого і підсвідомого. Але деякі питання залишились відкритими, а саме тілесність і безтілесність, смертність та безсмертність душі. У подальших наукових пошуках дані питання потребують більш детального і глибокого дослідження.

Література

1. Бердий Т.С. Понятие души в античной философии. [Электронный ресурс] /Т.С.Бердий// Вестник Приазовского государственного технического университета: сб. научных работ / ПГТУ. – Мариуполь, 1998. – Вып. 5. – С. 11–14. – Режим доступа: eir.pstu.edu/handle/123456789/8368
2. Залужна А. Є. Душа в контексті релігійно-морального дискурсу української культури кінця ХХ – першої половини ХХ ст. / А. Є. Залужна // Філософсько-гуманітарні читання. – Випуск 4. – 2017. – С. 201-208.
3. Зайцев К. Античные философские представления о душе (Платоно-Аристотелевская традиция и стоицизм) как источник святоотеческой мысли. [Электронный ресурс] / К.Зайцева // *Studia Humanitatis: Международный электронный научный журнал*. – Режим доступа: cyberleninka.ru/article/n/ponimanie-dushi-v-uchenii-platona-i-aristotelya
4. Кудинова А.А. Под знаком вечности (Проблема жизни и смерти в духовном опыте человечества). Монография. – Запорожье: ЗИГА. – 2001. – 249с.
5. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності. Монографія / О. П. Наконечна. – Рівне, 2002. – 202 с.
6. Попова Л.О. Понимание души в учении Платона и Аристотеля. [Электронный ресурс] / Л.О.Попова // *Studia Humanitatis: Международный электронный научный журнал*. – 2014. – Режим доступа: cyberleninka.ru/article/n/ponimanie-dushi-v-uchenii-platona-i-aristotelya.

Анастасія Зелена,
магістрантка кафедри журналістики
та видавничої справи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ)

ТРЕВЕЛ-ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

В останні роки все популярнішим стає такий напрям, як тревел-журналістика. Основним завданням цього медіа-напрямку є «надання масовому споживачеві інформації про подорожі з урахуванням географічного, історичного, культурного та туристичного контексту» [5].

Говорячи про значення тревел-журналістики й, відповідно, її місце в системі мас-медіа, треба мати на увазі кілька важливих моментів. По-перше, вона належить до великого сегменту ринку ЗМІ. По-друге, вона несе не тільки розважальні, але і важливі пізнавальні функції, і відіграє свою роль у пізнанні світу, знайомстві з соціально-політичними та економічними проблемами. І, по-третє, тревел-журналістика дає можливість автору, освоївши їх, достатньо впевнено почувати себе і в інших сферах творчості.

Відмінність тревел-журналіста від простого туриста у відповідальності перед суспільством. Турист просто відпочиває, а якщо і цікавиться чимось, то робить це заради розваги. Тревел-журналіст вивчає світ, щоб поділитися здобутим знанням з оточуючими. Він збирає інформацію, спілкується з місцевими жителями, забирається в місця, в які ніколи не попрямує мандрівник. Самостійність пов'язана з деякими труднощами, але такий підхід дозволяє відійти від протоптаних стежок і зробити унікальні відкриття. Тревел-журналіст несе відповідальність за продукт своїх подорожей.

Тревел-журналістику характеризує показова варіативність спектрів освітлення основної теми: «згідно з гендерною приналежністю аудиторії; щодо специфічних захоплень, хобі, інтересів аудиторії і автора; в залежності

від віку та сімейного стану споживача інформації; бізнес-напрямок: особливості зарубіжної архітектури, медицини, економіки та інше; рішення гостроактуальних проблем сфери подорожей: розвиток волонтерства, вирішення міжнародних конфліктів, особливості візових режимів тощо» [3].

Особливостями тревел-програм визначають наступні: «новизна демонстрованого матеріалу; естетичне задоволення від програми; розширення й поглиблення знань; задоволення від спілкування з однодумцями; знання про надавані послуги» [4, с. 68].

Журналістський матеріал жанру «тревел» представляє інформацію про туризм, подорожі, круїзи, орієнтовану на зацікавлену в цій темі аудиторію. Найпоширенішими жанрами є нарис, репортаж (розгорнутий репортаж), есе, опис. Тематичній розмаїтості відповідає диверсифікованість форми. Для сучасного вітчизняного і міжнародного інформаційного ринку характерні «наступні форми подачі тревел-журналістського матеріалу: «дружні» рекомендації; форма, відповідна специфічній тематиці; енциклопедична, при якій матеріал має науково-пізнавальний характер» [3].

Варто зауважити, що через панування інфотейнменту деякі традиційні принципи журналістики, наприклад аналітичність, ідуть у минуле. Серйозна, якісна журналістика про туризм у традиціях науково-популярного мовлення поступилася місцем на телеекрані сучасному гібридному інфотейнменту. Яскраво цей процес простежується на прикладах багатьох країн, де конвергентні тревел-шоу вже давно стали популярними. Особливістю сучасних тревел-програм також стає участь в них відомої медіаперсони.

Останні роки засвідчили певні зміни у медіапросторі України. Хвилю мандрівної тематики сколихнув «1+1» зі своєю програмою «Світ навиворіт» у 2010 році. Опісля з'явилося реаліті-шоу «Навколо світу за 48 годин» Першого національного, а згодом – чотири програми про подорожі видала група «Інтер»: «Орел і Решка», «Попелюшка для Баскова», «Наші» для самого «Інтера» і «Пройдисвіт» для К1. Тенденційним для нових шоу є схрещення суміжних жанрів та пошук нових [1].

Досліджувані телепередачі цікаві різним верствам суспільства. Люди з доходом вище середнього можуть отримати інформацію про комфортабельні готелі, дорогі ресторани, казино, про найбільш комфортні засоби пересування тим чи іншим маршрутом. Люди з доходом нижче середнього також можуть почерпнути для себе багато корисної інформації: де можна недорого переночувати/поїсти/провести час; які пам'ятки можна подивитися, витративши мінімальну суму; яким транспортом подорожувати, щоб заощадити.

Ми вивчили коментарі та відгуки телеглядачів на різних форумах, офіційних сайтах і виявили, в основному, позитивні оцінки передач. А це означає, що «Світ навиворіт» і «Орел і Решка» займають нішу в комплексі різних пізнавально-розважальних програм. Вони мають свою цільову аудиторію, зацікавлену в продукті, і, як наслідок, високі рейтинги.

За прогнозами Всесвітньої туристичної організації, у XXI столітті очікується туристичний «бум» (який, до речі, ми вже можемо спостерігати). Кількість мандрівників у світі до 2030 року зросте до 1,8 млрд чоловік за рік [2]. Таким чином, тревел-журналістика в Україні розвивається в ногу з туристичним бізнесом. Все більше українців стають туристами, отже, з'являється попит на такі програми. Людям важливо ознайомитися зі своїм маршрутом, зважити всі плюси та мінуси, перш ніж вирушати в подорож.

Зараз в Україні виходить не так багато науково-популярних видань про географію і подорожі, тиражі їх невеликі. Причина цього одна: основною функцією «журналістики подорожей» став «інфотейнмент». До того ж величезний вплив на тревел-журналістику мають рекламодавці, які часто диктують свої правила у виборі того чи іншого матеріалу. Мало які пізнавальні друковані видання в цій сфері, змогли втриматися на плаву в наш складний кризовий час, багато в чому втративши свій вплив.

Перспективи розвитку тревел-журналістики в Україні – питання складне. Значною мірою її майбутнє залежить від того, як буде розвиватися політика різних ЗМІ. Можливо, надалі вони частково змінять свою

концепцію, перейдуть у новий формат. Важко сказати, що буде далі. Однак очевидно, що ситуація складається не на користь науково-популярних видань з країнознавства та географії. Щоб не забирати в аудиторії її право на отримання інформації зі світу подорожей, необхідно підвищувати загальний рівень преси й сприяти її розвитку та оновленню. Захист інтересів аудиторії й підтримка ініціатив в освіті та просвітництві – важлива функція ЗМІ, про яку не варто забувати.

Зараз тревел-журналістика як і раніше посідає передові позиції на ринку сучасних мас-медіа. Проте, не можна забувати, що виданням потрібно робити акцент не тільки на розважальну сторону подорожей, матеріали не повинні будуватися виключно на харизматичній чарівності головного героя.

Молоде покоління поверхово сприймає інформацію, надану ЗМІ про подорожі, їх більше приваблює не історія і культура інших країн, а розповіді автора і головного героя про свої пригоди. Однак люди старшого віку шукають вже більше наукової якісної інформації, але, на жаль, її не так легко знайти, як, наприклад, фотографії з чергової поїздки якогось тревел-блогера.

Журналістам, які працюють в цьому жанрі, слід задуматися про ще не зайняті ніші в тревел-журналістиці, особливо в період перенасичення ринку розважальною журналістикою. Цей напрям продовжує динамічно розвиватися і є дуже перспективним, адже потреба в спілкуванні між культурами буде існувати завжди.

Література

1. Веремчук Т. Тревел-шоу: на краю світу, на межі жанрів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/telebachennya/2011-05-30/63200?theme_page=30&

2. К 2030 году число международных туристов вырастет до 1,8 миллиардов // World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://media.unwto.org/ru/press-release/2011-10-12/k-2030-godu-chislo-mezhdunarodnykh-turistov-vyrastet-do-18-milliardov/>

3. Лебедев П. Типологическая структура российской путевой прессы / П. Лебедев // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Проблемы массовой коммуникации: новые подходы». – М., 2011. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://jour.vsu.ru/edition/thesis/10_11_part1.pdf
4. Мащенко І. Міфи і реалії телерадіоефіру. – К., 2007 – 203 с.
5. Трэвел-журналистика. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Віктор Міщук,

аспірант кафедри політології
Рівненського державного
гуманітарного університету

РОЗШИРЕННЯ НА «СХІД» ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Революційні події 1989 – 1990 рр. в країнах Центральної та Східної Європи, що привели до падіння комуністичних режимів і виходу на міжнародну арену нових демократичних держав, корінним чином змінили стосунки в Європі в цілому. Поставши на шлях демократичного розвитку, ці країни висловили бажання включитися в процес інтеграції європейських держав. Намагання ряду держав Центральної та Східної Європи отримати членство в ЄЕС та зміна міжнародного становища в цілому прискорили інтеграційні процеси і в самому Співтоваристві. На засіданні Європейської Ради, що відбулося 9 – 10 грудня 1991 р. в Маастрихті, глави держав і урядів Європейського Економічного Співтовариства уклали угоди про політичний, економічний та монетарний союз, які разом становлять Договір про Європейський Союз. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. після його ратифікації усіма сторонами. 17 січня 1990 р. голова Комісії ЄЕС Жак Делор (J.Delors) запропонував країнам Центральної і Східної Європи укласти зі Співтовариствами договори про асоціації, які дозволили б створити «інституційні рамки для справжнього діалогу, спільних дій в області політики та економіки, розширення технічної, культурної, наукової, торговельної і фінансової співпраці». Ця ініціатива стала імпульсом для початку переговорів, що привели 1 грудня 1991 р. до підписання Європейського Договору між Польщею і ЄЕС. Договір утворив міжнародноправову базу для подальшої політичної і економічної інтеграції країни до ЄС. Європейський пакт набув чинності 1 лютого 1994 р., причому частина III пакту, що стосується торгівлі і проблем, пов'язаних з торгівлею, почала діяти з 1 березня 1992 р. У договорі знайшла місце низка статей, що

стосуються проблем співпраці в області політики, науки і культури, а також необхідності пристосування правової системи асоційованої країни до норм ЄС, що істотно відрізняє цей документ від підписаних раніше асоціативних угод (наприклад, між ЄС і Туреччиною, Мальтою, Грецією).[1, с.130]

Початок нового тисячоліття співпав з новою фазою розвитку ЄС: підготовка п'ятнадцятих країн-членів до найбільшого розширення в своїй історії. Амбітність та складність проекту: політична та соціально-економічна відмінність старих членів та нових країн Центральної та Східної Європи. Розширення ЄС 2004 р. – зростання ЄС до 25 країн-учасниць.[3, с.27]

Почергові заяви лідерів країн Центрально-Східного регіону Європи, про наміри приєднатись до Європейського співтовариства були зіставлені із швидкими змінами внутрішньополітичної обстановки, що часто зумовлювалось революційними подіями, та значною кризою політичного протистояння між досвідченими фракціями колишніх комуністів, що досить часто іменували себе соціалістичними силами, та політичними партіями реформаторів, які зрідка об'єднувались у спільний національний фронт, оскільки бачення подальшого розвитку держави коливалось у них в досить широкому спектрі, від націоналістичного до ліберального. Проте характерною рисою у всіх реформаторських сил країн ЦСЄ, був заявлений намір про вступ до Європейського Союзу, що був підтриманий значною частиною електорату цих держав, цей фактор зумовив поетапне збільшення політичного впливу «нових» сил та поступової маргіналізації умовноконсервативної частини політичного кола. Крім того, розширення 2004-2007 рр. поставило цікаве запитання – чи є включення цих країн до європейського інтеграційного комплексу ззовні нав'язаним чужорідним процесом, своєрідним «поглинанням», чи воно обумовлене внутрішньою природою самих східноєвропейських суспільств, їх еволюцією в постсоціалістичний період? На це є двояка відповідь. По-перше, ЄС, як і в разі з Португалією та Іспанією, керувався геополітичними чинниками.[4, р.48]

Приєднання країн Східної Європи стало перемогою для

євроатлантичної спільноти, оскільки вона наблизилася впритул до російських кордонів і вивела ці країни з-під можливого російського геополітичного впливу. З іншого боку, ці країни завжди належали й тяжіли до європейської цивілізації. Розширення на Схід підтримувалося Німеччиною, яка покладала великі надії на нових членів, оскільки вважала, що завдяки їхньому географічному розташуванню зможе залучити їх до орбіти свого геополітичного впливу.

Література

1. Деріга В.В. Світова та Європейська інтеграція: Навчальний посібник / Деріга В.В. За ред. Бегмет М.О. – Миколаїв, Видавництво МДГУ ім. Петра Могили – 2008. – с. 430
2. Круглашов А. М., Озимок І., Астапенко Т. С., Руссу В. В. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник./ склад. А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. - Чернівці, 2010. –
3. с. 212 с. 4. Кеда М.К. Європейський союз від ідеї до імплементації. Навч. методичний посібник / М.К. Кеда та ін. – Чернігів, Десна поліграф. – 2017. – с. 618.
4. Balkan and Eastern European Countries in the midst of the Global Economic Crisis/ red. A. Lajos, A. Karasavvoglou, P.Poluhronidou. – Berlin, Heidelberg – 2013.

**ХРОНОТОП ЗУСТРІЧІ У ПОЕЗІЯХ МИХАЙЛА ОРЕСТА
«КАЗКА» ТА «У ЛОЖАХ КАМІННИХ ПРОЗОРЧАСТІ СТРУМЕНІ...»**

У поетичних творах Михайла Ореста «Казка» та «У ложах камінних прозорчасті струмені...» змальовується шлях до безсмертя та, зрештою, і безпосереднє світле входження у нього. Поет мріє, аби його душа відчула благодать у бутті поза земним.

У поезіях чітко відстежується хронотоп зустрічі, який у першому варіанті («Казка») проявляється як прихід послів весни. Після цього ліричний герой отримує шанс на реалізацію власної мрії – перебування у світі гармонії. У другій же поезії («У ложах камінних прозорчасті струмені...») герой після безпосередньої зустрічі з двома білими легендарними оленями усвідомлює, що вони прийшли, аби дарувати йому безсмертя.

Поезія «Казка» є змалюванням драматичного шляху до мрії, який відкрився перед очима ліричного героя вірша. Шлях до мрії – це шлях до діви, яка панує в царстві весни. Фактично, ліричний герой може повністю реалізуватися у просторі мрії, яку, слід розуміти, він чекав усе свідоме життя. Казка починається з настанням весни – з пробудженням усього живого світу, з початком буяння природної пори, з живописними кольорами, які забарвлюють усе оточуюче. Як тільки надходить весна, до ліричного героя приходять послы. Вони, слід розуміти, є гінцями чогось схожого на єство гармонії. Їхній прихід стає остаточним знаменням у реалізації шляху до мрії («Весна настала радісна, і вишні зацвіли. Мій дім з дороги дальньої навідали послы» [1, с. 37]). Посланники з величезною шанобою ставляться до ліричного героя. Вони переказують початок послання до нього («Ласкаво уклонилися і мовили мені: «Привіт тобі від владарки в щасливій стороні» [1, с. 37]). Як вже узвичаїлося в Орестовій поезії, на межі з мрією стоять ліси,

котрі у його творчості є поняттями, тотожними світу гармонії. Саме в лісах ліричного героя чекає діва, яка здатна реалізувати все, що він забажає («За горами блакитними могутні є ліси; Там славна діва царствує всевладної краси» [1, с. 37]). Тобто, вся влада – у лісі. Влада романтики. Влада натхнення. Діва, яка чекає свого обранця, є суттю романтичності жінки. Вона є чистою й тому – життєдайною («Глибокий мир, незайманий, поймав її красу, І промінь сонця злотного заплівся у косу» [1, с. 37]). Посли просять, водночас надихаючи, аби герой нісся до земель, приготованих для нього. Там, слід усвідомити, його чекає найбільша, ще нереалізована життєва мрія («Вона тебе покликала у благоносний край. Бринять дороги сонячні! О друже, поспішай!» [1, с. 37]). Весна – ліс – діва – край – ця образна ланка доводить героя до світу гармонії. Посланці, подарувавши великі крила думок, заводять обранця мрії до території її здійснення («Весна настала радісна і вишні зацвіли. До діви, в край обіцяний мене ведуть посли» [1, с. 38]).

Знаковим у світогляді Михайла Ореста є вірш «У ложах камінних прозорчості струмені...», в якому він визначив силует долі творчої людини. Бути творчим для нього – означає бути людиною з вічності. Він вважає, як і переважна більшість письменників, що слово утворює вічність. Недаремно епіграфом, який, зрештою, точно передає змістовий масив усього твору, стала фраза російського філософа Володимира Соловйова, яка репрезентує частку сутності останніх митей життя поета Михайла Лермонтова. Певним чином, Орест хоче пристосувати його слова до своєї творчості. Соловйов пише, що у Лермонтова був пророчий дар, успадкований ним ще з попередніх поколінь. Згідно його суджень, він передався від шотландського лицаря Томаса Лермонта, котрий славився як поет і провидець та був якимось чином пов'язаний із царством фей. Мовби прагнучи підкреслити непересічність кожної творчої особистості, Михайло Орест використовує фразу, яка асоціюється з переходом до вимірної вічності («...кінець його був загадковий; він пропав безвісти, пішовши вслід за двома білими оленями, посланими до нього, як казали, з царства фей» [1, с. 40]). Вірш починається із

змалювання водної течії, наче символу вічної матерії («У ложах камінних прозорчості струмені, Рокочучи солодко, плинуть; задумані» [1, с. 40]). Струмені є прозорими, як доля, а ложі – кам'яними, як незмінний стан. Понад водою височіють ліси – як вісники абсолютної гармонії – доповнюючи картину волі («Стоять понад ними ліси» [1, с. 40]). З кущів чутно чуюсь мову, ніби хтось промовляє рядками долі («І милі лунають з кущів голоси» [1, с. 40]). Ліричний герой відчуває велику таємницю, яка віддзеркалюється своїм неповторним сяйвом у всьому околицьному просторі («Жива і цілюща, сподівана таїна В повітрі розлита, у травах розмаяна» [1, с. 40]). Він почуває захоплення, бо таємниця стає відкриватися перед його натхненним обличчям («в радості свіжій, я жду: Я таїну чую святу» [1, с. 40]). Його душа відчуває прихід остаточної радості, коли бачить двох сподіваних персонажів («Здригнулося серце: в широкій розколині З'явилися два білі, два лагідні олені» [1, с. 40]). Мета героя справджується – до нього прилинули, аби подарувати йому вічність у світлі («Справдилось! Безсмертя послі По мене прийшли» [1, с. 40]).

У середовищі поетичних текстів Михайла Ореста актуалізовано присутність хронотопу зустрічі, який, проектуючись на загальну світоглядну позицію митця, забезпечує функційність художньо-літературних систем.

Література

1. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / Упор. та авт. передм. С. Павличко / М. Орест. – Київ : Основи, 1995. – 526 с.

Богдан Маліцький,
магістрант Київського університету права
НАН України
Науковий керівник
Тетяна Тарасевич,
кандидат юридичних наук,
декан юридичного факультету
Київського університету права НАН України

ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ»

Актуальність кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 258 КК України, зокрема його об'єкта, зумовлена необхідністю створення ефективного законодавства, спрямованого на боротьбу з тероризмом, яким передбачається притягнення до кримінальної відповідальності не лише осіб, що безпосередньо здійснюють чи готуються здійснити терористичні акти, а й тих осіб, що у той чи інший спосіб сприяють розширенню лав терористів. Адже підрив коренів тероризму, зокрема, шляхом перекриття каналів його поповнення людськими, матеріальними, у тому числі й фінансовими ресурсами, є необхідною умовою успішної боротьби із небезпечним явищем сучасності.

Водночас питання визначення об'єкта терористичного акту має велике теоретичне та практичне значення. Від того, наскільки точно буде з'ясований об'єкт цього злочину, залежатиме визначення його суспільної небезпечності та суспільно небезпечних наслідків, правильна кваліфікація злочину та відмежування його від суміжних складів злочинів. Важливість об'єкта, якому завдається шкода при вчиненні злочину, передбаченого ст. 258 КК України, є також одним із основних чинників, які впливають на пеналізацію злочину.

Водночас слід зазначити, що найчисленніші дискусії у кримінально-правовій науці традиційно викликає проблема визначення поняття об'єкта злочину. Висловлене стосується й природи об'єкта злочину, передбаченого

ст. 258 КК України. Тому вважаю за доцільне з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства у сфері боротьби з тероризмом розглянути основні позиції з приводу визначення такого елемента складу злочину, як об'єкт злочинного діяння.

Теза про те, що об'єкт злочину — це те, на що посягає злочинне діяння, чому воно завдає або може завдати шкоду, ні в кого з дослідників не викликає сумніву. Проте відповідь на запитання, чому саме протиправне діяння спричиняє або може спричинити шкоду, є одним із найскладніших.

Оскільки докладний аналіз проблеми визначення об'єкта злочину виходить за межі даного дослідження, вважаємо за можливе обмежитися лише переліченням цих теорій.

У кримінально-правовій доктрині усталеними є дві діаметрально протилежні концепції стосовно визначення природи об'єкта злочину. Відповідно до першої з них об'єктом злочину є сукупність суспільних відносин. Згідно з другою — суспільні відносини, будучи за своєю сутністю абстрактною категорією, не можуть виступати як реальні об'єкти конкретних злочинів.

Перша з означених концепцій була пануючою за радянської доби, а також залишається домінуючою і в наш час, маючи сьогодні достатню кількість прихильників. Під суспільними відносинами розуміють відносини, які склалися між людьми та їх організаціями у процесі життєдіяльності.

Згідно з цією теорією не можуть визнаватися об'єктом злочину ані предмети як речі матеріального світу, ані норми, ані людина як носій цих відносин. Так, послідовники даної концепції вважають, що об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність.

При цьому сутність суспільних відносин як об'єкта злочину найбільш повно розкривається через аналіз їх структурних елементів, до яких належать: а) суб'єкти (носії) відносин; б) предмет, із приводу якого існують

відносини; в) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин.

Вчинення терористичного акту, як і будь-який інший злочин, становить собою певну психо-фізичну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) сторони діяння. За влучним висловлюванням В. Б. Малиніна, це означає, що будь - яку діяльність людини, у тому числі і злочинну, можна поділити на дві складові частини: інтелектуально-вольову, що полягає у прийнятті певного рішення, усвідомленні шляхів і засобів досягнення визначеної мети, і дійову, яка пов'язана із втіленням цього рішення в дійсність шляхом коректної поведінки. Цю другу сторону людської діяльності і прийнято називати об'єктивною стороною.

При конструюванні відповідної диспозиції кримінально-правової норми, законодавець визначає найбільш суттєві, специфічні ознаки злочину.

Об'єктивна сторона злочину – це той його елемент, який найбільш безпосередньо виявляється при вчиненні злочину. Тобто, описуючи у законі те чи інше злочинне діяння, переважно характеризують його об'єктивну сторону. Утім законодавець, як правило, не вказує на ознаки та зміст об'єкта злочинного посягання, може не називати форму вини, мотиви, ознаки суб'єкта, зрозуміло, за винятком випадків, коли це необхідно для констатації ознак спеціального суб'єкта, відмежування суміжних злочинів, відображення підвищеного або, навпаки, заниженого, ступеня суспільної небезпеки діяння.

Традиційно під об'єктивною стороною злочину розуміють зовнішнє вираження злочину, яке характеризується суспільно небезпечним діянням

(дією або бездіяльністю), суспільно небезпечним наслідком, причиновим зв'язком між діянням і наслідком, а також місцем, часом, обстановкою, способом, знаряддями і засобами здійснення злочину. При цьому

обов'язковою ознакою цього елементу складу злочину виступає протиправне діяння, яке, своєю чергою, характеризується низкою ознак, а саме: суспільно небезпечним і протиправним характером, конкретністю виявлення як усвідомленого й вольового акту поведінки.

Із цього випливає, що суспільно небезпечний наслідок і причиновий зв'язок між діянням і наслідком є факультативними ознаками об'єктивної сторони.

Аналіз змісту ст. 258 КК України свідчить про те, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого цією статтею, є протиправне діяння. Що ж стосується наслідків вчинення терористичного акту та причинового зв'язку між діянням і наслідками, які настали, то вони є факультативними ознаками, оскільки скоєння терористичного акту без будь-яких конкретних наслідків у виді вчинення терористичного акту.

Аналізуючи методологічні аспекти механізму вчинення терористичного акту, природно постає питання про сутність цього діяння, його форми і види. Ще одним засобом здійснення впливу на особу під час вчинення терористичного акту є обман. Обман визначається як введення особи в оману щодо певних фактів шляхом повідомлення неправдивих відомостей (активний обман) або неповідомлення відомостей про факти, які мали бути їй повідомлені (пасивний обман).

Отже, у будь-якому разі при втягненні у вчинення терористичного акту – це навмисне перекручування обставин або приховування істини з метою введення особи, на яку намагаються здійснити вплив, в оману і втягнення її на цій підставі до терористичної діяльності. Уявляється, що це можуть бути неправдиві повідомлення про те, що особа з будь-яких причин не підлягає кримінальній відповідальності або про те, що її участь у вчиненні терористичного акту схвалена авторитетною для неї особою.

Юлія Сеткіна,
студентка I курсу
Навчально-наукового механічного інституту
Національного університету
водного господарства та природокористування
Науковий керівник:
Світлана Гуменюк,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування

ПОЛЕМІКА НАВКОЛО ТЕМИ ГОЛОДОМОРУ : ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

У ХХІ столітті , на мою думку , тема Голодомору , є досить актуальною так як українське населення у 1932-1933 рр. зазнали великих збитків , як і у матеріальному становищі так і , саме наша нація лишилась багатьох людей .

Зазначені проблеми розглянуто на прикладі конструювання в політико-ідеологічному (публічному) та науковому дискурсах кінця 1980-х — початку 2000-х образу голоду 1932–1933 рр. в Україні, і Голодомору як одного з ключових символів у переосмисленні і переоцінці радянського періоду в Україні, у формуванні нового варіанту "колективної пам'яті", у "націоналізації історії" та її використанні в "проекті" побудови нації. Певні стереотипні уявлення про голод 1932–1933 років, яким судилося стати масовими, набути статус "історичної пам'яті" і "наукового знання", було сконструйовано і трансльовано в суспільство спочатку зусиллями громадських і політичних діячів української діаспори Північної Америки, а згодом легітимовано через наукові праці дослідників українського та неукраїнського походження, об'єднаних спільною метою та ідеологією: йшлося про відновлення "історичної справедливості". Створений у такий спосіб інтелектуальний продукт було імпортовано в Україну в другій половині 1980-х років і вже тут легітимовано спочатку громадсько-

політичними організаціями та суспільними діячами в ході "перебудови", а потім і через праці українських істориків, які мали відношення до формування та формулювання офіційної політики пам'яті та історичної політики. Ці уявлення було поширено в українському суспільстві через офіційні та громадські комеморативні практики, визначені домінантним дискурсом, через освітню систему (курс з історії України в школах і вишах), через засоби масової інформації. Вони знайшли відгук у тій частині суспільства, для якої згадування про голод 1932–1933 років було частиною особистого життєвого досвіду (здебільшого уявленого, такого, що передавався у спогадах родичів чи знайомих, бо реальних живих свідків реальних подій залишилося на цей час вже надто мало).

Спеціальну увагу приділено суспільно-політичному та культурному контексту, в якому відбуваються громадські та наукові дискусії про голод 1932–1933 років впродовж останніх 20 років. Аналізуються обставини виникнення канонічної версії уявлень про голод 1932–1933 рр., її трансформації в Голодомор — специфічну форму культурної реальності, яка охоплює певний набір риторичних формул, стереотипів, історичних репрезентацій та суспільно-політичних практик, які за набором базових атрибутів нагадують різновид громадянської релігії.

Проаналізовано історію виникнення і функціонування Голодомору в ідеологічній і політичній сферах життя українського суспільства, розглянуто позицію різних політичних сил стосовно Голодомору, роль держави у перетворенні його на легітимну частину історичної пам'яті суспільства, роль окремих державних інститутів і політичних діячів у запровадженні нових форм нав'язування суспільству ідеологічних стандартів в рамках "політики історії". Розглянуто історію інтернаціоналізації Голодомору, спроб перетворити його на політично важливий маркер, подібний до Голокосту. У Радянському Союзі сам факт масового голоду 1932–1933 в Українській СРР, в РСФРР та Казахстані, як вже згадувалося, вперто замовчувався вже під час самої трагедії, відомості

про масштабне вимирання селян внаслідок експропріації зерна, худоби, продуктів і особистого майна вийшли за межі країни лише через дипломатичні канали, або ж через приватні контакти та завдяки зусиллям окремих журналістів чи українських емігрантських організацій.

Упродовж десятиліть публічні і навіть приватні згадки про голод могли трактуватися в СРСР спочатку як контрреволюційна діяльність, згодом як антирадянська агітація і пропаганда, тому, згідно з поширеним серед дослідників і публіцистів поглядом, увесь цей час у радянському суспільстві ця тема була предметом негласного табу — якщо йдеться власне про українське суспільство, публічно зважувалися згадувати про нього лише відверті противники радянської влади, і про нього могли писати у "самвидаві" чи у "тамвидаві".

На рівні безпосереднього, переважно родинного спілкування переповідалися історії про окремі епізоди (загибель родичів чи знайомих, випадки канібалізму, про способи виживання), однак і після війни, і навіть в добу "відлиги" і пізніше острах перед гіпотетичними санкціями з боку влади унеможлиблював або значно обмежував обмін подібною інформацією навіть між знайомими, хоча, як засвідчили проекти збирання усних свідчень, фрагментарне знання про нього зберігалось десятиліттями як на рівні персональної пам'яті, так і на рівні сімейних історій.

Варто пам'ятати й ту обставину, що травматичний досвід (персональний чи колективний) зазвичай не належить до тих фрагментів пам'яті, до яких воліють звертатися: навпаки, він доволі часто є предметом добровільного, навмисного забування. Можна припустити, що це повною мірою стосується голоду 1932-1933 років.

Окрім голоду 1932-1933 років, Україні довелося пережити й інші масштабні травми: репресії 1930-х, Другу світову війну та окупацію, повоєнний голод 1946–1947 рр. Нашарування одних трагічних подій на інші не могло не позначитися на здатності виокремлювати одну з них як головну.

До того ж, періодичні репресивні заходи радянської держави щодо «українського буржуазного націоналізму» та його носіїв, представників національної інтелігенції впродовж 1940-х — 70-х років індоктринація суспільної свідомості радянськими міфами та розгалужена жорстка цензурна система нейтралізували можливості актуалізації цієї теми в публічному просторі.

Література

1. Василенко В. Голодомор 1932—1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. — К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2009. — 48 с. — К-2 [9(C2)25/B19.
2. Голодомор (1932—1933) — невідома українська трагедія. — 2013р.

Валерія Шамова,
студентка II курсу
Київського університету права НАН України
Науковий керівник:
Тетяна Тарасевич,
кандидат юридичних наук,
декан юридичного факультету
Київського університету права НАН України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СПРИЯННЯ ВЧИНЕННЮ САМОГУБСТВА

8 лютого 2018 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» № 2292-VIII, що є новелою для українського кримінального законодавства. Відповідно до ст. 120 Кримінального кодексу України «доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [1].

Як зазначається в пояснювальній записці до законопроекту за даними ВООЗ станом на 2012 рік в Україні було вчинено близько 10 (десяти) тисяч актів суїциду. Середній показник для нашої країни – 22 суїциди на 100 тисяч осіб. Україна входить в десятку країн з найвищим рівнем самогубств [2].

Варто зазначити, що кількість не тільки дорослих осіб, а й підлітків (а саме вони і становлять переважну більшість), які закінчують життя самогубством невпинно зростає. Це пов'язано, в першу чергу, зі стрімким розвитком ІТ-технологій. На сьогоднішній день «гаджети» заповнили світ, ми вже не можемо уявити свого життя без Інтернету, мобільних телефонів, комп'ютерів та інших подібних пристроїв. Здавалося б, що стрімкий прогрес

в сфері технологій має покращити наше життя, ніхто й не міг помислити, що такі досягнення людства можуть бути використані проти нас. Йдеться про появу такого явища як кіберзлочинність – це всі види злочинів, які вчиняються з використанням комп'ютерів та мережі Інтернет. Спочатку посягання кіберзлочинців були спрямовані на отримання паролів, банківських рахунків, персональних даних, іншої інформації тощо. На сьогоднішній день можна констатувати, що кіберзлочинність перейшла на новий рівень, за допомогою мережі Інтернет почалося посягання на найвищу цінність - життя людини. При цьому такий спосіб доведення до самогубства набуває все більшого поширення у світі та починає становити загрозу не тільки на національному, а й на глобальному рівні.

Яскравим прикладом схиляння до самогубства є сумнозвісні «групи смерті». Ще на початку 2016 року в ЗМІ РФ з'явилися перші згадки про появу такої гри як «Синій кит» («Тихий дім», «Розбуди мене в 4.20» та ін.). В 2017 році в РФ ця гра набула масового поширення, про неї стало відомо майже всім, що й породило масову істерію. У цьому ж році ця гра дійшла і до України. Необхідно зазначити, що ця гра орієнтована на підлітків віком від 13 до 17 років, оскільки саме в цей період життя особа дуже сильно піддається навіюванню та є емоційно нестабільною, наявний т.з. «підлітковий максималізм». Суть гри полягала в тому, що підліток знаходить в соціальних мережах «групи смерті» та на сторінці відповідної групи залишає напис «я у грі» тощо. З підлітком виходить на зв'язок так званий куратор. Слід зазначити, що куратор, перед тим як розпочати гру, збирає всю наявну інформацію про особу, яка міститься в соціальних мережах, обираючи при цьому осіб, схильних до суїциду. Після обрання жертви і починається «гра». Куратор (адміністратор) дає травматичні завдання (нанести собі тілесні ушкодження лезом тощо) з обов'язковим фото- відео звітом, пропонує до перегляду відео, фільми, музику, які психічно впливають на підлітка і т.д. Кінцевим результатом є доведення підлітка до самогубства (що і є останнім завданням). Також слід зазначити, що такими

адміністраторами були професійні психологи, які входили в довіру, переконували підлітка в тому, що він нікому, крім куратора, не потрібен, не рідко використовувався шантаж для змушування особи до закінчення життя самогубством (оскільки таке спілкування могло тривати не один тиждень і куратор мав всю інформацію про місце проживання, родину та оточення дитини). Також в ЗМІ містилася інформація про те, що відео на якому підлітки наносили собі тілесні ушкодження та покінчували життя самогубством в подальшому використовувалися для продажу.

25 квітня 2017 року на офіційному сайті ТСН була розміщена інформація про те, що українська кіберполіція виявила 926 подібних груп, з яких 600 було заблоковано. Як повідомив голова Національної поліції України Сергій Князєв: «На сьогоднішній день поліцією відкрито 35 кримінальних проваджень, встановлено 4 факти суїциду, які пов'язані з діяльністю «груп смерті», виявлено більше 10 випадків спроб здійснення суїциду» [3].

На сьогоднішній день можна говорити про те, що ця гра вже віджила своє, але, на жаль, на зміну їй з'являються нові, подібні ігри такі як «Червона сова», «Момо» та ще не відомо скільки їх ще може бути.

Разом з тим, під впливом масового хвилювання (або з інших особистих мотивів) є особи, які просто заради розваги «приміряють» на собі роль кураторів і роблять спроби вплинути на підлітків та схилити їх до вчинення самогубства.

Слід зазначити, що ще до появи «груп смерті» існували випадки доведення особи до самогубства шляхом використання мережі Інтернет. Наприклад, в 2015 році в Запоріжжі Євгеній Кривошеєв прикриваючись жіночим ім'ям та видаючи себе за медсестру в соціальній мережі надавав жінкам поради як краще покінчити життя самогубством. Наслідком таких дій стала смерть 9 жінок.

Аналізуючи вищевикладене, можна говорити про те, що внесені зміни в чинне кримінальне законодавство були бажаними і необхідними з огляду на

непоодинокі випадки доведення до самогубства шляхом використання мережі Інтернет. Поява законодавчо закріпленого положення про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за схиляння до вчинення самогубства є адекватною реакцією з боку держави для захисту прав та свобод людини і громадянина.

Хоча в Кримінальному кодексі України і не розкривається суть «схиляння до самогубства», але, на нашу думку схилянням до самогубства мають вважатися всі випадки умисного систематичного розпалювання у іншої особи рішучості вчинити самогубство шляхом вмовляння, надання порад, обману чи будь-яким іншим способом, результатом якого стало покінчення особою життя самогубством або замаху на нього. При цьому: 1) таке схиляння має бути систематичним, тобто вчиненим хоча б більше 2-3 разів; 2) має бути умисним, тобто особа усвідомлює, що своїми діями вона підштовхує іншу особу до вчинення самогубства; 3) схиляння до самогубства може здійснюватися шляхом будь-яких активних дій, які спрямовані на доведення особи до самогубства. При цьому необхідно враховувати, що таке схиляння може відбуватися як особисто, так і за допомогою різних засобів зв'язку тощо; 4) кримінальній відповідальності мають підлягати не тільки ті особи, які досягли злочинного наміру, а й ті, які вчинили замах на доведення особи до самогубства.

Отже, законодавче підґрунтя для притягнення особи до кримінальної відповідальності за схиляння до вчинення самогубства в Україні вже є, залишається лише чекати на судові рішення та судову практику взагалі по даним категоріям справ.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. зі змінами та доповненнями станом на 04 грудня 2018 р. – [Електронний ресурс]: [Веб-портал]. – Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства). Пояснювальна записка від 17.02.2016 року. – [Електронний ресурс]: [Веб-портал]. – Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195

3. ТСН: офіційний сайт. Сині кити: кіберполіція виявила майже 1000 «груп смерті» та попередила понад 10 спроб суїциду. Стаття від 25 квітня 2017 року– [Електронний ресурс]: [Веб-портал]. – ТСН: офіційний сайт. – Режим доступу: https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html?_ga=2.134109326.1650053945.1543930727-765645439.1543930726&g=6677&m=386154660

Овсяник Діана Валеріївна
студентка II курсу
Київського університету права НАН України
Науковий керівник:
Дніпров Олексій Сергійович,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільно- та
кримінально-правових дисциплін
Київського університету права НАН України

ГЕНЕЗИС АДВОКАТУРИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає розуміння і врахування діалектики минулого – майбутнього цього інституту. Як історична цінність, адвокатура є системоутворюючим елементом сучасного громадянського суспільства і правової держави. Отже, перспективи розвитку громадянського суспільства і правової держави в Україні пов'язані в тому числі, і з перспективами розвитку адвокатури. У свою чергу, розвиток України як демократичної, соціальної, правової держави вимагає її утвердження як впливової європейської держави, гідної членства в Європейському Союзі.

Однією з умов досягнення членства в ЄС є побудова системи адвокатури, яка б відповідала новим суспільно-політичним та економічним реаліям, створення законодавства, норми якого відтворюють модель європейського інституту адвокатури.

Серед історико-правових аспектів євроінтеграційних прагнень України особливе місце займає історія адвокатури, оскільки існування і вивчення цього інституту поза європейською правовою традицією неможливо. Зміст основних етапів історії адвокатури більшості європейських країн, в тому числі й України, подібний: становлення адвокатської професії, професійного співтовариства адвокатів, соціального інституту правозахисту.

Поява адвокатури пов'язана в першу чергу з Афінами. В афінському суді було обов'язковим безпосередню участь сторін. Природно, звичайні громадяни не розбиралися в юриспруденції, не володіли даром красномовства, а невміння говорити означало вірний програш у справі. Виникла потреба у творенні промов для позивачів, їх сторони заучували і виголошували на суді. Такі промови називалися логографіями. Спочатку вони складалися рідними і друзями позивачів, але згодом це стало професійним заняттям сторонніх осіб – логографів.

Першими юристами в Римі були патрони, які поєднували дві професії – юрисконсультів і адвокатів. Вони не тільки захищали своїх довіритель в суді, але й давали їм юридичні поради, зокрема, при укладанні угод. Однак, коли патронат розпався і вивчення права зробилося надбанням усіх бажаючих, розвиток юриспруденції пішов двома шляхами. Одні юристи, не володіли даром красномовства, займалися виключно наданням юридичних консультацій, інші представляли інтереси сторін у судовому процесі. У період імперії професія юриста, і особливо адвоката, отримує корпоративне оформлення, склад адвокатури визначається спеціальними імператорськими списками.

У Київській Русі писемне право та інститут захисту набув розвитку за умов общинного співжиття. Функції обвинувачення, покарання та захисту виконували общини. Суперечки між общинами вирішувались війною, і вже з часом ставало зрозуміло, що необхідним є мирний шлях вирішення конфліктів, виникла потреба в судових органах влади, якими були князь, бояри та віче. В Київській Русі процесуальне представництво знайшло закріплення в писаних джерелах давньоруського законодавства, серед яких «Руська Правда», Псковська та Новгородська судні грамоти, в основі яких були норми звичаєвого права. Саме близькі та рідні обвинуваченого виконували роль захисників у судах, оскільки були свідками його попереднього життя (послухи) або свідками події (видоки). Однак велика кількість учасників процесу не сприяла об'єктивності і всебічності розгляду

справи, тому пізніше дозволялося приводити на розгляд справи лише дві особи, яких називали «добрими людьми», які виконували функції захисту до прийняття Литовських статутів безоплатно. Холопам, закупам та деяким іншим категоріям членів громад дозволялось виступати в суді, бути свідками подій, однак виступати свідками порядного життя і бути захисниками вони не могли. Відповідно до ст. 58 Псковської Судної Грамоти (1397–1467) користуватись правом захисту могли лише жінки, діти, монахи та монахині, люди похилого віку та такі, що мають фізичні вади і не можуть з'явитися до суду особисто. Новгородська Судна Грамота дозволяла мати повірених кожному. Отже, за часів дії звичаєвого права та появи перших кодифікованих правових актів, правовий захист у судах мав характер товариської допомоги та моральної підтримки, а не професійного захисту.

Перші зародки станової професійної адвокатури на українських землях з'являються під час перебування у складі Великого князівства Литовського і Польського королівства (XIV–XVII ст.) В цей період звичайне право витісняється писаним законом у містах і загальнодержавних судах, де запроваджується Магдебурзьке (німецьке міське право (XV ст.). Справа судового захисту у міських і загальнодержавних судах цього часу набуває професійного характеру. За часів польсько-литовської доби на перший план в якості захисника виступає прокуратор. Основними законодавчими актами були Литовські статuti у 3-х редакціях (1529, 1566, 1588 pp.), Магдебурзьке право діяло у містах. Надання безкоштовної правової допомоги особам, які не могли себе захистити, визначалось як обов'язкове, передбачався спеціальний урядовий захисник для вдів, сиріт, бідних людей. Такого захисника позбавляли права практикувати в даному судовому окрузі.

Необхідність подачі у письмовій формі позовів, скарг тощо, а також поширення застосування у судових справах як доказів документів, вимагали освічених, письменних людей. Такими людьми були, перш за все, церковні дяки, які й надавали людям спеціальну юридичну допомогу шляхом складання testamentів, угод, актів, листів тощо. Така їх стародавня діяльність

як письменних людей призвела до того, що слово дяк стало синонімом писаря, діловода, особи, що взагалі знає якесь діловодство. Вельможні пани мали таких дяків, в тому числі із міщан, бояр господарських як секретарів під назвою «урядники». Так утворюється ціла верства людей, для яких знання права (і писаного, і звичаєвого), його тлумачення та використання стає професією.

Відзначалося, що адвокати могли брати участь у таких справах, як: суперечки за землю, маєтки, справи про спричинення збитків, розбійні напади, приниження честі. Важливо, що адвокатом міг бути не лише підданий Великого Литовського князя, але й чужоземець, однак він мав право захищати клієнта лише у справах про приниження честі. Найбільше справ у адвокатів того часу було про земельні і маєткові спори, де великий князь литовський посідав ключове місце. Він був останньою інстанцією винесення вироку або призначення розгляду тієї чи іншої справи. Але участь у судовому засіданні брали і судові урядники, саме вони фактично виконували функції адвокатів.

Литовський статут 1566 року розрізняв приватних і державних адвокатів. Друга редакція вже чітко розрізняє адвоката («прокуратора») та представника однієї із сторін («заступник», «заступца»), який, якщо погоджується представляти інтереси відповідача, має це робити очно, у присутності суддів. Такому «заступнику», проте, дозволялось користуватись послугами адвоката («повинен бути сам або при собі маючи прокуратора»). Передбачався також порядок наділення «прокураторів» правами адвоката. Зокрема, клієнт мав особисто засвідчити перед судом передачу адвокату ведення своєї справи. Деякі привілейовані групи шляхтичів (члени пани-Рада, великі магнати) могли це зробити і без особистої присутності: вони мали право надати листа із власним підписом і печаткою. Листи тих із них, хто не вмів писати, мали обов'язково, крім власної печатки, містити печатку іншого шляхтича («шляхтича віри гідної»)

Литовські статuti та магдебурзьке право не знаходили свого повного застосування на українських землях, виникала потреба в кодифікації власного українського права. Така робота була проведена і її результатом стало видання проекту кодексу «Права, по которым судится малороссийский народ». Правовий акт знайшов широке застосування на практиці, хоча царським урядом не був прийнятий. Важливою нормою Українського кодексу була заборона адвокату займатися справами, які «без повреждения совести призводить невозможно». Обов'язковим було надання адвокатами безоплатної допомоги малозабезпеченим особам, сиротам, вдовам.

Отже, на основі аналізу історичного розвитку інституту адвокатури на території України можливо виділити наступні основні його етапи:

- 1) зародження інституту адвокатури в XVI ст. на території Литовсько-Польської держави завдяки 3 редакціям Литовських статутів;
- 2) етап судової реформи в другій половині XIX ст. на території Російської та Австро-Угорської імперій (інститут присяжних повірених та формування професійної організації адвокатів);
- 3) радянський етап (1919-1992) як етап утвердження колективної форми організації адвокатури (колегії адвокатів) та залежності цього інституту від правоохоронних органів та рад;
- 4) етап реформування інституту адвокатури незалежної Української держави (1992 – до сьогодні).

Загалом варто відзначити, що історичний розвиток інституту адвокатури проходив у напрямку, перш за все, формування правової основи її діяльності (як окремих спеціальних актів, так і в контексті процесуальних законодавчих актів), її функцій та ролі в суспільстві, а також організації професійних об'єднань адвокатів та їх самоврядування

Валентина Онищук,
студентка II курсу Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник:
Стефанія Українець,
кандидат філософських наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

МОТИВ ПАДІННЯ ЛЮДИНИ У РЕНЕСАНСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Ренесанс – це надзвичайно яскрава, бурхлива й інтенсивна доба, яка трактується філософами як поворотний момент в розвитку Європи і як особливий інтегруючий орієнтир в розумінні європейської історії та в її магістральному русі, у специфічно-європейському спрямуванні та зосередженні (в тому сенсі, що ця епоха висвітлює дещо важливе для європеїзму взагалі, класичного етапу європейського розвитку історії).

Саме тому важливо усвідомити, чому разом із високими ідеалами гуманізму та антропоцентризму, які так ревно плекав ренесанс, усі його прагнення та художньо-естетичний потенціал урешті були вичерпані. Культурний простір пізнього Ренесансу озвучений мотивом падіння людини, дослідження якого і становить **мету** нашої роботи.

Її актуальність обумовлюється фактичною невичерпністю означеної проблеми, оскільки людина у різних її іпостасях не сходить із пошукового поля філософії. Вона зазнає значних трансформацій і уже ніколи не піднімається на створену Ренесансом висоту.

Відродивши античність, Ренесанс водночас успадкував, хоча й у зовсім іншій, новій формі, елементи середньовічного уявлення про людину. Так, не заперечуючи відмінність між душею і тілом, "внутрішньою" і "зовнішньою" людиною, ренесансна філософія зняла їх протиставлення. Вона поставила людину у центр світу й оголосила, що це місце людина посідає не з ласки

Божої, а з власної природи. На відміну від античних філософів, у яких людина визнає природу своїм господарем, ренесансні мислителі вбачали в людині господаря космосу, творця вартостей, які вона поціновує. Людина виступає більш гармонійною та досконалою, про це свідчить мистецтво, у зв'язку з чим ренесанс отримує свою другу назву «художньо-естетична епоха». Проте саме оцей художній естетичний статус дозволяє нам стверджувати про зміну та трансформацію людського світу у бік її трагізму та песимізму.

Власне оці трансформаційні процеси і становлять об'єкт дослідження. Предметом дослідження постають художні полотна Пітера Брейгеля та гравюра «Меланхолія» Альбрехта Дюрера.

Зауважимо, що мислителі різних народів віддавна прагнули дати відповідь на питання: "Що таке людина?" Платон не без гумору казав, що це "істота на двох ногах, але не півень". Показовим з цього приводу може бути визначення Е. Фромма: "Людина — єдина з тварин, якій може бути нудно, яка незадоволена, яка може відчувати себе вигнаною з раю. Людина — єдина з тварин, для якої її власне існування є проблемою; вона повинна її вирішувати, і їй від неї не сховатися". Між двома наведеними визначеннями не тільки велика часова відстань, але й великий діапазон інтерпретацій.

Так, в епоху Середньовіччя, завдяки патристичній літературі, зокрема, творам Григорія Назіанзина та Григорія Нисського склався образ людини, яка хоч і була створена Богом за його подобою, але внаслідок гріхопадіння стала неповноцінною, зіпсованою, а її духовну сутність закрила завіса нездорових пристрастей, морального і фізичного приниження. Гріхопадіння людини вважалось у християнстві найбільшою космічною провиною, спокутувати яку взявся допомогти їй сам Бог, олюднений в особі Христа. Питання про сутність людини як особи, що активно самоутверджується в земному житті, середньовічною філософією не ставилось. Натомість ренесансні мислителі утвердили розуміння людини не тільки як вінця творення, що ввібрала у себе властивості решти світу, але й як вільної,

богоподібної істоти, спроможної самотійно розвиватись і вільно формувати своє буття. Людина стала неначе другим, "людським Богом", "християнським лицарем" (Еразм Роттердамський). «Бог поставив її у центр світу, не зробивши ні небесною, ні земною, ні смертною, ні безсмертною, — надавши лише можливість сформувати себе в бажаному образі», — писав Піко делла Мірандола. Людина у ренесансних гуманістів набула ознак самодостатності і самоцінності, нечуваної доти життєвої активності і здатності до творчого самовияву. На відміну від середньовічних мислителів, які, говорячи про людину, показували її звичайно в перспективі завдань, визначених Творцем, мислителі Ренесансу трактували людину в перспективі її власних діянь, які сягають небес. А. Ф. Лосєв робить важливий висновок, що саме з доби Відродження критерієм і мірилом досконалості людини стає вона сама. Ідеал Відродження – Людина з великої літери, майже рівна Богу. "Божественне в естетиці та мистецтві Відродження тяжіє до людського, але, з другого боку, і людське тяжіє до божественного (чи, можливо, демонічного, але в будь-якому випадку — "не смертного)". З поступом історії абсолютизація людського начала призведе до суб'єктивізму та втрати об'єктивного критерію естетичної цінності явищ.

Принципово важливо звернути увагу на попередження видатного російського вченого А.Ф. Лосєва про необхідність уникати вузької одноплановості, абсолютизації точки зору на суть мистецтва і літератури Ренесансу. "Естетика Ренесансу, — пише А. Ф. Лосєв, — базувалася на людській особистості, але вона прекрасно розуміла обмеженість цієї особистості. Вона буйно і бурхливо заявляла про права людського суб'єкта і потребувала його звільнення — і духовного, і душевного, і тілесного, і взагалі матеріального. Але естетика Ренесансу знала і відчувала всю обмеженість ізольованого людського суб'єкта. І це назавжди наклало печать трагізму на всю нескінченно революційну стихію індивідуалізму Відродження".

На думку Лосєва, найглибшу критику індивідуалізму дав у XVI ст. Вільям Шекспір, титанічні герої якого сповнені самотвердженням цієї

епохи. Герої Шекспіра (Гамлет, Макбет) показують, як індивідуалізм виявляє свою власну недостатність і свою трагічну приреченість. Ренесанс, що так глибоко пронизує всю суть творчості Шекспіра, у кожній його трагедії перетворюється лише в цілу гору трупів.

Лосєв говорить і про геліоцентричну систему Коперника. Її розвиток у Бруно, – пише дослідник, – заснований зовсім не на висуненні цільної людської особистості, навпроти, на тлумаченні людини, та й усієї планети, на якій вона живе, в якості непомітної “піщинки” у безкінечній світобудові. Коперник, Кеплер, Галілей забирають у людини її життєвий ґрунт у виді нерухомої Землі, а готика змушує людську особистість рватися нагору аж до утрати свого земного тяжіння.

Слід звернути увагу, що людина Відродження вперше звернула погляд на себе не як на предмет гріха і заперечення себе — гріховної.

Свідченням цьому є, на наш погляд, картина Пітера Брейгеля «Падіння Ікара». Це полотно-загадка, бо, споглядаючи яскравий, немов купається в сонячному світлі пейзаж, глядач з подивом запитає: "А де ж Ікар?" "І при чому тут Ікар?" Згідно з античною легендою, збереженою Овідієм, майстерний майстер Дедал спорудив собі і сину Ікару крила з пташиних пер, скріпивши їх воском. Злітаючи над морем, Дедал попередив сина про небезпеку дуже великої висоти польоту. Але Ікар не послухав батька, злетів до самого сонця, яке розтопило віск, крила зруйнувалися і зухвалий хлопець звалився в морську безодню.

Гіркими й іронічними виявилися роздуми Брейгеля над всезагальною байдужістю людства в картині “Падіння Ікара” (1555–1560): лише ноги античного героя, що ось-ось сховає морська безодня, натякають на її сюжетну лінію – ні селянин, який прокладає борозну, ні пастух біля отари овець, ні рибак на березі, ні пронизаний сонцем морський пейзаж з кораблями не змінилися в своїй буденності. Так нідерландське прислів'я стверджує: “Жоден плуг не зупиниться, коли хтось помирає”. Разом з цим приходить усвідомлення малості та нікчемності людини в світі.

Концепція розчинення людини в суєтному натовпі спровокувала характерний для Брейгеля тип композиції, де спокійна велич природи контрастує з абсурдною марнотністю людського існування, панорамне зображення середовища – з “мурашником” маленьких людських фігурок.

Також слід звернути увагу на творчість Альбрехта Дюрера – німецького живописця і графіка, якого називають одним з найбільших майстрів західноєвропейського мистецтва гравюри. Однією з улюблених робіт автора є гравюра «Меланхолія», сам Дюрер вважав себе меланхоліком, що дозволяє вважати цю гравюру духовним автопортретом майстра.

На гравюрі ми бачимо морський берег, безкінечну даль води та небо прорізане райдугою та світлом комети. На передньому плані сидить жінка в розкішному вбрані, підперши рукою голову та занурена в глибоку задуму. В неї масивне тіло, сильні руки та досить великі правильні риси обличчя. На темному обличчі моторошні яскравими здаються білки очей, і погляд від цього набуває трагічного виразу. У позі жінки прочитується душевний занепад, величезна втома. Меланхолія охоплює душу через нездійсненність бажаного, вона є наслідком втрати ілюзій і наслідком того метафорично-символічного падіння людини із небесних висот, де вона мислила себе богом.

Таким чином, епоха Ренесансу дає відлік тим трансформаційним вимірам людського, які найбільшою мірою очевидні сьогодні. Культура постмодерну досліджує уже не падіння, а смерть людини. Причому формами трансформації постають скепсис, іронія, текстуальність. Позасвідомі мовні структури, до яких апелює постмодернізм, продукують безособове розуміння буттєвої реальності як єдиного безкінечного тексту.

У працях постмодерністських філософів Ж.Батая, Ж.Бодрійяра, Ж.Дерріди, М.Бланшо, Ж.-Ф.Ліотара, У.Еко та ін. постає модель децентрованого суб'єкта, котрий виявляє себе як «розумова конструкція», або як «маска», «фікція» чи «релікт минулого», або ж номад, що немає ані коріння, ані визначеної траєкторії існування. Тому обрана тема потребує нових подальших досліджень.

Артур Моїсєєнко, студент II курсу
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник:
Стефанія Українець,
кандидат філософських наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

КОВЗАЮЧИЙ» ІМІДЖ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ КВАЗІВЗАЄМОДІЇ

Сьогодні надзвичайно важливо дати оцінку або хоча б розкрити семантику нових категорій та понять, що резонують сучасний науковий простір. З-поміж усього новітнього поняттійно-категоріального арсеналу особливе місце займає «ковзаючий» імідж, що трактується як особлива квазікомунікація між людьми у процесі нетривалого спілкування. Найчастіше виділяються та описуються очевидні функції цього іміджу, зокрема, ритуальна, функція обміну символами родової та ментальної ідентичності, ілюзорно-компенсаторна та ін. Актуальність означеного поняття продиктована також його недостатньою артикульованістю у просторі української гуманітарної науки, для якої воно є порівняно новим.

Нашою **метою** є розкрити термінологічне наповнення поняття «ковзаючий» імідж у контексті іміджевих досліджень, з'ясувати співвідношення категорій імідж та «ковзаючий» імідж. Категорія «ковзаючий» імідж становить **предмет** нашого дослідження. **Об'єктом** вважаємо сферу соціальної комунікації, її вербальні та невербальні характеристики.

Мусимо підкреслити, що сьогодні імідж затребуваний більшою мірою як прикладна дисципліна, що існує без належного теоретичного підґрунтя. Не випадково сучасний іміджмейкінг розвивається на межі різних галузей філософії, психології, соціології, НЛП, кожна з яких привносить у семантику

цього поняття власні інтенції та імперативи. У зв'язку з цим відстежуємо певну невловність феномена іміджу для чітких дефініцій та формалізацій. Він мовби розчиняється у річищі соціальної взаємодії та повсякденних інтеракцій. Намагаючись досягнути природу іміджу, маємо звернутися до його традиційної інтерпретації, згідно з якою імідж – це реалізація у поведінці людини її уявлень про те, що в ній подобається іншим. Тобто йдеться про бажання подобатися та способи його втілення у реальній поведінці шляхом ефектної самопрезентації з метою досягнути наперед визначених меркантильних цілей. Як стверджує С.А Суворов, імідж цим далеко не обмежується – він має власну фундаментальну характеристику, озвучену як «ковзаючий» імідж, який вирізняється тим, що існує на рівні мікровзаємодії, тобто такого контакту, тривалість якого не передбачена. Його головними характеристиками постає короткочасність контакту та його невербальні параметри, які домінують у порівнянні з вербальними. Так за допомогою правильного використання невербальних елементів можна легко стати симпатичним і цікавим іншій людині. Уявімо собі ситуацію коли наприклад чоловік підсідає до жінки в кафе. Від його дій у перші хвилини залежатиме, досягне він бажаного результату чи ні. І саме тому у цьому випадку «ковзаючий» імідж особливо актуальний. Закономірно, що майстри флірту є водночас майстрами «ковзаючого» іміджу. Також потрібно означити культурну складову цього іміджу, адже у багатьох культурах певні жести, дії, поведінка мають своє специфічне значення, обумовлене культурною традицією.

Автор дослідження «Ковзаючий» імідж як спосіб соціальної комунікації» С.А Суворов переконує нас у тому, що «ковзаючий» імідж перевершує бажання просто подобатися, оскільки постає в статусі первинного елемента соціальної взаємодії і базується на теорії особистісного комплексу. Передумовою його виникнення є поява соціальності сучасного типу, базою якої постають державність, приватна власність та породжене нею відчуження. У таких умовах особистість перестає бути винятково

представником роду, вона формує власний, індивідуальний спосіб суспільної саморепрезентації.

На наш погляд, суспільна взаємодія позбавляє людину глибини, оскільки кожна саморепрезентація передбачає домінування над іншим, людина має виконувати відповідну до її іміджу соціальну роль. Таким чином, «ковзаючий» імідж виконує функцію захисту від вторгнення у її рольовий простір і проявляється у блокуванні звичних соціальних реакцій. Прикметно, що людина часто не використовує свої комунікативні звички і прийоми, звичні поведінкові стани та реакції. У більшості інтеракцій у соціумі ввічливість використовується як спосіб залучитись підтримкою іншої особи або просто налагодити контакт.

Варто підкреслити, що «ковзаючий» імідж актуалізується в політиці, дипломатії, у різних субкультурах і в галузі правових взаємовідносин. Звісно наведений перелік не є вичерпним. У політиці давно застосовують різноманітні виверти, способи обману і методи маніпуляції, що передбачають конструювання відповідного іміджу. Існує практика, за якої політикам підбирають певний одяг, зачіску і *make up* з метою справити певне враження. Людину вчать поводитись на особистих зустрічах з іншими політиками, на камеру і на публіку. Вчать говорити впевнено, складають промови. Однак, як вже багато кому стало зрозуміло, це по суті є обманом. Чи не тому люди стають аполітичними, рівень довіри до політиків падає.

Як приклад застосування ковзкого іміджу у царині права, можна розглянути укладення мирових угод. Адвокати в цьому випадку хоч і виступають лише представниками, однак несуть на собі обов'язок вплинути на обидві сторони з метою досягнення компромісу.

З цієї ж позиції можна говорити про комунікативні дії слідчого по відношенню до свідка чи підозрюваного. Викликаючи у свідка довіру, звільняючи його від будь-яких комплексів чи страхів, можна отримати достовірну інформацію. Однак, означена комунікація є мимовільною, вона не

торкається глибинних струн людської душі. Саме тому ми можемо трактувати її як квазікомунікацію чи квазівзаємодію.

Взагалі юриспруденція передбачає велику кількість нетривалих контактів з різними людьми. Це саме те поле, у якому можливе широке застосування «ковзаючого» іміджу. А тому це соціальне явище набуває особливого значення і посідає особливе місце у правовій практиці.

Література

1.Суворов С.А.«Скользящий имидж» как способ социальной коммуникации / XVII Державинские чтения. Материалы общероссийской научной конференции, Тамбов, 2012.

РОЗДІЛ 2

Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

Ольга Косович,

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка*

ФРАНЦУЗЬКА МОВА КАНАДИ. ІНТЕГРАЛЬНА МОВНА ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ

Французька мова Канади, як і будь-який національний варіант полінаціональної мови, є складним, багатоаспектним утворенням. Унікальність цієї мови характеризується, перш за все, її життєздатністю. Незрівнянно малий ареал франкофонії в Канаді (близько 23% від загального числа канадців). За даними інституту статистики Квебека, 94,6% жителів Квебека розмовляють французькою мовою, причому для 80% квебекців вона є рідною. Крім Квебека, французька мова в Канаді набула значного поширення в провінціях Онтаріо, Нуво-Брансвік (Нью-Брансвік) (Акадія).

Квебек відіграє особливу роль в становленні національної мовної форми і збереженні французької мови в цілому. Як справедливо відзначають Л. Оукс і Дж. Уоррен, існування Квебека потрібно розглядати як певний гарант збереження французької мови [7, с. 75]. Крім територіальної приналежності до Канади або ширше – до регіону Північної Америки – Квебек можна розглядати в іншій геополітичній площині, а саме, як частину Франкофонії, де ця канадська провінція грає ключову роль, а її тісний зв'язок з Францією забезпечує життєвість французької мови в загальносвітовому масштабі.

За словами відомого лінгвіста А. Джадж, Квебек завжди був важливою частиною франкомовного суспільства, завдяки своїм старанням зберегти французьку мову заради «процвітання на міжнародному рівні» [5, с. 26].

Міжнародний день Франкофонії (*Journée internationale de la Francophonie*), який має назву в Квебеку *Francofête* (французьке свято), є надзвичайно популярним у цій провінції, і з кожним роком значимість цього свята серед квебекців тільки зростає.

В даний час не існує єдиної думки серед лінгвістів щодо того, чи є мова Квебека національним варіантом французької мови або її слід відносити до географічного, територіального, просторового і т.п. варіантів. Крім того, в науковому світі немає чіткої позиції з приводу самої дефініції існуючої мови в Квебеку. За В.Т. Клоковим, французький стандарт «є понадсоціальним і понадтериторіальним»; це абстрактне розуміння того, що повинно бути реалізовано як взірєць» [1, с.173]. Ця точка зору поділяється багатьма зарубіжними лінгвістами. На думку А. Вальдмана, французький стандарт є «фікцією, якою володіє в деякій мірі будь-яка мовна норма» [9, с.672]. Укладач Тезауруса французької мови Квебека (*Trésor de la langue française du Québec – TLFQ*) К. Пуарье, квебекець за походженням, вважає, що цей стандарт є умовним варіантом, який грає роль нейтрального стандарту у всьому франкомовному світі [8].

Важливо також зауважити, що термін «франко-квебекська мова» з недавнього часу міцно увійшов в науковий обіг в Квебеку, з дня завершення фундаментального проекту *FRANQUS (Français standard en usage au Québec)*, що проводилося протягом десяти років квебекськими лінгвістами Шербрукського університету. Підсумком цієї масштабної роботи, яка завершилася в кінці 2013 року, стала поява нового словника франко-квебекської мови (*Usito*), який, на думку його укладачів, містить принципово нову інформацію про словниковий склад мови, оскільки його дані засновані на текстах, написаних квебекськими авторами, що забезпечує унікальну можливість побачити, яким чином квебекська культура накладає свій відбиток на французьку мову Квебека [6].

Ми вважаємо, що французька мова, що використовується в Канаді, є квебекським національним варіантом французької мови, оскільки вона має

статус рідної мови для абсолютної більшості квебекців, має свій стандарт (проект *FRANQUS* є одним з новітніх підтверджень цього факту), має свою лінгвокультурну специфіку. Щодо визнання і документального закріплення статусу цієї мови існує, на наш погляд, певна суперечність. З одного боку, поряд з англійською, вона визнана офіційною мовою Канади; її письмовий стандарт в більшості випадків збігається з мовою метрополії. З іншого боку, незважаючи на позицію квебекських лінгвістів і власне жителів Квебека, які переконані, що говорять саме французькою мовою, усне мовлення квебекців за фонетичними і лексико-граматичними особливостями значно відрізняється від французької мови Франції. Важко не погодитися з точкою зору Л. Бержер, автора «Словника квебекської мови», який стверджує, що «квебекська мова – це французька, але яка також увібрала в себе лінгвістичну спадщину квебекців, які 300 років мешкали на північно-американському континенті» [2; 3, с. 356]. Тенденція до мовного варіювання, зміни умов життя суспільства, ослаблення політичних і економічних зв'язків з Францією на тривалий період, а також особливі кліматичні умови життя в Квебеку, які сприяли розвитку специфіки словникового складу мови (наприклад, в морській та лісопереробній термінологіях), є головними причинами, що зумовили становлення та розвиток квебекського національного варіанту французької мови в Канаді.

Відповідно до новітніх досліджень лінгвістів, зокрема К. Верро, французька мова Квебека характеризується хронолектними, тополектними, соціолектними, функціонально-стилістичними і експресивними типами варіативності мови [10]. В.Т. Клоков при дослідженні концепції К. Верро розкриває сутнісні характеристики варіативності франко-квебекської мови: *хронолектна варіативність* проявляється в існуванні історизмів, архаїзмів і неологізмів, *тополектна варіативність* характеризується наявністю синонімічних рядів для позначення одних і тих самих денотатів, *соціолектна варіативність* відрізняється специфічними лексемами і виразами, що вживаються в тих чи інших комунікативних ситуаціях, *функціонально-*

стилістична варіативність проявляється, в першу чергу, в протиставленні лексем, що відносяться до усного та письмового реєстрів мови, експресивна – в наявності експресивних, стилістично маркованих лексем та виразів [1].

Ми вважаємо, що розвиток цієї теорії в перспективі допомогло б у визначенні франко-квебекського мовного стандарту, а також в необхідній уніфікації квебекського варіанту французької мови, характерного для квебекської лінгвокультури.

Література

1. Клоков В. Т. Французский язык в Северной Америке. Саратов : Изд-во Са-рат. ун-та, 2005. 400 с.
2. Bergeron L. La charte de la langue québécoise. Montréal: VLB éditeur, 1981. 97 p.
3. Bienvenue J. La norme contre l'usage : «office» et «bureau» devant le tribunal du Québec // Langue et identité. Le français et les francophones d'Amérique du Nord. Sainte-Foy : Les Presses de l'Université Laval, 1990. pp. 353-368.
4. Institut de la statistique Québec. URL: <http://www.stat.gouv.qc.ca/statistiques> (Дата звернення: 20.11.2018).
5. Judge A. La francophonie: mythes, masques et réalités. // Francophonie. Mythes, masques at réalités. Paris: Publisud, P.19-43.
6. FRANQUS (Français standard en usage au Québec). URL: <http://franqus.usherbrooke.ca> (Дата звернення: 20.11.2018).
7. Oakes L., Warren J. Language, Citizenship and Identity in Quebec. PALGRAVE Macmillan, 2007. 260 p.
8. Poirier C. Un dictionnaire général du français québécois: produit original ou produit adapté? // Langue et identité. Le français et les francophones d'Amérique du Nord. Sainte-Foy : Les Presses de l'Université Laval, 1990. pp. 339-351.
9. Valdman, A. Normes locales et francophonie // La norme linguistique : Conseil de la langue française, 1983. pp. 667-706.

10. Verreault C. L'enseignement du français en contexte québécois: de quelle langue est-il question? // La norme du français au Québec. Perspectives pédagogiques. (Termonogramme 92-92). Québec : Les Publications du Québec. pp. 21-40.

Ольга Магдюк,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету*

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC SPACES OF SCIENTIFIC DISCOURSE

As an integral phenomenon, discourse is actualized through speech activity in four projections. They are cognitive, social, cultural and linguistic ones. Cognitive projection makes it possible to consider discourse as a piece of knowledge in a certain subject area. Social projection understands discourse as a fragment of social space. Cultural projection allows qualifying a discourse as a fragment of culture based on the cultural values of a particular ethnos. Language projection manifests language categories and language means in the discursive space through which knowledge, cultural values and social actions are expressed.

Communicative-pragmatic space as the unity of the four projections allows us to highlight the role-specific features of speech activity, and the projections themselves can be differentiated in fact only for research purposes. This integral model can be consistently projected onto the scientific discourse as an aggregate communicative process of representatives of the scientific community. Verbalization of fragments of scientific knowledge, the metalanguage of science in unity and interdependence with the characteristics of national culture and professional social space also make it possible to reveal the pragmatic specificity of the scientific discourse that influences the non-verbal activities of participants in scientific communication.

The scientific discourse from the standpoint of identifying its goals and strategies is considered polyvariative. Systemic language allows us to consider language strategies in accordance with the membership of a particular language level. However, not all of them are realized in a scientific discourse. Thus,

phonetic (onomatopia, onomatopoeia, etc.), lexical (such are strategies for introducing terminology from another subject area, evaluative and emotionally-colored vocabulary, etc.), but compositional (schematic), as well as rhetorical strategies (strategies for the use of metaphor and metonymy, the updating of uniqueness or ambiguity, the use of references, questions, etc.) are manifested in the communicative-pragmatic space of scientific discourse widely and diversely.

Compositional strategies manifest dynamic discourse superstructures. The explication of such strategies are the obligatory components of the scientific text as a representative of the scientific discourse (Title, Abstract, Introduction, Main Part, Conclusion, References, etc.). Compositional strategies reflect the differences between the genres of scientific discourse, which have different purposes in the process of scientific communication.

Communicative-oriented disciplines of the linguistic cycle also dictate the allocation of communicative strategies of the scientific discourse itself: such as: informing (interpretation of old and communicating new knowledge about the world), evaluating (subjective - objective, positive - negative), strategies of persuasion, argumentation, confrontation, etc. Of course scientific discourse manifests a synthesis of various communication strategies, which actualizes the problem of differentiating rhetorical strategies from the actual communication ones [3, p. 15].

A communicative strategy is, in its most general form, a set of principles of relations within the act of communication as a specific genre: “you can define a “speech ”strategy as a set of speech actions aimed at solving the communicative task of the speaker” [4, p. 66]. In this connection, it is logical to conclude that the communicative strategy implies both verbal and non-verbal means of realization, the speech strategy is only linguistic. The basis of the definition of rhetorical strategy is, of course, signs of a communicative strategy, because the implementation of rhetorical strategies involves not only language means. A rhetorical strategy is often understood as a second-order strategy, “within which various methods of oratory and rhetorical techniques are used to effectively

influence the addressee” [2, p. 106-107]. However, the strategy is designed to contribute to the implementation of the activity as a whole, and not in any one of its segments, therefore it influences the formation of a holistic mode of action, the process of its development, predetermining its consistency, planned character, integrity. The rhetorical strategy in this regard can be considered not only from the standpoint of local implementation, but as a phenomenon presented at all levels of the scientific text. Since the communicative strategy is interpreted by modern linguistics as an invariant model of the interaction of communicants, a rhetorical strategy is understood as the implementation of a communicative strategy in a specific statement. The foundations of such an understanding of rhetorical strategy are already found in Aristotle: “Speech consists of three elements: the speaker himself, the subject of which he speaks, and the person to whom he refers and which is, in fact, the ultimate goal of everything (I mean the listener) [1, p. 14], which indicates that the category of the addressee is highlighted in understanding the specifics of the rhetorical strategy. While for the communicative strategy the addressee is also decisive, the rhetorical strategy includes the idea of the real addressee as the carrier of a specific communicative position, and not its representation as a typical communicative position. The above allows us to conclude that the rhetorical strategy is the individual embodiment of the communicative strategy, and therefore it is implemented in any text.

The rhetorical strategies used in scientific discourse are an integral part of it, manifesting one of the projections of the communicative-pragmatic space, which makes it possible to distinguish cognitive, cultural, social, linguistic and communicative strategies of scientific discourse. Each of these strategies is implemented in scientific discourse through a set of language means, and in the language projection they are verbalized in oral and written texts of various genre affiliation. Differentiation of such texts relies primarily on their semantic and / or grammatical structures.

In this connection, we note that the rhetorical strategy of psychological persuasion is by its nature cognocentric, aimed at translating knowledge through

scientific discourse, aimed at persuasion through information. Consideration of the rhetorical strategy of psychological persuasion makes it possible to qualify its dialecticity in a scientific discourse: all mechanisms for updating the author's research concept, a description of methods and methodology, a course and results of research are aimed at reflecting the subject-object interaction, simultaneously revealing the communicative and pragmatic essence of scientific discourse oriented to an adequate understanding of the message by the addressee.

Compositional and rhetorical strategies are designed to convince the addressee that the producer of scientific discourse is right, bring to his attention the course of research and its results, and outline the prospects for scientific research. The informativeness and evidence of scientific discourse as a complex multidimensional phenomenon is directly proportional to the effectiveness of the use of various strategies and tactics in it aimed at achieving communicative goals, among which the goal of achieving objective scientific truth is dominant.

References

1. Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель. – М.: Лабиринт, 2000. – 224с.
2. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи/ О.С. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 288с.
3. Максимова Н.В. «Чужая речь» как коммуникативная стратегия/ Н.В. Максимова. – М.: Изд-во РГГУ, 2005. – 316с.
4. Матвеева Т.В. К лингвистической теории жанра // Collegium. – – № 1–2. –С. 65–71.

Олексій Дацюк,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту КУП НАНУ*

Орфографію автора збережено

ПРО ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ У ПРОЄКТІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПISY 2018 р.

Правописна реформа в Україні досягла важливого етапу. Процедuru затвердження Кабінетом Міністрів України має незабаром пройти проєкт нової редакції Українського правопису (далі – УП). Після розміщення проєкту на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України 14 серпня 2018 р. протягом півтора місяця тривало його громадське обговорення, під час якого надійшло кілька сотень різноманітних пропозицій і зауважень до оприлюдненого проєкту. Частину з них було враховано (за офіційними даними, 181 з 296 висловлених станом на 9 листопада 2018 р.), після чого нову, 5-у редакцію УП було презентовано Національною комісією на спільному засіданні президії Національної академії наук та колегії Міністерства освіти і науки України 24 жовтня 2018 р. Учасники спільного засідання одноголосно прийняли рішення «в цілому схвалити проєкт нової редакції правопису, доопрацювавши згідно з обговоренням, і визнати завершення роботи над ним одним із пріоритетних завдань вітчизняної лінгвістичної науки. Потім передати проєкт до Міністерства освіти і науки України з подальшим поданням його на розгляд Кабінету Міністрів України»[3]. Робочій групі з підготовки проєкту 5-ї редакції УП рекомендовано доопрацювати документ «згідно з пропозиціями, які були висловлені під час розгляду на згаданому засіданні правописної комісії та під час обговорення на спільному засіданні»[3].

Наше дослідження має на меті проаналізувати деякі правописні проблеми, які так і не були зовсім вирішені або розв'язані лише частково у запропонованому проєкті.

Однією з найбільш дискусійних у запропонованому проєкті є практикування паралельних форм і варіативності написання певних лексичних груп та їхніх словоформ. Наприклад, запропоновано варіативність флексій *-i/-u* в родовому відмінку однини іменників 3-ї відміни на *-ть* після приголосного, а також слів *кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь*. Вважаємо, що це тимчасова норма, яку слід замінити правилом про однозначне запровадження закінчення *-u* в іменниках цього типу. Причин для цього щонайменше дві. По-перше, флексія *-u* в родовому відмінку однини відрізняє цю словоформу від морфологічних форм давального і місцевого відмінків однини та називного множини, де маємо *-i*. По-друге, «найменше половина української території має тут закінчення *-и* (пор. АУМ (Атлас української мови. – О. Д.), 1, 190; АУМ, 2, 174)» [1, с.505].

На жаль, відхилено варіант, що передбачав передавати грецьку літеру **Θ** (тета) тільки українською літерою **т**, скрізь і без винятків. Натомість запроваджується варіативність форм на зразок *дитирамб/дифірамб, етер/ефір, Атени/Афіни, Марта/Марфа, катéдра/ка́федра, аритметика/арифметика* тощо. Разом з тим, деякі паралельні форми кличного відмінка, що з'явилися у новому проєкті, на нашу думку, є цілком обґрунтованими (*Олеже/Олегу*).

Серед відхилених пропозицій найбільше вражає відмова уніфікувати на письмі кореневу ортоепічну норму української мови про йотування у всіх без винятку словах збігу двох голосних, насамперед **ія, ію** (*фіялка, діяльність, Діяна, Маріюніль* тощо), що порушує фонетичні основи рідної мови і підважує принцип її милозвучності. Слабкою компенсацією може бути лише відновлення етимологічного [j] у лексемі *проєкт* і похідних від неї. Між тим, йотування звуків [a],[y],[e] після букви **і** присутнє фактично в усіх слов'янських мовах, за винятком російської, а також у провідних

європейських мовах (французька, німецька, італійська та інші). Саме на догоду сумнозвісній комуністичній ідеї про злиття мов у 1933 р. було брутально, без наукового обговорення підігнано цю правописну норму до відповідного російського написання, насамперед у словах чужомовного походження. Однак будьяка повноцінна мова має власну неповторну фонетичну систему, ортоепічні норми якої втілюються у живому мовленні незалежно від походження певних лексем. У цьому контексті варто нагадати важливий теоретичний висновок видатної української мовознавиці Олени Курило про те, що «характеристична ознака кожної фонологічної системи є взаємний стосунок фонем» [2, с.224]. Отже, відхилення пропозиції про вилучення буквосполук **ia**, **iy**, **ie** з українського орфографічного вжитку є яскравим свідченням половинчастого характеру цієї правописної реформи.

Дуже важливим кроком у справі відновлення автентичної фонологічної системи української мови є відновлення літери **и** на початку певних слів (*ирій* (пор.*вирій*), *иній*, *индик*, *Ирод* (від латин. *Herōdes, is*), *иниий*), яку активно обстоював і зафіксував у своєму Словнику Борис Грінченко. Проте вже у Правописі 1928 р. відбулася, на думку Юрія Шевельова, «заміна середньоукраїнської шестичленної системи голосних на п'ятичленну і відсунення /и/ на позицію екстрафонемного (комбінаторного) варіанту /і/. Така зміна статусу **и**, якщо вона стане загальноприйнята, групує українську мову разом з російською, білоруською, польською (і сербськими), які всі мають звук, але не фонему **и**, і протиставляє її румунській і турецькій, які мають /и/ (а з модифікацією **ы – ъ** в болгарській). Фонологічний контраст голосних (/і проти /и/) ... на початку слова елімінується» [1, с.506]. Тому Ю. Шевельов розглядав усунення **и** на початку слова невмотивованим і довільним. До речі, наявність голосного **е** у латинському *Herodes* свідчить про його перехід в українській мові саме в **и**, а не в **і**, оскільки звук [**и**] ближчий до [**е**] за артикуляцією, ніж [**і**] серед голосних переднього ряду. Схожий процес відбувався й в інших мовах (напр., у французькій), а сама

заміна [е] на [и] була, найімовірніше, зумовлена тим, що звук [е] на початку слів етимологічно не був притаманним українській мові.

Загалом, проєкт нової редакції Українського правопису 2018 р. має суперечливий і перехідний характер, бо хоч і відновлює багато лінгвістично обґрунтованих норм, все ж потребує критичної аналізи і ширшої професійної дискусії мовознавців.

Література

1. Шевельов, Юрій. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. І. Мовознавство / Упоряд. Л. Масенко. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 583 с.
2. Збірник Секції граматики української мови. – Вип. 1. – К.: ВУАН, 1930. – 338 с.
3. <https://zbruc.eu/node/84023>

Людмила Окулова,
*старший викладач кафедри
професійної англійської мови
Одеського національного
морського університету*

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ИМЕННЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ ПОДЪЯЗЫКА ЭКОНОМИКИ И ЭКСПЛУАТАЦИИ ВОДНОГО ТРАНСПОРТА

Как известно, одним из актуальных вопросов современной лингвистики является системное исследование лексики. Расширению системных исследований лексики языка в целом и его отдельных подъязыков способствуют, с одной стороны, развитие теоретического языкознания, в частности, необходимость обоснования глубинных закономерностей функционирования лексических единиц в речи и внимание к семиотическим аспектам лексической номинации, а с другой стороны – запросы информационно-вычислительной индустрии и потребности автоматизации управления промышленностью и транспортом [2, с. 6].

В современной лингвистике прилагается много усилий для того, чтобы отыскать объективные критерии, с помощью которых можно было бы однозначно выделять терминологические единицы, которые воплощают понятия и связи той или иной области знаний, для того чтобы определить объем и границы терминологии как области лингвистики. Наиболее распространенный подход состоит в определении термина как слова (словосочетания), выражающего соответствующее понятие в системе понятий конкретной области науки и техники [1, с.11-39].

Под терминологической лексикой обычно понимают только слова, принадлежащие к именным частям речи, а также именные словосочетания. Однако исследования ученых показывают, что класс научной лексики должен быть расширен за счет глагольных слов и словосочетаний, а иногда и

союзно-предложных конструкций, выражающих логические и специфические профессиональные отношения между понятиями, заданными как в парадигматике (системе подъязыка), так и синтагматике (научном тексте). Последние принято называть реляторами [4, с. 79].

Основным критерием отнесения лексической единицы к классу терминологических являются ее значение и вхождение в определенную лексико-семантическую систему, которую исследуют с помощью модели, которая воспроизводит структуру данного лингвистического объекта [3, с. 16].

В данной статье в качестве терминологической лексики рассматриваются именные словосочетания подъязыка экономики и эксплуатации водного транспорта. Выбор именных словосочетаний в качестве объекта исследования продиктован тем, что основными средствами номинации являются как именные лексемы, так и их сочетания в научном тексте.

Основным источником, из которого черпаются сведения о типовой структуре терминологической области, являются реальные тексты, относящиеся к экономике и эксплуатации водного транспорта из научных журналов, издаваемых в Великобритании: “Lloyd’s Shipping Economist” и “Fairplay”. Объем выборки составляет 500 тысяч СУ. (Словоупотребление – набор графем, заключенный между двумя пробелами).

Задача исследования состоит в изучении структурных типов именных словосочетаний, их семантики и частотности появления в английских текстах подъязыков экономики и эксплуатации водного транспорта.

Исследовав выборку объемом 500 тысяч словоупотреблений, можно заключить, что самой многочисленной группой составляющих элементарного предложения являются именные словосочетания. Существует ряд словосочетаний, которые оказываются терминами, поскольку в их составе обязательно имеется терминологический элемент: *accounting standards* (признанные стандарты), *federal funds rate* (федеральный фондовый курс),

capital lease (основная аренда), cross wage (общая заработная плата), stock exchange (фондовая биржа). Подобные единицы текста выражают непредикативные отношения и являются строительным материалом для предложения, номинативными средствами языка.

В ряде словосочетаний все компоненты являются терминологическими: cash deficit, fund manager, market price, stock market.

Наиболее простой и самой частотной структурой терминологических словосочетаний являются словосочетания прилагательного с существительным: additional cost (дополнительная стоимость), commercial bank (коммерческий банк), economic instability (экономическая нестабильность), high costs (высокие расходы), total supply (общая поставка). Такие структуры составляют около 40% в данной выборке. На втором месте находятся словосочетания типа «существительное»+«существительное» - около 21%: asset value (стоимость статьи актива), bank debt (обязательство банка), cargo owner (грузовладелец), income tax (походный налог), purchase price (закупочная цена). Затем следует сочетание двух существительных, когда при втором из них есть предлог “of”, например, account of owner (счет владельца), flexibility of bank (гибкость банка), port of call (порт захода), time of writing (время контракта).

Следующий тип структуры – «причастие+существительное»: combined carrier (смешанный перевозчик), falling prices (падающие цены), increased volume (увеличенный объем), operating cost (эксплуатационные расходы), unlimited liability (неограниченная ответственность).

Последующие четыре типа представляют собой по существу варианты одного из первых трех основных типов конструкций. Варьирование осуществляется при помощи включения в состав словосочетаний указанных типов либо прилагательного перед двумя существительными: severe recruitment problems (серьезные проблемы комплектования личным составом), tight cargo availabilities (жесткие грузовые перспективы), weaker cargo demand (более слабый спрос на груз), favourable credit terms (выгодные

условия кредитования), либо существительного перед двумя существительными: transport equipment leasing (лизинг транспортного оборудования), export volume growth (рост объема экспорта), key export terminal (ключевой экспортный терминал).

Знание структурных особенностей терминов имеет большое значение для перевода, без анализа структуры трудно уяснить смысл сложных лексических образований.

Литература

1. Кулебакин В.С. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. / В.С. Кулебакин, Я.А. Климовицкий. – М.: Наука, 1970. – 111 с.
2. Пиотровский Р.Г. Инженерная лингвистика и теория языка. / Р.Г. Пиотровский. – Л.: Наука, 1979. – 164 с.
3. Пиотровский Р.Г. Моделирование фонологических систем и методы их сравнения. / Р.Г. Пиотровский. – Л.: Наука, 1966. – 134 с.
4. Скороходько Э.Ф. Семантические связи в лексике и текстах. / Э.Ф. Скороходько // Вопросы информативной теории и практики. – 1974. – № 7. – 183 с.

Олена Ляшук,
*магістрантка факультету української філології Рівненського
державного гуманітарного університету;*

Наталія Щербачук,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови імені проф. К. Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету*

ЗВЕРТАННЯ У ТВОРАХ М. КОЦЮБИНСЬКОГО: СЕМАНТИКО- СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Звертання є однією з найпоширеніших синтаксичних конструкцій, що виступає невід'ємним, органічним, виразним та забарвленим складником мовної організації художнього твору, стиль якого покликаний впливати на емоції читача.

Проблему семантико-стилістичної функції звертань неодноразово порушували в мовознавстві такі дослідники, як Л. А. Булаховський, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. О. Данилюк, П. С. Дудик, Л. О. Кадомцева, І. К. Кучеренко, В. В. Михайленко, Н. О. Озерова, М. Я. Плющ, В. П. Пономаренко, Є. К. Тимченко, К. Ф. Шульжук та ін. На сьогодні в українському мовознавстві комплексний аналіз мовних засобів апеляції здійснив М. С. Скаб.

Звертання є потужним засобом виразності, тому сучасна лінгвістична наука останнім часом виявляє інтерес до мовних проявів художніх творів, оскільки в них найкращим чином реалізується основна комунікативна функція.

Аналіз речень, ускладнених звертаннями, у творах М. Коцюбинського засвідчив вміння автора влучно вживати такі конструкції у потрібний момент, надаючи їм певного смислового значення – відображення думок, почуттів героїв, а також відтворення різноманітних ситуацій.

Мета статті – аналіз семантико-стилістичних функцій звертань у творчості Михайла Коцюбинського.

Наше дослідження встановило місце звертань у доробку письменника, його призначення та стилістичні можливості, а також реалізацію певних семантичних груп.

Опрацювання карткового матеріалу засвідчило:

- звертання займає важливе місце в системі стилістичних засобів як синтаксису загалом, так і безпосередньо в аналізованих творах;

- крім свого прямого призначення – називати особу (предмет), до якої звернена мова, і залучати її увагу до висловленої думки, звертання може характеризувати цю особу, виражати певне суб'єктивне ставлення до неї того, хто говорить;

- спеціальним засобом вираження звертання в мові є кличний відмінок;

- в аналізованих творах представлені найуживаніші види звертань, які ускладнюють структуру простого речення, функціонують у системі сучасної української мови.

Нами встановлено, що найчисленнішу групу речень становлять конструкції із звертаннями на позначення *прізвищ, імен, по батькові, псевдонімів і прізвиськ людей* (45% від загальної кількості проаналізованих речень, ускладнених різними семантичними групами звертань). Наприклад: *Давай, давай, Гафійко...*, – *Наймай, Андрію*; – *Облишіть, Хомо* («Фата моргана»); – *Що з вами, Солонино?* («Посол від чорного царя»); – *А що там, Яне?* («Фата моргана»); – *Не кажи так, Марічко, не кажи, любко...* («Тіні забутих предків»); – *Ци тобі, Юрчику, не сталося чого лихого?* («Тіні забутих предків»). Такі звертання, зазвичай, називають тільки особу, але не характеризують її, однак конкретизують висловлювання героїв у тексті, звертають увагу на когось чи виражають ставлення мовця до того, до кого звернене висловлювання (наприклад, уживання зменшено-пестливих форм).

Значною частотністю відзначається група звертання на позначення *назв людей за родинними стосунками* (35 %). Наприклад: – *Мамо, давати*

обідати? («Фата моргана»); *Ходи д'мені, браччіку!..*; – *Почекай, браччіку Йва, я зараз!* («Тіні забутих предків»); – *Вечерю варитиму, мамо* («Харитя»); – *Що, братец Лазар, погано живеться у нас?* («Persona Grata»). Поширення таких форм звертання спричинено тематикою спадщини письменника, адже саме проблеми сімейних і родинних стосунків стали провідними в його художньому доробку.

Нечастими у творчості М. Коцюбинського є звертання, які мають значення *збірності, сукупності когось (чогось)* (7 %). Такі одиниці зазвичай мають конотативне забарвлення на зразок: – *ТЬфу на вас, дурні баби! – кажу врешті* («Посол від чорного царя»).

Значну частину речень становлять конструкції із звертаннями (поширеними/непоширеними), які вказують на *соціальне становище, класову чи станову належність, посаду, звання, титул* (9%), наприклад, – *То були часи, пане добродзею!* («Фата моргана»). Ця семантична група апелятивів є типовою для аналізованих творів М. Коцюбинського, адже автор зосереджувався на проблемах різних соціальних класів, наприклад, – *Де ти, шельмо, була?* («Коні не винні»).

Ми зафіксували речення із звертаннями, які означають *назви тварин, птахів, а також географічні назви, назви природних явищ, предметів навколишнього світу, реалій позамовної дійсності, які персоніфікуються* (4 %) наприклад: *Яка ти розкішна, земле!* («Фата моргана»); *На добраніч вам, ниви. Й тобі, зозуле* («Intermezzo»).

Непоодинокими у творчому доробку М. Коцюбинського є речення із звертаннями на позначення емотивних станів чи почуттів героїв: *Ага, людське_горе, ти таки ловиш мене?* («Intermezzo»); *Ой, нудно мені, ой, смерть моя!* («Відьма»). Такі одиниці надають реченням смислової виразності і вживаються в переносному значенні.

Вибір певної форми звертання майже завжди прямо або опосередковано відображає ставлення до співрозмовника, що зумовлене різними чинниками.

Це і вікова або соціальна ієрархія, і особисте ставлення до мовця, емоційний стан та ін.; такі компоненти є важливими елементами повідомлення.

Ставлення до адресата виражають звертання у зменшено-пестливих формах, деколи виражені словами в переносному значенні, наприклад: *Мабуть, всі ви, діточки, бачили годинник* («Нюренберзьке яйце»); – *Пустіть мене, тіточко* («Відьма»); – *Слухай, серденько* («Фата моргана») – іменник-звертання *серденько* вжито в переносному значенні; – *То я, то я, серденько моє...* – *обзивається він до неї і чує, як вона зводить його, бере на руки, як малу дитину, і вони летять обоє у високості, ген-ген до зоряного неба...* («Дорогою ціною»); – *За тобов, душко Марічко... за тобов банував...* («Тіні забутих предків»).

Наше дослідження засвідчило поширеність в аналізованих творах звертань-речень, які є «однослівними структурами, виражені кличним відмінком іменника, що самостійно передають нерозчленовані думки, почуття, волевиявлення» [3, с. 168]: – *Савка!* – *гукнув він на цілу хату.* («Коні не винні»); – *Мемет! Нурла! Поможіть, люди, а то сіль підмочить!* *Алі! Йди ж туди!* – *хрипів грек* («На камені»); – *Бобе!.. бобе Естерко!..* («Він іде!»).

Отже, стиль кожного автора створює складну організацію реченневих структур. Аналіз джерельної бази засвідчив вміння М. Коцюбинського влучно використовувати звертання для вираження різноманітних смислових та експресивних відтінків. Функційна активність таких речень пояснюється важливою роллю, яку відіграють ці конструкції у художніх текстах – бути одним із засобів експресивності та емоційності мови, ефективного спілкування, передачі інформації, почуттів. Вивчення звертань у творчості М. Коцюбинського дасть змогу визначити місце та функції цих компонентів ускладнення в художньому тексті, тенденції мовного розвитку певного часового зрізу, визначити ознаки ідіостилу письменника.

Література

1. Коцюбинський М. Зібрання творів у 7 томах / М. Коцюбинський; упорядкування та примітки В. В. Яременка. – К. : Наукова думка, 1973–1975 рр.
2. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові / М.С. Скаб. – Ч. : Місто, 2002. – 272 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови [підручник] / К.Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 408 с.

Ірина Пазюка,

*магістрантка факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Науковий керівник:

Оксана Кузьмич,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету*

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ
(на матеріалі збірки Марії Матіос «Нація»)**

Збірку М. Матіос «Нація» характеризують як особливе явище української літератури, у якому авторка піднімає споконвічні дилеми життя і смерті, честі-безчестя, любові-ненависті. Водночас ідіюстиль талановитої української письменниці досі належно не вивчений.

Мета статті – дослідити структурне і стилістичне багатство мовних засобів, зокрема однорідних членів речення названої збірки.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що акцентування на угрупованнях мовних одиниць залежно від виду зв'язку між ними – необхідний етап у дослідженні будь-яких системних відношень. Дослідники відзначають таке вивчення синтаксису як перспективне (Г. М. Акімова, Н. В. Гуйванюк, І. О. Дегтярьова, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, Л. І. Мацько, Н. М. Сологуб).

Однорідність властива будь-якому стилеві мови, однак у літературно-художніх текстах вона перетворюється на тропи, набуває переносного значення, а отже, стає засобом художнього вислову.

Звернення М. Матіос до однорідних членів речення передусім пов'язане з реалізацією їхніх найтиповіших функцій: описів (коли подається низка барвистих епітетів, метафор); створенням динамічних картин (якщо

вживаються однорідні дієслова-присудки); з наочно-образною конкретизацією в зображенні природи, побуту тощо [1; 2; 3], причому однорідними можуть бути будь-які члени речення: *Не чекаючи відповіді, Естер налила в келишок, пригубила й подала його Тимофієві* [4, с. 54]; *Придумає чи про погорільців, чи про пожеар* [с. 140]; *Аби Бог відвернув цю чуму з їхнього села, аби змилосердився над людськими й своїми дітьми, й очистив край від страшної пошесті, й зглянувся з неба на рабів своїх страждених і не захищених* [с. 94].

Узагальнювальні слова при однорідних членах речення виражають загальне значення і є родовим поняттям до них як до видових. Вони слугують одним із прийомів необхідної автором організації позамовного матеріалу. Розміщення узагальнювальних слів, їхній характер – не однакові, вони залежать від семантико-стилістичних настанов автора, вимог експресії й логіки. У ролі узагальнювального слова частіше виступає ширше поняття, у яке можуть бути включені будь-які, навіть логічно несумісні поняття (слова на зразок *усе, ніхто, завжди, скрізь, ніде, ніколи* та ін.). Саме невизначеність, широта семантики і надає їм відтінку експресивного підкреслення, посилення того, що об'єднується цим словом: *Вона здокуплювала своє гніздо словами, слізьми, прокльонами, терпінням, погрозами, покорою, лайкою, відчаєм – усім, на що спроможна жіноча фантазія* [с. 203]; *Плести, вишивати, ткати – все вона знає* [с. 140]; *А вискладала все: й свічки, й хусточки для вінків, і перев'язки на руку, й тюль, і простині, й наволочки* [с. 225].

Помітним явищем у творі М. Матіос є однорідні члени речення у складі відокремлених: означень: *А тепер – дикі звірі, неголюблені, негодовані, незігріті* [с. 127]; додатків: *Усе на місці, крім харчів і двох капелюхів* [1, с. 146]; *Крім болю й страху, він нічого тепер не побачив у ньому* [с. 217], порівняльних зворотів: *І стоїть перед Довгополом, як дурна, як німа, як темна!* [с. 25].

Протиставні сполучники *але, проте* у блоці однорідних компонентів зіставляють поняття, одне з яких обмежує інше: *Вона надумала гадку не*

хитру, **але** й не шкідливу [с. 94]; Фрозина не з відважних, **але** й не з боязливих [с. 98]; У нас по-іншому, **але** похоче [с. 135]; Рука біла-біла, майже безкровна, майже нежива, **проте** велика й сміла, як сама Анна в зрубі коло потоку [с. 200].

Повторювані сполучники *чи...чи, або...або, то...то* виражають семантику роздільності, чергування, взаємовиключення: ...І знов хреститься Фрозина **чи** то до образу Божої матері в капличці, **чи** до сплюндрованих рушників під хрестами, **чи** до трьох ніким не пізнаних, а, може, затаєних гуцулами, чийхось синів [с. 90]; Ще довше розчісував поріділе волосся, **то** пригладжуючи, **то** скуйовджуючи його, **то** роблячи проділ, **то** чілку, не втрачаючи, однак, при цьому терпіння й спокою [с. 208]; Він міг сидіти годинами, не реагуючи на Оксанину безконечну балачку, **то** в кухні, **то** в стайні, **то** біля криниці [с. 211].] тощо.

У збірці «Нація» М. Матіос часто вдається до такої стилістичної фігури, як **ампліфікація** – нагромадження однорідних лексичних компонентів для створення потрібного впливу на читача: Вони припадали одна за одною під панотцевим золотим Євангелієм і золотою ризою: **напівосліпла сухонька Бундячка, і Шиманська в пишнім кептарику й червоній хустці з тороками, руда Марєя й маленька, як дитина, Юрчиха, гонориста Шкріблячка й скупа на слово Шулемчучка, фудульна Процева й добра, як хліб, Гасюкова, хитріша від лиса Паращина й висока, як трепета, Павлюкова** [с. 100]. Вони говорили – всі разом: Варварка **приказуваннями**, Федусь **Псалтирем**, а Корнильо **«Отченашем»** [с. 77]. Часто однорідні члени речення подаються блоками: Дмитро купив три біленькі хустини й змусив усю домашню челядь – навіть свою пестунку Олюню – **в найлютішу липневу спеку, й у дощ, і в холод ходити лиш із покритою головою й підібраним під білі краї волоссям, не бажуючи, мовляв, виловлювати по борщах і салатах чорні пасма їхніх кіс** [с. 212];

Інша поширена у творі стилістична фігура – **градація**. Це розташування однорідних мовних одиниць за ступенем наростання чи спаду їхніх

семантичних якостей. Висхідна градація створює настрій співпереживання, викликає в читача співчуття, враження причетності до подій, описаних у творі: *Край мордований, / Шрамами вкритий, / І розп'ятий... / розп'ятий... / клятий...*[с. 182].

Отже, структурні особливості та семантико-стилістичні характеристики є двома нероздільними аспектами дослідження простих речень, ускладнених однорідними членами. Використання таких синтаксичних одиниць у сучасній українській прозі засвідчує ефективність розвитку мовної системи. Однорідні члени речення розгортають речення синтаксично, водночас збагачуючи його і семантично.

Дослідження мови творів Марії Матіос засвідчило, що авторка вміло, свідомо, кожного разу з конкретною стилістичною метою використовує речення, ускладнені однорідними членами, створюючи на принципах однорідності важливі стилістичні фігури ампліфікації, градації, повтору та інші.

Література

1. Будько М. В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві / М.В.Будько // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 63–68.
2. Дудик П. С. Однорідність як семантико-синтаксичне явище / П. С. Дудик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія: Філологія. – Вінниця : ВДПУ, 2002. – Вип. 4. – С. 3–8.
3. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 29–37.
4. Матіос М. Нація / М. Матіос – Вид. шосте. – Львів : ЛА «ПРАМІДА», 2011. – 256 с.

Катерина Лірник,

*магістрантка факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Юлія Ричагівська,

*доцент кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету*

КАТЕГОРІЇ ЗМЕНШЕНОСТІ ТА ПЕСТЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Українська мова багата на зменшені й пестливі форми, а набувають вони такої семантики завдяки суфіксам. На численність зменшувальних суфіксів, за допомогою яких утворюються нові слова, указував ще О. Павловський у першій граматиці живої української мови, що вийшла друком 1818 року. Наприклад, до слова *малий* учений навів такі утворення: *маленький, малесенький, малесесенький, мацюпенький, мацюпесенький, мацюпесесенький, мацюпенічкий, мацюпесенічкий, мацюпесесенічкий* [7]. Слова зі зменшено-пестливим значенням поширені в дитячому мовленні, багатовікову традицію функціонування цих форм відбиває український фольклор: *А в долині криниченька, Кругом неї травиченька, Прип'яв козак кониченька, Прип'яв козак вороного До явора зеленого, До пакола дубового, А сам пішов у лісочок До дівчини на часочок.*

Маємо на меті простежити зв'язок між категоріями зменшеності та пестливості, окреслити арсенал суфіксів української мови, здатних надавати словам зменшено-пестливого значення.

Демінутиви ставали предметом дослідження у вітчизняній (О. І. Бондар, Т. П. Вільчинська, Л. П. Жаркова, І. І. Ковалик, Г. М. Сагач, О. О. Тараненко, Л. Б. Шутак та ін.) і зарубіжній лінгвістиці – на матеріалі німецької (С. О. Карабелашвілі, А. Х. Польцин), російської (М. Г. Данієлова, Л. П. Летюча, В. Н. Покуц, Л. А. Родіна) та інших мов.

Зменшувальними утвореннями, або демінутивами, вважають похідні лексеми, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого

супроводжується значенням суб'єктивної оцінки – позитивної (пестливої) і рідше негативної [5, с. 205–206].

У такій формі можуть функціонувати різні частини мови – іменники, прикметники, прислівники, займенники, числівники, дієслова. Проте найбільшу групу цих емоційно-насичених слів, утворених з допомогою суфіксального форманта, складають іменники та прикметники.

У результаті розвитку категорії демінутивності та способів її оформлення в сучасній українській мові закріпилося багато синонімічних словотвірних засобів для вираження відповідної семантики. На певному етапі демінутивні утворення виражали тільки значення зменшеності предметів, явищ та істот, згодом набули ще й семантики суб'єктивної оцінки. Зокрема А. П. Грищенко звернув увагу на здатність іменників виражати об'єктивну зменшеність предметів, наголосив на тому, що категорія зменшеності історично сформувалася саме на основі вираження реальних ознак предметів – малого розміру, об'єму, зросту, віку, ваги, малих форм, малої насиченості тощо – і поступово почала передавати суб'єктивне ставлення до реалій. Ці слова завжди виявляють відношення похідності з іменниками, у яких відсутня сема зменшеності, і зазвичай зберігають граматичний рід, властивий мотивуючому слову [4, с. 249].

Автори монографії «Морфеміка української мови» О. К. Безпояско та К. Г. Городенська зауважили, що хоча формальними показниками об'єктивної зменшеності в сучасній українській мові виступають суфікси, наприклад *-ок*, *-ик*, *-чик*, *-ець*, *-к* та ін., проте насправді таку семантику вони реалізують рідко. Переважно одночасно зі значенням зменшеності ці суфікси надають слову ще й пестливості: *пастушок*, *комарик*, *кавунчик*, *голівка* [1, с. 13]. Суфікси *-усь*, *-ус(я)*, *-усь(о)*, *-ас(я)*, *-нь*, *-унь*, *-унь(о)*, *-ань*, що вживаються тільки із значенням пестливості переважно у назвах спорідненості та у власних іменах, крім своєї основної функції – вказувати на здібність – також часто служать засобом вираження категорії емоційності. Наприклад: *матуся*, *татусьо*, *Петрусь*, *Катруся*, *Івась* та ін.

Простежуючи зв'язок категорії суб'єктивної оцінки з категорією зменшеності, Л. Б. Шутак також звертає увагу на спільний арсенал словотвірних суфіксів для їх вираження та обґрунтовує вторинність першої категорії щодо другої [6, с. 8].

Л. П. Летюча розмежувала іменники, які не належать до демінутивної деривації, від таких, що є власне демінутивними. Серед оцінних дослідниця розглядає такі групи слів: параметрично-оцінні (демінутиви та аугментативи) та емоційно-оцінні – емотиви (гіпокористики та пейоративи), евалюативи та ескпресиви [2, с. 5].

Г. М. Сагач групує демінутиви української мови так:

1) зменшувальна лексика. До цієї групи належать слова, пов'язані з уявленням про кількісні відношення, тобто дається вказівка на розмір, міру вияву ознаки. Наприклад: *будинок – будиночок, хата – хатка*. У цій групі суфікси слів можна замінити лексичними синонімами, які вказують на розмір, міру, ступінь вияву певної ознаки та ін. Такими лексичними синонімами можуть бути прикметники *маленький, невеликий, короткий, вузький* та інші частини мови;

2) пестлива лексика. Сюди входять слова, які не викликають уявлення про розмір предмета, а лише вказують на пестливе ставлення автора до нього. Наприклад: *водиця, годинка*;

3) зменшено-пестлива лексика. До такої групи належать слова, які з одного боку, викликають уявлення про розмір предмета чи явища, а з іншого, – вказують на ставлення автора до них (*сестриця, синок*) [3, с. 24].

Зменшувальні та пестливі утворення формуються за допомогою простих і похідних суфіксів: *-ик, -ок, -ець, -к, -к(а), -ц(е), -ен(я); -чик, -ичок, -очок, -ичка(а), -очк(а), -ечк(а), -инк(а), -иночк(а), -оньк(а), -еньк(а), -иноньк(а), -ечк(о), -ячк(о)* та ін.: *м'яч – м'ячик, гай – гайок, мороз – морозець, куля – кулька, вухо – вушко, поліно – полінце, око – оченя, палець – пальчик, клин – клиночок, верх – вершечок, верба – вербичка, квітка – квіточка, смуга – смужечка, майка – маєчка, цибуля – цибулинка, стеблина – стеблиночка,*

вість – вістонька, нога – ніженька, горе – горечко, пір'я – пір'ячко. Серед них є синонімічні словотвірні засоби, які сприяють виникненню різнооформлених слів із тим самим зменшено-пестливим значенням: *возик, візок.*

Отже, категорії зменшеності та пестливості у сучасній українській мові тісно пов'язані, чому сприяє спільний арсенал словотвірних засобів. Проте нема підстав для ототожнення цих категорій, оскільки йдеться лише про можливість/неможливість одночасно виражати два значення – демінутивність і оцінність.

Література

1. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / Безпояско О. К., Городенська К. Г. – Київ : Наукова думка, 1987. – 230 с.
2. Летюча Л. П. Дериваційна репрезентація категорія оцінки у сучасній російській мові мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Летюча Л. П. – Київ, 2004. – 20 с.
3. Сагач Г. М. Емоційні суфікси на позначення позитивної суб'єктивної оцінки / Сагач Г.М. // Українська мова і література в школі. – Київ, 1975. – № 12. – С. 24 – 30.
4. Сучасна українська літературна мова : підручник [вид. 3-тє, допов.] / за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища школа, 2002. – 439 с.
5. Українська мова : енциклопедія [вид. 2-ге, виправ. і допов.] / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 833 с.
6. Шутак Л. Б. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Шутак Л. Б. – Київ, 2002. – 20 с.
7. <http://litopys.org.ua/rizne/slovpavl0.htm>

Олена Сидорчук,
магістрантка факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;

Юлія Ричагівська,
доцент кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ПРИГОДНИЦЬКІЙ ПРОЗІ МАКСИМА КІДРУКА

«Навіжені в Мексиці», «Навіжені в Перу» – пригодницькі романи Максима Кідрука, які здобули популярність серед читачів великою мірою завдяки гумористичному колориту. Дослідники зауважують, що «пізнання засобів смішного у творах сучасних українських письменників розкриває секрети їхньої «комічної» майстерності, є важливим ключем до більш ґрунтовного вивчення сучасної української гумористики» [6]. Серед засобів творення комічного у творах цього автора виокремлюються фразеологічні звороти.

Фразеологія Максима Кідрука чітко розподіляється між двома групами – одиниці літературної мови та позалітературні.

Словникові фразеологізми, переважно розмовного характеру, допомагають авторові вдало розставити комічні акценти, наприклад: *Я стулив пельку і заспокоївся; Навіть не знаю, що тобі відповісти, друже. Я там між вами буду як приший кобилі хвіст; – Обіцяю, чувак! А тепер ходімо швидше, бо я скоро **вріжу дуба** від холоднечі; Я уповав на те, що Боженька не ризикне лупонути мене блискавкою, щоб, бува, не промахнутись і ненароком не порішити **ні за цапову душу** яку-небудь ревну праведницю; – Тільки, чувак, **ні пари з уст** про одруження. Не згадуй при ній цього слова! Зрозумів? – даю останні настанови напарнику; Тьомик – **даю голову на відсіч** – уже уявляв своє безмежне привільне поле, де він, мов жеребець, несеться і горлає: «А-а-а!».*

Непоодинокі випадки, коли письменник вдається до трансформації словникових одиниць, зокрема *закарбувати собі на носі, не повірити власним очам, вилупити баньки*: *Столиця Перу – це Ліма, чувак. Кіто – це столиця Еквадору. Ек-ва-до-ру! Закарбуй це собі на лобі раз і назавжди, довгодзьобе; Я не міг повірити власним вухам! Усвідомлення цього факту вкинуло мене в екстаз. Якоїсь миті я втямив, що більше не можу стримувати шаленого захвату, який переповнював мене зсередини; Незважаючи на обачність та намагання не торсати друзяку, Тьомик раптово перестав хропти, а в наступну мить **пролупив баньки**...* На нашу думку, саме за рахунок нової лексеми, яка «освіжає» зафіксовані в пам'яті читача словникові одиниці, авторові вдається досягнути комічного ефекту.

Позалітературні фразеологічні одиниці у пригодницьких творах представлені жаргонними (сленговими) висловами, які означають одне поняття (*курити бамбук* – відпочивати, розслаблятися, *впасти з дуба* – втратити розум): *Чувак, **кури бамбук**, я тобі нічого віддавати не збираюся; – Ти що, з дуба впав? – зашипів мій напарник. – Я нізащо не сяду в цю літаючу домовину!* Ці одиниці, запозичені автором із молодіжного мовлення, у супроводі просторічних, розмовних лексем, які також належать до експресивно забарвлених елементів, сповна реалізують потенціал до створення комічного ефекту.

За нашими спостереженнями, письменник послідовно використовує фразеологізми зі словами *макітра, чорт, дідько*. Примітно, що йдеться про словникові та сленгові одиниці, частина з яких зазнали трансформації: *Я нічого не відповів і лиш несамовито захитав головою, мовляв, давай, давай, друзяко, шурунай мізками, **вмикай макітру на повні оберти**; Забирайте бабки і **валіть до чортів** звідтіля, якщо вам дороге ваше життя!; Відтак я пошкріб макітру і пішов слідом за Тьомиком у бар. **Напиватися до чортиків**; – Що це було? – відразу накинувся на мене Тьомик. – Максе, що це, в дідька, було?* Така фразеологія не лише посилює комізм зображуваних

ситуацій, знижує стиль мовлення, а й відбиває національну мовну картину світу українців, у якій міцно закорінені міфологічні й релігійні образи.

Помітно, що в автора є улюблені фразеологічні одиниці, про що свідчить частотність їх використання в тексті: *Я чекав внизу на подвір'ї, щоб перехоплювати Тьомика, якщо він раптом надумає дати драла через вікно, Толян чатував біля дверей кабінету, а Вася чергував на сходах пожежного виходу; Однак я ладен був продати землю прямо зараз, не торгуючись, навіть за півціни, аби тільки якнайшвидше дати драла з цих хоромів; Дійсно, якби ми могли зазирнути у голову Тьомика, то побачили б, що горе-наречений таки справді був на волосинку від того, аби дати драла в такий урочистий момент; Наприкінці четвертого тижня у мене увірвався терпець; Зрештою мій терпець урвався, <...> і вже наступного дня ми повантажилися у джип (добросердні горяни на прощання притягли нам цілі ящики різних наїдків), аби продовжити свій шлях на захід у напрямку столиці штату; У Тьомика починається похмілля, у мене уривається терпець.*

Отже, пригодницька проза автора відбиває поєднання традиційної народної фразеології, яка спирається на національно-мовну картини світу українців, і типових у молодіжному середовищі сталих висловів. Жаргонні звороти, крім посилення комічного ефекту, зближують художнє мовлення з розмовним. Загалом фразеологізми у творах Максима Кідрука можна покваліфікувати як одиниці, що характеризують манеру письма автора.

Література

1. Кідрук Макс. Навіжені в Мексиці. Хуліганські оповідання / М. Кідрук. – К. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Харків, 2011. – 288 с.
2. Кідрук Макс. Навіжені в Перу. Хуліганські оповідання / Макс Кідрук ; передм. С. Притули ; худож. А. Носач. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 304 с.
3. Коломієць М. Фразеологізми як засіб гумору і сатири у мові роману О. Чорногуза «Претенденти на папаху» / М. Коломієць // Сатира і гумор в

українській літературній традиції : [зб. наук. пр.]. – Чернівці : ЧДУ, 1994. – С. 238–240.

4.Кузьмич О. Я. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Я. Кузьмич. – Луцьк, 2015. – 20 с.

5.Прокопенко Н. М. Експресивно-оцінна семантика мовних одиниць в українському гумористичному дискурсі ХХ – початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. н. / Н. М. Прокопенко. – Суми, 2017. – 229 с.

6.Рум'янцева О. М. Фразеологізми як засоби гуморотворення у творах сучасних українських письменників-гумористів / О. М. Рум'янцева // Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36742/13-Rumyanceva.pdf?sequence=1>.

Олена Губеня,
*магістрантка факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Юлія Ричагівська,
*доцент кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного університету*

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО В ЛІНГВОІСТОРІОГРАФІЧНИХ СТУДІЯХ

Лінгвоісторіографія, або історіографії мовознавства – це лінгвістична галузь, що вивчає розвиток знань про мову, простежує формування наукових традицій, теорій, концепцій загалом, а також у межах різних розділів, напрямів, течій, шкіл розглядає наукову спадщину відомих і маловідомих мовознавців.

Один із напрямів лінгвоісторіографії – вивчення наукових здобутків дослідників, які зробили значний внесок у розвиток теоретичного та прикладного мовознавства. Основне завдання таких студій – показати формування системи теоретичних поглядів науковців, розкрити методи, застосовані ними для аналізу мовного матеріалу, та виявити особливості інтерпретації вченими лінгвістичних фактів.

Сучасні лінгвоісторіографи звертаються до постаті вченого як творця, при цьому особливий інтерес викликають наукова діяльність у зв'язку з біографією, світогляд і дослідницька методологія мовознавця.

Інтенсивний розвиток лінгвоісторіографічних студій в незалежній Україні зумовлений передусім потребою усунути спричинені ідеологічними обмеженнями радянської доби значні прогалини в історії українського мовознавства, які призвели до того, що частина вітчизняних учених не була відома широкому науковому загалу, а теорії та концепції цих дослідників тривалий час свідомо спотворювали, трактували як неправильні, буржуазно-націоналістичні.

Окрім того, лінгвоісторіографічні студії можуть бути ефективними в контексті популяризації доробків дослідників, які жили та працювали в різних

регіонах України. Тому сучасні науковці ґрунтовно й усебічно аналізують забуті джерела, переосмислюють традиційні уявлення про відомі здобутки, віддають належне тим мовознавцям, наукові праці яких стали фундаментом для подальших лінгвістичних досліджень.

Лінгвістика – одна з найстаріших галузей української науки, яка має традиції ще з кінця XVI – початку XVII ст. [1, с. 5]. Вітчизняну граматичну думку цього періоду по-науковому осмислив зокрема В. Німчук у праці «Мовознавство на Україні в XVI–XVII ст.» (Київ, 1985).

Спеціальні дослідження з історії українського мовознавства з'явилися в XIX столітті. Цей етап розвитку пов'язаний із такими іменами, як Б. Грінченко, П. Житецький, М. Максимович, К. Михальчук, О. Потебня та ін. Пізніше декому з цих видатних учених лінгвіст Ю. Шевельов присвятив свої наукові розвідки – «Олександр Потебня. Мова. Національність. Денаціоналізація» (Нью-Йорк, 1992), «Портрети українських мовознавців» (Київ, 2002).

Чи не найбільше історіографічних праць пов'язані з О. Потебнею, у доробку якого дослідження з різних галузей гуманітарних знань. Лінгвістичну спадщину вченого осмислювали слов'янські науковці, зокрема М. Сумцов («Велетень духу і слова» (Харків, 1922), К. Чехович («Олександр Потебня: український мислитель-лінгвіст» (Варшава, 1931), Л. Булаховський («Александр Афанасьевич Потебня» (Київ, 1952), М. Булахов («Восточнославянские языковеды» (Мінськ, 1976), І. Білодід («Граматична концепція О. О. Потебні» (Київ, 1977), В. Франчук («Олександр Опанасович Потебня. Сторінки життя і наукової діяльності» (Київ, 2012). В останні десятиріччя спадщина видатного вченого перебуває в колі зацікавлень світової науки.

Помітну роль у розвитку досліджень історії мови відіграв М. Максимович, який серед багатьох знакових положень підтвердив важливу для українського мовознавства тезу про те, що мова давніх писемних пам'яток не завжди може використовуватися як доказ наявності чи відсутності тієї чи іншої діалектної особливості на українському мовному терені в минулому [2, с. 8]. Крім того,

М. Максимович вивчав питання про місце східнослов'янських мов у колі інших слов'янських, намагався встановити, чи пов'язані вони зі старослов'янською, одним із перших почав розробляти принципи дослідження пам'яток історії мови тощо. Примітно, що науковець послідовно дотримувався позиції про давню відмінність української мови від російської [2, с. 8–9]. Лінгвістичні історіографи аналізують його спадщину в контексті становлення порівняльно-історичного методу в мовознавстві (В. Глушенко – «Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському та російському мовознавстві (70-ті рр. ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст.)» (Донецьк, 1998), І. Рябініна – «Джерела вивчення історії мови в українському та російському мовознавстві ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.» (Слов'янськ, 2011)).

Вагомі дослідження у вітчизняній науці постали в першій третині ХХ ст. Зокрема розквіт українського мовознавства припав на 20 – 30-ті рр. й пов'язаний він із особистостями В. Ганцова, Г. Голоскевича, С. Єфремова, А. Кримського, О. Курило, В. Сімовича, О. Синявського, Є. Тимченка та ін. Тоді активно розвивалося словникарство, було створено низку важливих праць про історію української мови. Проте радянська влада жорстоко розправилася з більшістю талановитих науковців цього періоду, звинувативши їх у буржуазному націоналізмі. Із цього приводу в еміграції Ю. Шевельов зазначив: «Після 1937 року в українському мовознавстві на Україні настає повна порожнеча» [4, с. 25].

Величезну наукову спадщину залишили по собі І. Огієнко та Ю. Шевельов. Частина важливих праць написана ще на теренах України, але продуктивнішим у вчених був період перебування в еміграції.

Видатні мовознавці радянської доби, серед яких Л. Булаховський, М. Жовтобрюх, О. Мельничук, В. М. Русанівський, своїми знаковими працями навіть в умовах тоталітаризму нівелювали стереотипи про провінційність української лінгвістики. Закономірно, що наукові концепції цих учених також стали об'єктом вивчення історіографів (Т. Лукінова – «Лінгвістична спадщина

Л. Булаховського і радянська славістика» (1978), М. Степаненко – «Наукова спадщина мовознавця Михайла Жовтобрюха» (2007) та ін.).

В останні десятиріччя інтерес науковців до лінгвоісторіографічних досліджень не згасає, про що свідчать захищені дисертації, зокрема І. Мамчич («Мовознавча спадщина Василя Чапленка» (Дніпропетровськ, 2002), Л. Гапон («Лінгвістична спадщина Ярослава-Богдана Рудницького» (Луцьк, 2017).

Отже, лінгвоісторіографічні студії охоплюють усі етапи розвитку українського мовознавства. Завдяки активності дослідників у цьому напрямі зараз ми маємо можливість ознайомитися зі спадщиною кожного історичного періоду, зіставляти, оцінювати, шукати відповіді на складні питання становлення мови нашої нації. Мовознавчі праці містять відомості про еволюцію української науки, а також часто інформують про трагічні долі самих дослідників у радянські часи, відтак і про драматичні періоди розвитку української мови.

Література

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посіб. / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1991. – 231 с.
2. Глущенко В. Джерела вивчення історії східнослов'янських мови у працях М. О. Максимовича / В. Глущенко, І. Рябініна // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. – Вип. 4. – С. 5 – 15.
3. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XVI–XVII ст. / В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1985. – 223 с.
4. Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців : наукове видання / Ю. Шевельов. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2002. – 132 с.

Юлія Артемова,

аспірантка кафедри української мови

ім. проф. К. Ф. Шульжука

Рівненського державного гуманітарного університету

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМ-РЕАЛІЙ У РОМАНІ УЛАСА САМЧУКА «НА ТВЕРДІЙ ЗЕМЛІ»

Гуманітарна наука сьогодення активно реагує на будь-які зміни та впливи, це передусім зумовлює значну увагу до вивчення проблеми зв'язку мови і культури, їх взаємодії та взаємозалежності. «Лінгвокультурологічні дослідження направлені на дійсну систему культурних цінностей, що сформована в сучасному житті суспільства, орієнтовані на об'єктивну та повну інтерпретацію наявної інформації про явища і факти із різних сфер культурного життя країни» [1, с. 12]. Проблема репрезентації культурного компонента в мові призводить до необхідності аналізу художніх текстів крізь призму лінгвокультурологічних досліджень. Саме художній текст як вираження мовної картини світу письменника акумулює культурні концепти як самого митця так і тієї лінгвокультури, до якої він належить. Виявлення лінгвокультурем-реалій та їх функційно-стилістичні аспекти в художньому дискурсі твору Уласа Самчука «На твердій землі» є метою цієї розвідки. Теоретичні аспекти лінгвокультурем досліджували такі науковці: Н. Арутюнова, В. Воробйов, В. Карасик, В. Кононенко, В. Маслова, Л. Мацько, М. Шевченко та ін. Вивченням мови художніх творів у лінгвокультурологічному аспекті займалися В. Білоус, Н. Зайченко, Н. Медвідь.

Важливим завданням є з'ясувати особливості функціонування тих «мовних одиниць тексту, в семантиці яких зосереджена вагома і актуальна культурна інформація» [4, с. 62]. За В. Воробйовим визначаємо ці одиниці як лінгвокультуреми – комплексні міжрівневі одиниці, що являють собою діалектичну єдність лінгвістичного і екстралінгвістичного (понятійного і

предметного) змісту [2, с. 45] . Лінгвокультурема поєднує в собі сегменти не тільки мовного значення, а й позамовного культурного смислу, що репрезентовані відповідним знаком; це «концентроване джерело інформації про цінності, норми поведінки, становлення і розвиток, особливості світобачення певного народу» [1, с. 14].

Змістом лінгвокультурем є культурно марковані знання й уявлення носіїв окремої культури, а планом їх вираження є мовні одинці, в семантиці яких є культурна інформація. Притримуючись класифікації способів представлення в мові культурної інформації, яку запропонувала Л. Мацько, виділяємо поняття «лінгвокультурема-реалія», «тобто мовний знак, що називає національний артефакт, який не має мовного еквіваленту в іншій культурі» [4, с. 64]. Лінгвокультуреми-реалії – це ті мовні одиниці, що позначають елементи однієї окремо взятої культури й несуть національну, загальнонародну, історичну, місцеву або побутову конотацію та, переважно, не мають еквівалентів в інших лінгвокультурах. Такі вербалізатори культурологічних сем, що притаманні мовній картині світу певного народу виконують важливу стилістичну функцію в художньому тексті.

У мові творів У. Самчука, як зразку ідіоетнічної культурної інформації присутні лінгвокультуреми, що відображають мовну картину світу письменника в контексті національної культури. Варто наголосити на тому, що в ідіолекті письменника є як національно-своєрідні лінгвокультуреми так і загальнокультурні. Саме сукупність одиниць різних за своєю лінгвокультурною належністю і визначає особливість ідіолекту У. Самчука. Щодо загальнокультурних лінгвокультурем, у творі мають місце вербальні репрезентанти концептів загальнохристиянських (*Адам і Єва, Біблія, Едем, Мадонна*), давньогрецьких (*аргонавти, Венера Мілоська, пеани, Троя*), а також одиниць на позначення реалій інших (не українських) культур: *іспанський матадор, гаванська цигара, ієрогліфи, полька, румба, святі корови, султан турецький*. Провівши дискурсивний аналіз твору «На твердій землі», можемо окреслити загальний культурний фон тексту. Оскільки

художній простір роману описує життя українських емігрантів у Канаді в 50-ті роки минулого сторіччя, то показовим для цього твору є нашарування різних культур. Помітною є значна кількість лексем та синтаксичних словосполучень не притаманних українській лінгвокультурі, що, здебільшого, передається автором за допомогою транслітерації та, подекуди, в лапках: *Комонвелт*, «найс», «гуд», «екселент»; «Гав ду ю ду, сер, — відповів я і назвав своє прізвище [5, с. 181]».

На текстовому фоні чужої лінгвокультури яскраво вираженого функційно-стильового аспекту набувають національно-ментальні лінгвокультуреми-реалії, що сприяють удосконаленню, доречності і адекватності сприймання художнього твору. За їх допомогою створюється необхідний колорит тексту завдяки прямим асоціаціям із конкретними реаліями національної культури.

Щодо національно-своєрідних лінгвокультурем у романі «На твердій землі», то вони виконують переважно пряму номінативну функцію. Це лінгвокультуреми-реалії, культурологічні семи яких є елементами значень номінативних одиниць на позначення певних предметів, що характеризують традиційну матеріальну і духовну культуру українців. Серед таких одиниць можемо виділити лінгвокультуреми-реалії на позначення традиційних страв та напоїв: *борщ, вареники, голубці, пампушки, кишка, налисники, юшка, сало, млинці, холодець, горілка*. «...це місце, де, крім «гамбургів» і «гот-догів», ви дістали рідні борщі й вареники, а до того зустрілись «зі своїми» і наговорилися до хрипоті про найважливіші проблеми світу» [5, с. 42]; «Вивішене у вітрині меню сповіщало, що там дають ту саму їжу, що й в Одесі, Бердичеві чи варшавських Налевках — і борщ, і голубці, і кишка, і пампушки, і запах часнику...» [5, с. 102]. Подекуди в тексті зазначені лінгвокультуреми ускладнені епітетами та словами-конкретизаторами, що надає їм нового смислового відтінку та додаткового конотативного значення: *галицький борщ, подільські налисники, борщ зі сметаною, вареники зі сиром*, напр., «...церемонно займались місця, наливались чарки, починали зі

свяченого яйця, пили за святе воскресіння, їли іскристий, галицький борщ, печеню індика, подільські налисники.» [5, с. 177]. Важливу стилетвірну функцію та конотацію сакральності мають лінгвокультуреми-реалії, що позначають ритуальні страви: **кутя, паска, крашанка, великодня крашанка, свячене яйце**. «Бояри, розуміється, також святити паску, їм пощастило більше, ніж мені, благодать свячення зійшла на їх хліб, крашанки, ковбасу і сіль безпосередньо з кропила...» [5, с. 177].

Аналізуючи мову твору У. Самчука для виокремлення лінгвокультуреми-реалій, ми орієнтувалися на диференційні семи «український», «типовий для українців», «властивий українцям», «поширений в Україні» і под.» [3, с. 4]. У зв'язку з цим виділяємо групу лінгвокультуреми на позначення побутових реалій, що за рівневим критерієм поділяються на лексеми: **вишивка, хата, жорна, сіни, дровітня**; та синтаксичні словосполучення: **гуцульський килим, вишита сорочка, вишита подушка, ткані запаски**. Останні, як і у випадку з лінгвокультуремами з гастрономічним компонентом, додатково деталізуються та конкретизуються епітетами, що підкреслюють і посилюють характеристику предмета. «Вона різко на місці повернулася, закреслила рукою над ліжком дугу, механічно схопила маленьку, вишиту подушечку і кинула її в кут під вікно» [5, с. 23]. «Застаю Лену в тому самому чорному трико, яке пригадую із Сімко, сидить згорнута калачем у заголів'ю свого ліжка, прикритого м'яким гуцульським килимом» [5, с. 114].

Ще одну групу лінгвокультуреми, що представляють українську етноментальність складають одиниці, які позначають культурні реалії: **сопілка, гопак, коломийка, хор бандуристів**. «...зупинялися, бралися всі за руки і танцювали в коло гопака, вальця, або коломийку на одну й ту саму музику, яку самі собі, хто як міг, робили» [5, с.156]. «...ми їздили до Месі Голу на концерт хору бандуристів Китастого і ми навіть танцювали у якійсь кав'ярні "Панама" в Торонті» [5, с. 203].

Яскраво виражена національно-культурна конотація лінгвокультуреми-реалій, їх експресивне забарвлення та емоційна прагматика зумовлюють їх

функційно-стильовий потенціал у тексті художнього твору. Наведені номінації окремих реалій, у контексті яких чітко простежується належність до певної національності викликають у реципієнтів відповідні асоціації з конкретною лінгвокультурою та із системою культурно маркованих цінностей і уявлень.

Література

1. Артемова Ю. І. Поняття про лінгвокультурему в контексті міжкультурної комунікації / Ю. І. Артемова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. С. 11-15.
2. Лингвокультурология (теория и методы) : монография / В. В. Воробьёв : М. : Изд-во РУДН. – 1997. – 331 с.
3. Данилюк Н. О. Культурологічна лексика в сучасній українській мові та її лексикографічне опрацювання / Н. О. Данилюк // Наук. зап. НУ „Києво-Могилян. академія” : Філол. науки. – 2004. – Т. 34. – С. 3–6.
4. Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту / Л. Мацько // Культура слова. — 2011. — Вип. 75. — С. 56-66.
5. Самчук У. На твердій землі / У. О. Самчук. – Торонто, 1967. – 369 с.

Вікторія Комар,
*студентка 4 курсу факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Наталія Совтис,
*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету*

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОНІЗМІВ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Запозичення слів з інших мов – природний і закономірний процес, характерний для будь-якої розвиненої мови. Іншомовні слова були невід’ємною частиною словникового складу української мови протягом усієї її історії. Це зумовлювалось економічними, політичними та культурними контактами українців з іншими народами.

Саме завдяки запозиченій лексиці відображається і зберігається впродовж століть важлива інформація про характер відносин і спільної діяльності України з іншими народами, що виявляється шляхом аналізу запозичень. Взаємні впливи різних мов зумовлюються такими екстралінгвістичними факторами, як географічне сусідство країн та народів, рівень і різновид їхньої культури, політичні відносини між ними тощо.

Питання польського впливу на українську мову є предметом дослідження українських і польських мовознавців, які описують причини, характер та значення цього впливу на розвиток української літературної мови на різних етапах її становлення, а також розкриваються адаптаційні механізми асиміляції запозиченої лексики на українському ґрунті.

Польський та український народи завжди перебували у тісних культурних, політичних та економічних зв’язках, що зумовлювалось територіальною суміжністю, і позначалося на розвитку мов. Починаючи від найдавніших часів, українська й польська мови мали значний вплив одна на одну, наслідком чого стала наявність значної кількості запозичень, зокрема у лексичній і фразеологічній системі української мови.

Тема запозичень є досить широко розробленою в сучасному мовознавстві. Теоретичні основи мовних контактів розробляли Л. Булаховський, І. Огієнко, В. Русанівський та ін. Польсько-українські мовні зв'язки були предметом наукових розвідок І. Білодіда, Й. Дзендзелівського, І. Огієнка, Ю. Шевельова, а також польських дослідників В. Вітковського, А. Заремби, С. Кохмана та ін.

Слова польського походження доволі часто трапляються в українській художній літературі на різних етапах її розвитку. Це зумовлено використанням полонізмів у творах українських митців, переважно вихідців із західноукраїнських земель, поширенням та впливом польської розмовної та літературної мови з огляду на соціально-історичні, територіальні умови українсько-польських відносин. Великого значення та інтенсивності набувають мовно-літературні контакти починаючи з релігійної полеміки навколо Берестейської унії 1596 року. Ми можемо говорити про польську мову як одну з літературних мов, поширених на той час в Україні. Польські запозичення у своїх творах використовують Й. Верещинський, Я. Щасний-Гербурт, М. Семп-Шажинський, Ш. Шимонович та брати Б. та З. Зіморовичі, П. Могила, М. Смотрицький, А. Радивилівський, а також викладачі Києво-Могилянської колегії: Л. Баранович, Й. Галятовський, І. Гізель, С. Косів, І. Оксенович-Старушич, Т. Прокопович, Д. Туптало, С. Яворський.

Після царського указу 1876 року про заборону видавництва книг, газет та журналів українською мовою, науковий і культурний центр України був перенесений під австрійський протекторат до Львова, що сприяло поживленню українсько-польських літературних контактів. Твори польських авторів перекладали на українську мову П. Куліш, О. Навроцький, М. Старицький, П. Грабовський, Леся Українка. Знання польської мови західноукраїнськими письменниками сприяло використанню ними польських лексичних одиниць у творах з різною інтенсивністю та мотивацією. В. Сімович описує відношення Лесі Українки до запозиченої польської лексики у своїх спогадах про її перебування на Буковині: «[...]

щирим сміхом заливалася вона, почувши вперше деякі наші слова, досі їй невідомі. Вони видавалися їй чомусь-то комічними, хоча згодом вона не то що до них звикала, а навіть часто сама вживала. Таке смішне було для неї наше, таке відоме й таке дуже фігуральне слово «хляпавка», яка їй далася була дуже взнаки в Кімполюнгі, коли день у день лив у першій половині червня 1901 р. дощ... Зате чомусь усе дуже боронила таких слів, що їх сама часто вживала у своїх творах, як: «цнота», та «розпач», та «урочий», слів, які й досі ріжуть наше вухо. На аргумент, що це явні польонізми, що вони нас неприємно вражають, вона відповідала: «Що мені до того, що вони були колись польські? Тепер їх уживає український нарід на Волині, і то вже здавна, вони вже наші, гарні, мені подобаються, й тому я їх уживаю». А знання народньої мови, народньої фразеології в Лесі Українки було незвичайне» [2, с. 24].

Важливу роль у літературних польсько-українських взаєминах особливо відіграв І. Франко, який написав близько п'яти тисяч праць, серед яких майже тисяча є польськомовними.

На особливу увагу заслуговують сучасні дослідження передумов та специфіки функціонування полонізмів у творах Л. Українки, У. Самчука, Л. Костенко, О. Забужко, В. Лиса тощо [1, с. 24].

На нашу думку, місце й роль запозиченої польської лексики в українській літературній творчості потребують належного висвітлення в україністиці, незважаючи на певні досягнення з цієї проблематики.

Література

1. Дем'яненко Н. Б. Польські запозичення у поетичних творах Лесі Українки / Н. Б. Дем'яненко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – 2012. – Випуск 17. – С. 28–38.
2. Ткач Л. О. Вплив польської мови на українську літературну мову Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. (зовнішні чинники) / Л. О. Ткач // Мовознавство. – 2000. – № 6. – С. 22–29.

Наталія Лесковець,

*студентка 4 курсу факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Наталія Совтис,

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету*

ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ТВОРАХ

ЛІНІ КОСТЕНКО

Словниковий склад мови перебуває під значним впливом екстралінгвальних чинників та найвиразніше відображає динаміку розвитку мови, який є процесом об'єктивним, зумовленим загальним прогресом людства.

Запозичення слів з інших мов – природний і закономірний процес, властивий усім розвиненим мовам. Іншомовні слова проникали до лексичного складу української мови впродовж усієї її історії під час економічних, політичних та культурних контактів між українським та іншими народами. Слова переймалися різними шляхами: усним та писемним, причому як безпосередньо, так і через посередництво інших мов. Деякі лексеми настільки органічно входили до лексичної системи української мови та повністю адаптувалися в ній, що навіть втрачали первісний статус одиниць іншомовного походження.

В україністиці питання теорії запозичення завжди належало до актуальних проблем, запозичення чужомовних слів в українську мову взагалі або ж стосовно різних періодів її розвитку досліджували: В. Коломієць, Т. Линник, О. Муромцева, В. Піддубна, Н. Совтис та інші.

Мовознавці неодноразово наголошували на неузгодженості термінологічного позначення слів, перейнятих від інших мов. Їх називають по-різному: іншомовними, іноземними, чужомовними, позиченими, запозиченими тощо [1].

Одним із джерел проникнення запозичених слів до української літературної мови є їх використання українськими письменниками. Особливо доречно, яскраво і надзвичайно самотньо використовує у своїх поезіях запозичену лексику Ліна Костенко.

Нами встановлено, що у творах поетеси фіксується запозичена лексика на позначення реалій з різних сфер життя, однак найчисленнішою тематичною групою є лексика зі сфери культури, мистецтва, літератури: *пейзаж, екран, гімн, рима, поезія, метафора, телекамера, поет, строфа, епілог, літера, октава, сопрано, мецо, бас, опера, віолончель, камертон, тон, обертон, мегафон, муза, пафос, музика, антракт, екран, декорації, фантастика, прогрес, рояль, променад, афіша, скульптура, контракт, аплодисменти, карнавал, метафора*. «Поезія згубила камертон» [2, с. 173], «Ти знов прийшла, моя печальна музо» [2, с. 78], «Немов чарівні декорації – жасмин, троянди і бузок» [2, с. 29], «На біле поле гайвороння літер Впаде як хмари, цілі хмари *строф*» [2, с. 21].

Серед запозичених слів із поезій Ліни Костенко ми виокремили слова французького походження: *променад, декорації, екран, антракт, тераса, готель, пейзаж, фрагмент, перон, фортуна, фасон, мільйон, павільйон, афіша, аплодисменти, луна, бінокль, турист, міраж, люстра, екзотика, бінокль, карнавал*; німецькі лексичні запозичення: *гном, рояль, камертон, фальш, лінза, тон, обертон, кришталь, торф*; італійські запозичення: *бас, сопрано, опера, віолончель, бандит, цедра, фреска*; запозичення з польської мови: *герб, пивничка*; англійські лексичні запозичення: *трамвай, спорт, хобі, старт, трап, веранда*; запозичення з грецької мови: *асфальт, акцент, епоха, етика, катастрофа, строфа, футляр, метафора, мегафон, телекамера, телефон, екзамен, псевдонім, комета, талант, калейдоскоп, гігант, катастрофа, поезія, апатія, муза, пафос, музика, артерія, фантастика, пергамент, епоха, мегафон*; латинізмами: *інтелект, реакція, прогрес, претензія, інерція, геній, вулкан, горизонт, зеніт, флора, еволюція, німб, спіраль, нейтральний, інструмент, квадратура, карат, номенклатура*,

асортимент, контракт, скульптура, бізон, асортимент, інструмент;
старослов'янізми: *храми, древні, жрець.*

Отже, в поетичних творах Л. Костенко фіксуємо іншомовні слова, які свідчать про обізнаність поетеси з лінгвокультурами різних народів. Запозичені лексеми виконують у текстах номінативну та аксіологічну функцію та переважно є стилістично обумовленими.

Література

1. Калюжна О. Іншомовна лексика в сучасній українській літературній мові / О. Калюжна // Українська мова та література. – 2015. – № 2 (січ.). – С. 34-38.

2. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.

Яна Андрущик,

*студентка 4 курсу факультету української філології
Рівненського державного гуманітарного університету;*

Наталія Совтис,

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету*

КЛАСИФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

У сучасному мовознавстві зростає увага до письменницького листування, що позначилося на масовому виданні раніше невідомої чи забороненої приватної кореспонденції та науковому коментуванні цих творів. Зацікавленість мовознавців епістолярним стилем зумовлена наближеністю листування до ситуації безпосереднього невимушеного спілкування, свободою вибору мовних засобів. В українському мовознавстві тему епістолярного стилю висвітлювали К. Ленець, М. Пилинський, Л. Мацько, Т. Радзієвська. На особливу увагу багатьох науковців (Л. Мірошніченко, Н. Зборовської, Т. Гундорової, С. Павличко) заслуговувало приватне листування О. Кобилянської, що викликало в свій час окремі провокативні дискусії. У нашому дослідженні ми зосереджуємо увагу на особливостях вживання запозиченої лексики у листуванні О. Кобилянської до діячів української літератури та культури.

Процес засвоєння слів однією мовою з інших мов є одним з істотних шляхів збагачення її словникового складу, робить її гнучкішою та виразнішою. Слова, запозичені з інших мов, «завжди відповідним чином пристосовуються до законів фонетики, граматики, словотворчих моделей та семантичної системи тієї мови, до лексичного складу якої вони ввійшли» [1, с.75].

Письменниця добре знала німецьку мову, володіла польською і російською мовами, є авторкою багатьох перекладів зокрема з української

мови на німецьку і навпаки. Це позначилося й на мові її листів, у яких знаходимо достатню кількість запозичень з французької мови, германізмів, полонізмів, росіїзмів, запозичень із класичних мов – грецької та латинської.

Згідно з нашим дослідженням, серед слів іншомовного походження в епістолярії Ольги Кобилянської найчисельнішим виступає лексико-семантичний клас іменників: *фортепіано, інстинкт, новела, патріот*. Менший за обсягом клас становлять прикметники: *оригінальний, меланхолійний, елегантний*; дієслова: *ігнорувати, паралізувати, трактувати*; прислівники: *примітивно, дипломатично*.

При розподілі іншомовної лексики на лексико-семантичні групи було використано модель Р. Халліга й В. Вартбурга, що знайшла відображення у працях багатьох дослідників. Відповідно до цієї класифікації запозичення розподіляються за трьома частинами: «Всесвіт», «Людина», «Людина і Всесвіт».

Частина «Людина» є найчисельнішою, до неї належать такі групи запозичень: людина як біологічна істота (*інстинкт, характер, рефлекс*), психологічна характеристика особистості (*критика, інтелігентний, елегантний, фантазія, амбіція, гумор, іронія*), людина як соціальна істота (*патріот, кавалер, декадент, радикал, професор, редактор, офіцер*), суспільне та політичне життя (*гонорар, рекомендація, фонд, капітал, біографія, авторитет, патент, політика, партія, кредит, гонорар, премія*), соціальна організація та соціальні інститути (*новела, альманах, фонетика, бібліотека, портрет, жанр, орографія, стилістика, конкурс, поезія, етюд, енциклопедія, театр, журнал, ілюстрація, історія*).

До частини «Людина і Всесвіт» належать лексеми зі значенням «наука і техніка» (*фотографія, епізод, ескіз, сюжет, атмосфера, резонатор, фрагмент, факт, календар, практика, адреса, візит, крейцер*).

До частини «Всесвіт» належать такі групи: *небо і небесні тіла, земля, рослинний світ, тваринний світ*. Однак нами не було зафіксовано лексем цієї тематики.

У нашому дослідженні засвідчено наявність значної кількості запозичень з латинської, французької мови, пов'язаних з розвитком загальноєвропейської культури та літератури, що підтверджує свідомий вибір іншомовних лексем, добре знання української мови та уникнення германізмів та полонізмів.

Отже, використання письменницею запозиченої лексики у листах свідчить про високу освіченість та збагачення нею словникового складу української мови, доцільними і виправдано вжитими запозиченнями. Її листи зосереджують у собі важливі соціальні, моральні, естетичні ідеали тогочасності, розкривають глибину мислення авторки, гостроту світосприймання.

Література

1. Жовтобрюх М. Українська літературна мова / М. Жовтобрюх // Київ: Наукова думка, 1984. – 254 с.
2. Кобилянська О. Твори: в п'яти томах. / О. Кобилянська // Т. 5 – Київ : Держвидав, 1963. – 767 с.
3. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. Пустовіт та ін. – Київ: Довіра, 2000. – 1018 с.
4. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. Грищенко, Л. Мацько, М. Плющ та ін.; За ред. А.Грищенка. – 3-тє вид. доп. – Київ: Вища шк., 2002. – 439 с.

Анна Крупич,
студентка I курсу Рівненського інституту
Київського університету права НАН України;
Науковий керівник:
Олексій Дацюк,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту КУП НАНУ

ПРО ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАНСКРИПЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ

В українській мові серед слів іншомовного походження англіцизми займають одне з провідних місць. Проблема транскрибування англійських власних назв українською мовою залишається надзвичайно дискусійною через свою багатовимірність та неоднозначні, а часто прямо протилежні соціолінгвістичні підходи науковців. До цього лексичного корпусу належать імена людей, назви географічних об'єктів, установ і організацій, у т. ч. політичних, масмедійних засобів, мистецьких творів тощо.

Переважає більшість українських науковців-лінгвістів схиляються до думки, що під час транскрибування таких назв слід враховувати, по-перше, фонетичні можливості української мови як мови-реципієнта і, по-друге, період і шляхи запозичення певної англійської лексеми (безпосередньо з англійської мови чи за посередництва інших мов). Юрій Шевельов, видатний український лінгвіст і літературознавець, який більшу частину свого життя прожив у англомовному оточенні, у своїй праці «Про критерії в питаннях українського офіційного правопису» зауважував, що «правопис може (і, мабуть, мусить) приписувати певні норми мовним фактам лише тоді, коли йдеться про нововпроваджувані слова, особливо з чужих мов – тут не завадило б мати свого роду атестаційну комісію в рамках Національної Академії Наук, може ІУМ (Інститут української мови. – А. К.). Але такий контрольний пункт не потрібний для слів з усталеною традицією» [1, с.509].

Розвиваючи цю думку, сучасний український дослідник правописних проблем Дмитро Данильчук підкреслює, що «у справі передання іншомовних власних назв – топонімів і антропонімів – змагаються дві тенденції: 1) до традиційних, історично сформованих написань; 2) до якнайточнішого відтворення оригінальної вимови... І тут слід визнати: що більшає в Україні мовців, знайомих із вимовою у відповідних мовах-донорах, то сильнішою стає друга тенденція (*Вошингтон, Лінколн, Ляйпциг, Мелбурн* і под.)» [2, с. 170-171].

Яскравим прихильником другої тенденції є Юрій Шевчук, український журналіст і мовознавець з Рівного, професор Колумбійського університету в США. Під час останньої правописної дискусії у серпні - жовтні 2018 р. він запропонував у відтворенні чужомовних, насамперед англомовних запозичень керуватися простим принципом: «У віддачі запозичень з чужих мов український правопис послідовно керується звучанням слова, а не його написанням». Відтак чуже слово в українській транскрибують, а не транслітерують. Засада транскрипції, по-перше, відповідає самому духові фонетично заснованої української ортографії. По-друге, за нею стоїть багаторічна традиція застосування, хоч і далеко непослідовного через шалений русифікаторський тиск. По-третє, вона вигідно відрізняє українську ортографію від російської, заснованої на транслітерації і дуже проблематичній у практичному застосуванні. По-четверте, вона логічна й зручна, бо не спотворює чужих запозичень часто до невпізнанности, пор. напр., Bernard Shaw по-російськи *Бернард Шоу*, а українською слід *Бернард Шо*, бо так це прізвище вимовляють у мові-джерелі, так само John Steinbeck по-російськи *Джон Стейнбек*, а українською слід *Джон Стайнбек*, Somerset Maugham, по-російськи Сомерсет Моэм, а українською слід *Самерсет Мом*, Sigmund Freud, по-російськи *ЗигмундФрейд*, а українською слід *Зигмунд Фройд*, Albert Einstein – по-російськи Альберт Ейнштейн, а українською слід – *Альберт Айнштайн*, Graham – по-російськи Грехем, а

українською слід *Грем*, David Beckham – російською Дэвид Бекхэм, а українською слід – *Дейвид Бекем*, Hudson по-російськи Гудзон, а українською слід *Гадсон* і так далі без кінця. Як видно з цих прикладів, перевагою транскрипції є те, що вона дозволяє українцям знати, як слово вимовляється у мові-джерелі, і в такий спосіб запобігає непорозумінням у транснаціональній комунікації. Натомість транслітерація створює перешкоди в такій комунікації. По-п'яте, транслітерація, як хочете, космополітична й інтелектуальна, бо передбачає, що спільнота мовців знайома з іншими світовими мовами» [3].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що чіткого підходу до написання українською мовою іншомовних онімів, у тому числі англійських власних назв, сучасний український правопис ще не виробив, тому потрібні подальші наукові дослідження цієї проблеми.

Література

1. Шевельов, Юрій. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. I. Мовознавство / Упоряд. Л. Масенко. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 583 с.
2. Данильчук, Д. В. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази / Дмитро Данильчук. – К.: Либідь, 2013. – 224 с.
3. <https://www.radiosvoboda.org/a/29461384.html>

РОЗДІЛ 3

Шляхи вдосконалення педагогічного процесу в сучасних зкладах освіти

Наталія Павлюк (Ковальчук),

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри стилістики і культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ ПУНКТУАЦІЇ НА КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні тенденції розвитку української лінгводидактики характеризуються посиленням комунікативної спрямованості мовної освіти, яка має на меті формування української комунікативної компетенції.

Науково-теоретичний аналіз сучасної лінгводидактичної літератури свідчить про те, що зацікавленість науковців проблемою розробки ефективних підходів до навчання мови та розвитку мовлення особистості зростає. Останнім часом в українській лінгводидактиці з'явилися праці, в яких обґрунтовано окремі аспекти функціонального напрямку в навчанні рідної мови (С.Т.Дубовик, В.А.Каліш, Л.М.Паламар, О.С.Паламарчук), реалізації функціонально-комунікативної спрямованості шкільного курсу мови (Н.М.Веніг, Л.В.Давидюк, Г.С.Демидчик, М.С.Казанджиева, І.І.Ляшкевич, С.Д.Пенькова, О.М.Петрук, М.І.Пентилюк, Г.Т.Шелехова та інші). Незважаючи на загальне зростання інтересу вітчизняних дослідників до проблеми впровадження комунікативно зорієнтованих технологій і появу окремих теоретичних досліджень щодо обґрунтування комунікативного підходу (С.Т.Дубовик, В.А.Каліш, Л.М.Паламар, О.С.Паламарчук), проблема вивчення пунктуаційного матеріалу на засадах цього нового підходу ще не стала предметом комплексних наукових досліджень.

У спеціальних монографічних дослідженнях слов'янських лінгвістів Н.С. Валгіної, В.Ф. Іванової, А.Н. Наумович, Б.І. Осипова, Г.Н. Фірсова, А.В. Шапіро, Б.С. Шварцкопфа докладно проаналізовано проблему значення принципів пунктуації, описано історію виникнення і розвитку пунктуаційної системи, визначено функції розділових знаків, розглянуто їх класифікації.

Методистами С.І. Абакумовим, М.Т. Барановим, Г.І. Блиновим, Л.Т. Григорян, О.В. Дудниковим, О.Ф. Ломизовим, О.І. Нікеровим, Г.Н. Фірсовим вироблено принципи навчання пунктуації, розроблено теорію залежності пунктуаційних узагальнень від характеру розумової діяльності, визначено пунктуаційні поняття, що є основою формування пунктуаційних умінь, виявлено типи пунктуаційних помилок, встановлено причини їх появи[1; 5].

Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн зазначають, що діяльнісний підхід має стати провідним у навчанні пунктуації, він знаходить своє відображення у теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперина [3; 4]. Але в українській лінгводидактиці не існує спеціальних розвідок щодо системи формування пунктуаційних умінь і навичок, не досліджено взаємоз'язок розвитку мовлення особистості та її пунктуаційної грамотності.

Основна помилка прихильників різних напрямів у теорії пунктуації полягала в штучному розриві письмової мови від усної, у нерозумінні ролі, яку відіграє внутрішня мова в процесі письма, і ролі читача як повноправного учасника процесу відтворення і сприйняття письмового тексту.

У сучасній лінгвістиці виділяються дві основні тенденції розвитку пунктуації: 1) розвиток текстової пунктуації і її засобів; 2) розвиток багатозначності і різноманіття у вживанні внутрішньофразових розділових знаків. Текстова пунктуація призводить до розширення області: а) композиційно-просторових (друкарських) знаків; б) комплексу комунікативного функціонування пунктуаційних знаків, що проявляються в складних процесах їх взаємодії, розвитку еквівалентності і варіювання в

тотожних або споріднених ситуаціях, синонімічних і інших відношеннях між ними.

Тому метою є розгляд проблеми комунікативного функціонування пунктуації, що розглядається з позиції читача, який сприймає та інтерпретує текст.

На сучасному етапі в теорії пунктуації систематично затверджується думка, що оформлення пунктуації тексту впливає на процеси його розуміння. Це положення є одним з основних у процесі вивченні правил розстановки розділових знаків. У той же час це питання ще не було вирішене в конкретно дослідницькому плані. Необхідність такого дослідження очевидна, оскільки відсутність розділових знаків або їх ненормативне вживання не завжди призводить до комунікативних невдач (помилковому розумінню тексту, перешкодам). Отже, виникає питання: якою мірою пунктуація реально бере участь у буденній мовно-мовленнєвій діяльності того, хто читає?

На це питання певною мірою дає відповідь Н.М. Баруліна у своїх дослідженнях. Вона розглядає пунктуаційні явища в їх співвідношенні з комунікативним аспектом мови, робить спробу проаналізувати вживання розділових знаків не лише з позиції їх структурно-семантичного призначення, але й з позиції комунікативної зумовленості і доцільності. У зв'язку з цим поряд із семантико-структурним і структурно-семантичними принципами, які вона розмежовує, виокремлюється комунікативний принцип пунктуації [2, с. 7-9].

Під комунікативним принципом розуміється такий підхід до розташування розділових знаків, за якого той, хто пише, керується не лише граматичною семантикою структурних одиниць, їх компонентів, а й комунікативним значенням останніх, коли основою для розташування розділових знаків служить те чи те комунікативне завдання [2, с. 10]. Пропонований Н.М. Баруліною підхід до розгляду пунктуаційних явищ становить інтерес не лише для дослідників в галузі вивчення авторської пунктуації, але і для подальшого розвитку методики пунктуації.

У визначенні комунікативного принципу погляд Н.М. Баруліної збігається з поглядом Б.І. Осипова, який також розглядає комунікативний принцип як основу пунктуації, правда, не сучасної, а давньоруської [6, с. 174-178].

Отже, сучасні тенденції дослідження пунктуації засвідчують увагу до комунікативного боку навчання, що безпосередньо пов'язані з формуванням мовної особистості, але існує перспектива вдосконаленого розгляду зазначеної проблеми. Оскільки вивчення комунікативного функціонування пунктуації на конкретному мовному матеріалі дозволяє говорити про різний ступінь впливу розділових знаків на розуміння письмового тексту того, хто читає, тобто про різний ступінь функціональної, комунікативної напруги типів пунктограм.

Література

1. Баранов М.Т. Повышение пунктуационной грамотности учащихся IV-VIII классов / М.Т. Баранов // Русский язык в школе. – 1983. – №3. – С. 17-24.
2. Барулина Н.Н. Принципы современной русской пунктуации с учетом коммуникативного аспекта языка: Автореф. дис...канд. филол. НаукЛГУ им. А.А. Жданова / Н.Н. Барулина. – Ленинград, 1982. – 17с.
3. Гальперин П.Я. Формирование знаний и умений на основе теории поэтапного усвоения действий / П.Я. Гальперин. – М.: АПН РСРСР, 1968. – 86 с.
4. Гальперин П.Я. Предисловие. Зависимость обучения от типа ориентировочной деятельности / П.Я.Гальперин, Н.Ф. Талызина. – М.: МГУ, 1968. – С. 3-17.
5. Ломизов А.Ф. Методика пунктуации в связи с изучением синтаксиса / А.Ф. Ломизов. – М.: Просвещение, 1964.
6. Осипов В.И. История русской орфографии и пунктуации / В.И. Осипов. – Новосибирск : Изд. Новосиб. ун-та, 1992. – 253 с.

Оксана Рогульська,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету*

ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ

Одним із різновидів дидактичних ігор є *рольова гра*. Основною цінністю рольової гри є розширення досвіду студентів шляхом використання методу психологічного моделювання, за умов якого студенти, отримавши кожен свою роль, мають виробити спосіб поведінки в конкретній ситуації. Відтак, рольова гра – це гра із визначеним сценарієм, що потребує входження у певний образ, це простий і природний спосіб пізнання студентами навколишньої дійсності та найбільш доступний шлях оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками. Згідно з навчально-методичною літературою рольові ігри можуть бути представлені у формі презентації, інтерв'ю, подорожі, ток-шоу, прес-конференції, круглого столу, телемосту, екскурсії, казки, репортажу, клубу за інтересами тощо [3].

Вважаємо за необхідне проаналізувати доцільність застосування рольових ігор у навчанні іноземній мові та навести деякі приклади використання рольових ігор на заняттях з іноземної мови.

У навчанні іноземним мовам рольові ігри ефективно використовуються на різних етапах навчання та сприяють удосконаленню навичок письма, читання, аудіювання, говоріння; активізації вивчених лексичних одиниць з певної теми та вживання їх в ситуаціях близьких до реального життя; систематизації та розширенню словникового запасу; розвитку мовленнєвих здібностей, особистому творчому потенціалу студентів; розвитку навчально-організаційних вмінь (навичок самостійної роботи); виховуванню культури спілкування і колективної співпраці; формуванню професійних якостей кожного студента: кмітливості, винахідливості, креативності, мобільності

тощо; удосконаленню навичок колективної роботи в групах; розвитку умінь аналізувати й узагальнювати одержану інформацію та аргументовано висловлювати власну позицію [1].

Етапи проведення рольової гри такі: підготовчий (повідомлення теми, мети та завдань заняття; опис проблеми або ситуації, яка буде вирішуватися; визначення плану дій; розподілення ролей); етап проведення: (програвання ситуації та з'ясування сутності проблемного питання чи ситуації); заключний: (аналіз, обговорення та оцінювання результатів гри) [2].

У практиці викладання іноземної мови, ми використовували таку форму рольової гри у вигляді тематичної дискусії, як «круглий стіл». Круглий стіл використовується, як правило, для проведення занять з метою обговорення складних, суперечливих проблем та обміну досвідом. Студентам пропонується тема, яка має неоднозначне тлумачення, і тому виникає необхідність її аналізу, обґрунтування й обговорення. Студенти заздалегідь готують доповіді, реферати, виступи з використанням інформаційних та мультимедійних засобів навчання. На занятті вони заслуховуються, після чого починається активне обговорення, аналіз, коментування, обмін думками. Завдання викладача забезпечити змістовний і всебічний аналіз проблеми та створити сприятливі умови для активної участі всіх студентів у дискусії, спрямовувати дискусію в необхідне русло, вміло підводити підсумки після кожного виступу, звертаючи особливу увагу на суттєві аспекти проблеми, що обговорюється, не гальмуючи полемічних виступів студентів. На завершальному етапі заняття викладач узагальнює колективну думку, підводить підсумки [4].

Метою рольової гри у вигляді «ток-шоу» є набуття навичок публічного виступу та дискутування. Викладач на такому занятті є ведучим «ток-шоу», або спостерігачем. Наведемо приклад «ток-шоу», яке проводилося зі студентами 1 курсу спеціальності СОА (Середня освіта. Англійська мова і література) з дисципліни «Практичний курс англійської мови». У рольовій грі були задіяні студенти двох підгруп. Робота організовувалася таким

чином: після вивчення теми «Family life», підтеми «Bringing up children», студентам заздалегідь була запропонована тема дискусії «Parents Are Too Permissive with Their Children Nowadays», щоб вони мали змогу підготуватися. Шляхом жеребкування, студенти розподілялися на «запрошених гостей», які мали змогу першими висловитися із запропонованої теми; «глядачів», які могли висловити свою думку або поставити запитання «запрошеним гостям» за чітко відведений час (1 хв.); ведучого «ток-шоу», який міг ставити своє запитання або перервати промовця через ліміт часу.

Ця форма роботи сприяла розвитку вміння брати участь у загальних дискусіях, висловлювати й захищати власну позицію. Приклади тем, які пропонувалися студентам на «ток-шоу» з дисципліни «Практичний курс англійської мови»: «Marriage, engagement and wedding customs in English-speaking countries and Ukraine», «The peculiarities of English, American and Ukrainian character», «Houses and housing in English-speaking countries and Ukraine», «Cooking mystery. Eating and drinking habits in English-speaking countries and Ukraine», «Hidden tricks of the trade», «Education in Great Britain, the USA and Ukraine» тощо.

Таким чином, під час вивчення іноземної мови рольова гра допомагає викладачеві навчати, коригувати і контролювати, а студентам набувати та вдосконалювати необхідні знання, вміння, навички.

Література

1. Хромченко О. В. Рольові ігри як інноваційний метод навчання іноземній мові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/4444/6570.pdf;jsessionid=E7EA81469967B5067A84C8F2F1AAE817?sequence=1>
2. Цимбал С. В. Рольова гра на заняттях англійської мови як елемент комунікативного підходу до вивчення іноземної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/apppfo/article/download/54981/51151>

3. Швець І. А. Використання рольових ігор у навчанні іноземній мові у початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua/>

4. Ягупов В. В. Педагогіка – Метод круглого столу у навчанні. Проведення круглого столу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=205

Наталія Мушировська,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри стилістики

і культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

СТРАТЕГІЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК СКЛАДНИК ОВОЛОДІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ МОВЛЕННЯМ

У сучасних умовах кваліфікований фахівець повинен мати необхідні навички та вміння професійного мовлення, бути спроможним оволодіти новітньою фаховою інформацією з наукових джерел, а також бути здатним до ситуативного усного і писемного фахового спілкування, оволодіти комунікативними стратегіями наукового дискурсу відповідно до свого фаху.

Предметом дослідження є комунікативні стратегії наукового дискурсу, опанування яких є необхідним для формування професійно-орієнтованої комунікативної мовленнєвої компетенції з метою реалізації ефективного спілкування майбутніх фахівців в академічному та професійному середовищі.

Комунікативна стратегія визначається з погляду теорії мовленнєвої комунікації як оптимальна реалізація інтенції мовця для досягнення конкретної мети спілкування шляхом вибору мовленнєвих дій і мовних засобів за визначеними прагматичними правилами, що враховують контекст комунікації та когнітивний стан адресата і адресанта [2, с. 81]. Процес спілкування постає як сукупність мовленнєвих ходів, обумовлених комунікативними намірами, що корегуються конкретною ситуацією спілкування, стратегії реалізуються через мовні тактики.

На сьогодні класифікація комунікативних стратегій є проблемним питанням через різноманітність комунікативних ситуацій та вибір оптимальних критеріїв для їх опису. Найвідомішою є типологія Т. ван Дейка та В. Кінча, в основі якої лежить характер процесів породження й розуміння дискурсу [5, с. 16]. Типологія Т. Толмачової ґрунтується на мовленнєвих актах, об'єднаних у групи за принципом подібності комунікативних функцій

(обмін інформацією, оцінювання або надання коментарів, регулювання відносин, спонукання, вираження емоцій, підтримка уваги). Відповідно виділяють такі комунікативні стратегії: інформативну – мовленнєві дії, націлені на повідомлення і отримання необхідної інформації (повідомлення інформації, вираження згоди/незгоди, запит інформації тощо); оцінно-впливову – вплив на співрозмовника, апеляція до настанов співрозмовника, вербалізація оцінних суджень); емоційно-впливову – виражає емоційний стан мовця з метою вплинути на психоемоційний стан співрозмовника, спонукати його до дії (схвалення, симпатія, радість); регулятивно-спонукальну – інтенція мовця керувати поведінкою співрозмовника (прохання, вимога, наказ, скарга, порада, аргументація тощо); соціально-конвенційна (встановлення, розвиток, підтримання та обривання контакту), стратегія організації висловлювання та підтримання уваги (етикетні формули, вибачення, подяка, запит додаткової інформації, залучення співрозмовника до спілкування, ввічливе переривання, ухилення від обговорення неприємних тем тощо) [2, с. 83].

Комунікативні стратегії важливі для характеристики різновидів інституційного дискурсу як регламентованого за формою і змістом спілкування в рамках соціальних інститутів. Науковий дискурс – особливий тип інституційного дискурсу, учасниками якого є вчені, дослідники, кожен з яких відстоює свою думку. Метою наукового спілкування є пізнання світу, отримання нових знань, доведення істинності, об'єктивності.

Щодо основних комунікативних стратегій наукового дискурсу, то до них найчастіше відносять *інформативні стратегії, оцінні стратегії і стратегії переконання*, вказуючи на їхню гібридність (Т. Н. Хомутова) [5, с. 20]. Згідно з О. С. Іссерс, комунікативні стратегії можна поділити на *головні*, що мають завданням вплинути на адресата, і *допоміжні*, що допомагають організувати процес комунікації [3].

Інформативна стратегія включає наведення нових даних і фактів з метою максимальної достовірності, представлення емпіричних даних у

графічній, символічній формі. Інформативні стратегії переважно реалізуються в монологічних формах викладу в усній чи писемній формі (стаття, доповідь), але мають місце і в науковому діалозі.

Головною стратегією наукової дискусії є *стратегія переконання*, що передбачає аргументований вплив на свідомість адресата з метою підсилити чи змінити його думку. Стратегія переконання реалізується через систему тактик інформування, розмежування, посилення на авторитетну думку, цитування, актуалізації фонових знань, оцінювання, прогнозування. Логічна аргументація як тактика характеризується наявністю маркерів – вставних слів (по-перше, по-друге, насамперед, отже і т.д.), за допомогою яких адресат може стежити за послідовністю роздумів мовця, а також чітким графічним розмежуванням частин, абзаців наукового тексту.

Сукупність стратегій наукового дискурсу вказує на змагальність, тому для наукового дискурсу властиві також *оцінні стратегії*. Оцінювання інформації є одним з основних завдань наукового дискурсу, що обумовлює виникнення жанру наукової рецензії, у якому експліцитно оцінюються методи дослідження, його матеріал, результати, форма викладу концепції. Вони застосовуються і в жанрі наукової статі, в усному науковому обговоренні й оцінці роботи колег. Іноді послуговуються стратегією конфронтації. В межах цих стратегій можуть використовуватись риторичні запитання, іронічні коментарі, добір оцінних епітетів, що створюють можливість синтезу дискусійної змагальності з ігровою і слугують маркером авторського ідіостилу на протигагу демонстрації нейтральності наукового дискурсу в цілому.

Допоміжну роль виконують *етикетні стратегії* наукового дискурсу, що служать для полегшення сприйняття інформації, свободи формування власної думки, висловлення поваги до учасників комунікації та реалізуються через тактики привертання уваги адресата, заохочення до діалогу, вияву солідарності з ним, зменшення впливу на адресата, знеособлення

представлення даних, уникнення прямого заперечення, пом'якшення негативної оцінки.

Отже, основні принципи опису і дослідження комунікативних стратегій передбачають аналіз шляхів створення зв'язного, логічного, композиційно та стилістично оформленого повідомлення, яке впливає на адресата за допомогою мовних засобів, відповідно до мети та умов спілкування. Вивчення комунікативних стратегій відбувається в межах окремих інституційних дискурсів, зокрема наукового, де спілкування є регламентованим як за змістом, так і за формою, а учасники керуються статусно-рольовими правилами мовленнєвої поведінки. У науковому дискурсі стратегії переконання й аргументації, дискусійні, конфронтативні, ігрові, інформативні, оцінні, етикетні стратегії, як домінантні, спрямовані на досягнення мети наукового спілкування – сприяють пошуку істини, уточненню і розвитку висунутих гіпотез, плідності полеміки з опонентами і ствердженню власних переконань. Знання прагматичної спрямованості наукового дискурсу, його різновидів, жанрів, особливостей у межах гуманітарних, технічних, природничих знань є необхідними для вибору основних і допоміжних стратегій і тактик, що формують відповідні комунікативні навички і є ключовими у навчанні професійно орієнтованого спілкування.

Література

3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 342 с. – (Альма-матер).
4. Маслова, Т. Б. Принципи класифікації комунікативних стратегій / Т. Б. Маслова // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2015) : матеріали II Міжнар. наук. конф. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2015. – С. 81–85.
5. Маслова Т. Б. Коммуникативные стратегии современного научного дискурса / Т. Б. Маслова [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http](http://) : [http](http://) //

www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/maslova_communicative%20strategies.pdf

6. Покотыло М. В. Коммуникативные стратегии в научном дискурсе : функционально-прагматический потенциал и специфика реализации / М. В. Покотыло [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.hses-online.ru/2017/02/16.pdf>

7. Хомутова Т. Н. Стратегии научного дискурса : интегральный подход / Т. Н. Хомутова // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика», 2015. – Т. 12, № 3. – С. 15–22.

Olena Martynyuk,

*Candidate of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Department of Foreign Language Practice and Methodology of Teaching,
Khmelnyskyi National University*

**ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE IN TEACHING LINGUISTIC
STUDIES OF ENGLISH-SPEAKING COUNTRIES TO FUTURE
FOREIGN LANGUAGE TEACHERS**

In the period of social, political and economic globalization, rapid development of information and communication technologies, intensive educational, scientific and cultural integration of countries into the world community, the English language, as a *lingua franca*, facilitates communication and mutual understanding between people from various communities. Therefore, Ukrainian higher educational establishments face the necessity to consider the world-wide tendency of positioning English as a global (international) language, particularly in the professional training of future foreign language teachers. The difference is that the traditional teaching approach is aimed mainly at the development of students' ability to communicate with native British and American speakers, whereas in teaching English as a global language the emphasis is placed on the importance to develop students' awareness of the diversity of accents and dialects used by English-speaking communities around the world.

Relying on the scientific papers by the foreign linguists (J. Blommaert, D. Crystal, E. J. Erling, N. Galloway, D. Graddol, B. Kachru, T. McArthur, R. Phillipson, H. Rose, Ph. Seargeant, H. Widdowson and others) and Ukrainian researches (B. Azhnyuk, N. Pelagesha, O. Khomenko and others), available methodological instructions and the acquired teaching experience we aim at finding a way to introduce the theoretical and applied aspects of the English language varieties into a core language course syllabus. The object of research is a global English teaching approach in higher education. The subject of research is the way to introduce varieties of English into the syllabus of any professionally-biased language course for students majoring in English.

There are some efficient attempts made by foreign experts in this area. For example, N. Galloway and H. Rose suggest incorporating the plurality of English varieties into the *English for Academic Purposes* (EAP) course syllabus to prepare students for using English in the global context [1, p. 4].

Our idea is to do it within *Linguistic Studies of the English-speaking Countries* – a course which typically covers linguistic peculiarities of English in Great Britain, the USA, Canada, Australia and New Zealand. We have broadened the course syllabus taking into account the global character of English and the diversity of its forms. The following is a sample structure of the language-related module:

Theme 1. Varieties of English in the world. 1.1. The spread of English (Old English, Middle English and New English periods). 1.2. Classifications of English varieties. «World Englishes» and «World English». 1.3. B. Kachru's model of concentric circles (inner, outer and expanding circles) [2].

Theme 2. Regional English accents and dialects. 2.1. The notion of English accent. Received Pronunciation (RP), Brummie (Birmingham), Scouse (Liverpool), Cockney (London), Multicultural London English (MLE) and Geordie (Newcastle) as major English accents in the UK; Standard (General) American, Southern, New Yorker, Bostonian, Californian and Local Hawaiian as major English accents in the USA. 2.2. The notion of English dialect. Accent and dialect compared. Classification of English dialects: British Isles dialects, North American dialects, Australasian dialects. Social dialects (e. g. African-American Vernacular English). 2.3. Miscommunication between representatives of different English-speaking communities. Verbal, non-verbal and para-verbal components of intercultural communication.

Theme 3. Varieties of English in the studied English-speaking countries (phonetic, spelling, grammatical and lexical peculiarities). 3.1. British English. 3.2. American English. 3.3. Canadian English. 3.4. Australian English. 3.5. New Zealand English.

Theme 4. Varieties of English in other countries. Individual or group research project. Oral (PowerPoint) presentation. Discussion, analysis and evaluation.

Sufficient information background, audio- and video-materials for classroom and individual practice are available online. Here are some examples of such sources: Definition and Examples of World English (<https://www.thoughtco.com>), List of Dialects of the English Language, International Phonetic Alphabet Chart for English Dialects (Wikipedia), International Dialects of English Archive (<http://www.dialectsarchive.com>), Language Varieties (<http://www.hawaii.edu>), Dialect Blog (<http://dialectblog.com>), Language by Video / English Accents Course (<http://www.languagebyvideo.com>), TV Tropes / Useful Notes/ American Accents (<http://tvtropes.org>) etc.

The following effective types of classroom and out-of-class activities, aimed at the development of intercultural communicative competence may be outlined: brainstorming, discussion, explanatory monologue, analyzing monologue, oral presentation, making up dialogues in the variety, acting out real-life communications, writing articles, essays and short stories, creating lessons for teaching someone the variety, translating texts from a dialect, explaining the meaning of stylistic devices.

Conclusions. The obtained learning outcomes and the majority of students' responses have testified to the efficiency and necessity of teaching varieties of English (such as English accents and dialects) in the context of its globalization. It has also been concluded that success of foreign language communication depends not on the mastered language forms but on the acquired intercultural communication skills. Further research may be aimed at finding efficient techniques and strategies of teaching English varieties to multicultural student groups.

References

1. Galloway N. Incorporating Global Englishes into the ELT classroom [Online source] / N. Galloway, H. Rose // ELT Journal, 2018. – Volume 72. – Issue 1. – P. 3–14. – Access mode : <https://academic.oup.com/eltj/article/72/1/3/3064440>.
2. Kachru B. World Englishes: approaches, issues and resources [Online source] // Language Teaching. –Cambridge : CUP, 1992. – Volume 25. – Issue 1. – pp. 1–14. – Access mode : www.cambridge.org/core/journals/language-teaching.
3. Kirkpatrick A. World Englishes: Implications for International Communication and English Language Teaching / A. Kirkpatrick. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 257 p.

Maryna Shleneva,

PhD (Ukrainian language), senior lector

National Aerospace University "KhAI"

CRITICAL THINKING OF FOREIGN STUDENTS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The modernization of higher education is an important process in Ukrainian society. That's why training of the students to think critically and to solve problems in a creative way is one of the important aspects of the modern education system. The person who thinks critically could analyze information, check its reliability, data inconsistency, choose and estimate arguments for its confirmation.

Critical thinking includes perceptions of the idea and the analysis of conclusions, view with some skepticism, comparison to the opposite points of view, development of the system of proofs to support the corresponding point of view and choice of the position based on these proofs. Critical thinking is a difficult, active and interactive process of knowledge [3, p. 73-74].

The structure of critical thinking lesson consists of four parts (stages):

1. *Warm-up*. The lesson begins with a warm-up which replaces so-called *organizational moments* of the traditional system. The main function of warm-up is the creation of a favorable psychological climate for creative personal development on the lesson of Ukrainian as a foreign language.

2. *Evocation* (encouragement, attract interest). It is a stage of actualization. The task of this stage is to attract interest in foreign students, to stimulate a desire to remember what they learned at the previous lesson, to make a prediction concerning a new subject, and to define a general goal of the lesson. And this self-orientation is stronger, than the performance of tasks according to the instructions of the teacher.

3. *Contents understanding*. At this stage, the students come in contact with new information due to different interactive methods. The teacher has the smallest influence on the student at this stage of the lesson. They check own understanding of the studied material so it is an active thinking.

4. *Reflection (reasoning)*. This process requires special attention from the teacher. Foreign students express the ideas by the own words, remember the studied material, exchange views actively, enrich a lexicon. In the majority of cases in this stage, foreign students have a variety of thoughts among which they should choose the correct one [6, p. 26-31].

It is noted that the control of these four stages (warm-ups, evocation, contents understanding, and reflection) at every lesson, the clear regulation of each stage, will promote its efficiency, achievement of the educational goal.

It is widely stated that only smart students could comprehend critical thinking. Practice confirms that it is not so. Foreign students with weak knowledge can be completely attracted to this process at the appropriate stage. They are eager to take part in the solution of difficult tasks, demonstrate the high level of decision-making ability. Thus, critical thinking is a process that involves people, regardless of their nationality or level of intelligence.

According to V.O. Sukhomlinsky's point of view, the development of critical thinking is the integral component of intellectual education, at the same time it is the active relation to the phenomena of environment, aspiration to study and to get knowledge, to select objects of knowledge, concepts and conclusions purposefully, to be disciplined, flexible and critical person [5, p. 445].

As for foreign students, the formation of critical thinking is a difficult process which begins from the attraction of information, it's critical thinking, and finishes with decision-making. The orientation of the foreign student on self-critical thinking, the own acts and decisions depend on the ability of the teacher to connect a study material with key problems for students. In the preparatory department, especially at the main stage, forming bases of critical thinking in foreign students, it is important to attract them to express different thoughts and views, concerning any educational problem. At the same time, a teacher should accustom students to make own choice.

Foreign students have a set of ways to form critical thinking, but it is necessary to remember that contents and methodical materials at the preparatory

department should not accustom students to "only to the correct truth", to the one-dimensional image of the world [5, p. 73-76]. It is possible to offer students different sources of information with opposite answers to find the answer to the same question. Students have to express the own position concerning information sources and also to demonstrate the level of the own competence concerning the subject matter. For example, studying the subject "Writing words with unaccented [e], [и] which don't check with an accent" (course program "Ukrainian as a foreign language"), it's proper to offer students several types of work:

1. Work in groups. To show, using a mimicry, gestures, and motions the following words: camel, bear, butterfly, pocket, calendar, onions, draft copy.

2. Individual work on cards.

- Do you know how these words are written?

- From the beginning write down words which you know. To correct writing other words use the dictionary. Write down these words.

3. "Cub" method. Work in groups. The tasks for each group are written-down the on cube sides.

Development of critical thinking is an indispensable combination a new with known. Foreign students create new understanding on the basis of the previous knowledge. It should be especially emphasized that the introduction of a methodical system of critical thinking development does not require special conditions which are created in the HEI especially for mastering the latest technologies. The only necessary condition for work on this technology is the desire of the teacher to work creatively, in a modern way, try to achieve the most positive results of the complex process of study.

Therefore, critical thinking development is not a subject of studying, it is the result of the study which stimulate foreign students to profound learning of non-native language. As experience shows all knowledge which foreigners obtain at the preparatory department in the HEI not always finds application in future life. Therefore it is necessary to teach a student to select the most essential knowledge from all studied material. Studying process becomes more effective if foreign

students take an active part in lessons, teacher applies a lot of educational strategies and consider the previous experience of students.

Література

8. Войнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання // Університетська освіта. – 2001. – №4. – С.49-51
9. Кірпота Н. Емпіричні й теоретичні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення // Слово. – 2001. – № 4. – С. 71-72
10. Красовицький М., Белкіна О. Проблеми виховання критичного мислення студентів у контексті теорії і практики американської школи // Університетська освіта. – 2003. – №2 – С. 73-76
11. Стіл Джіні, Мередіт Курт, Темпл Чарльз. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» /(Посібник I – VIII, підготовлено до проекту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»).
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори //Рад. шк. – 1976. – Т.ІІ – С.445-446.
13. Читання та письмо для розвитку критичного мислення // Консорціум за Демократичну педагогіку / Міжнародна Асоціація Читачів, Коледж Гобарт, Університет Північної Айови. – 1977.
14. Shleneva M. G. Methods to increase students' interest in Ukrainian as foreign language // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXVI міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2018, 16-18 травня 2018р.: у 4 ч. Ч. IV. / за ред. проф. Сокола Є.І. – Харків: НТУ «ХПІ». – С. 335.
15. Shleneva M.G. Ukrainian as a foreign language: practical types of class work // Проблеми і перспективи підготовки іноземних студентів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 11-12 жовтня 2018 р. – Х. : ХНАДУ. – С. 102-105.

Ірина Лелет,

*старший викладач кафедри
професійної англійської мови*

Одеського національного морського університету

AUTONOMY IN LEARNING PROCESS

The formation of the information society, in which the ability to extract, transform and use information is of the uttermost importance, is the main feature of today's world transforming the style of our work, communication and learning. It is not so much knowledge of certain facts and data as it is the ability to interpret them because in the course of time data and facts may become obsolete or acquire different content. Naturally, such an accent value change has a direct impact on the goals and content of modern education. Now it is important not only to convey a specific set of knowledge, skills and abilities to the students but also to teach them to be "self- programmed" and capable to acquire new knowledge independently and critically conceptualize it.

To accomplish these tasks, first of all it is necessary to develop the student's ability to study autonomously throughout life and to support the development of autonomous linguistic identity of the student as the basis of social adaptation and professional formation.

In today's situation it is not enough to teach a foreign language as a set information about the language or even as a set of the most important communicative skills, it is necessary to teach students to use a foreign language as a tool for critical analysis, scientific research, experimentation and cooperation, challenging tasks which are essential for successful life in the modern world.

The problem of achieving the educational autonomy of foreign students in the field of language training has become especially relevant nowadays because learning a foreign language is always a great number of communicative and autonomous activities.

The development of the student's autonomy is considered to be one of the most important educational principles of linguodidactics. The concept of student's

autonomy was first introduced by H. Holec in the report published by the Council of Europe – “Autonomy and foreign language learning” in 1979 where H. Holec emphasizes the importance of autonomous learning in foreign languages.

According to the author, the autonomy of the student is the ability to assume “the responsibility for all decisions concerning all aspects of educational activity, namely:

- the definition of goals, as well as the content of learning;
- the choice of teaching methods and technologies that can be used;
- management of the learning process (rhythm, time, place of study);
- assessment of achieved results” [2, p. 3].

L. Dickinson compares the concept of “autonomy” with the concepts of “self-government” and “individualization of learning”, and believes that the most important characteristic of the educational autonomy of the person studying a foreign language is an adequate division of responsibility for the study of something new in the learning process. Dickinson explains that the term individualization is neutral in regards to who takes the responsibility for the learning: “Individualized instruction refers to modes of learning... it is concerned with the activities of the learner, the teacher and their interaction” [1, p. 11]. In Dickinson’s definition, the teacher does not directly control the learning process.

A more comprehensive definition of the term “learner autonomy” is given by D. Little. Autonomy in the field of the educational activity is considered by the author as the ability to implement independent and autonomous actions, critical reflection and decision-making. It includes and at the same time determines the formation of the specific psychological attitude to educational activity. Autonomy manifests itself both in the way of learning and in the broader context, which involves transferring the results of educational activities to other areas of personality actions. D. Little representing autonomy in the form of ability provides an autonomous student with a new psychological status which is characterized by subjectivity and independence in actions [3, p. 21-22].

Teaching second language communication takes place in four educational stages: preparation, training, practice and self-esteem. These stages are different not only by the types of educational activities, but also by the degree of the autonomy of the student. The first two stages - preparation and training – require the presence of the teacher who initiates, motivates the foreign language communication of students and organizes training using specially prepared materials.

A student can achieve complete autonomy only at the third stage - practice. At this stage, the student masters the techniques of an independent organization practice in communication.

At the final stage of self-esteem the student evaluates the experience of the educational activity, carries out self-correction as well as the learning activities. At this stage, the teacher helps the student understand the criteria for assessing the level of communicative skills.

The analysis of foreign works devoted to studying the problems of the autonomy of learning allows us to conclude that educational autonomy is understood as an integrative ability of the individual, ensuring the management and implementation of the educational activities whose performance is provided constructively and creatively by the interpersonal interaction and is associated with the creation of personally significant educational product.

Learner autonomy is the ability to independently build educational activity, consciously manage it, choose and apply different strategies, critically understand and correct them, be responsible for the realization of the decisions made concerning the own educational activity.

References

1. Dickinson, L. Self-instruction in Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press. 1987. – 208 p.
2. Holec, H. Autonomy and Foreign Language Learning. Oxford: Pergamon, 1981. - 87 p.

3. Little, D. Learner Autonomy: Definition, Issues and Problems – Dublin: Authentik Language Learning Resources Ltd, 1991. [Electronic resource]. Mode of access:

https://www.researchgate.net/profile/David_Little2/publication/259874253_Learner_Autonomy_1_Definitions_Issues_and_Problems/links/56a7dcf608ae0fd8b3fe41c2/Learner-Autonomy-1-Definitions-Issues-and-Problems.pdf

Ольга Ковтун,

*аспірантка кафедри суспільних дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування*

ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

В сучасних умовах трансформаційних зрушень світоглядної і культурної парадигми, деструкції традиційних ціннісних орієнтирів, ідеалів та сенсів вагомому значення набирає проблема моральнісного буття людини в світі.

Саме етично-деонтологічна спрямованість на обов'язкове та належне засвідчує широке використання вихідних моральних засад деонтології в сфері професійної етики, зокрема – медичної. А відтак, у проблемній площині затребуваності молодшого медперсоналу на міжнародному ринку праці гостро постає питання не тільки функціонально-прагматичної, але і якісної морально-етичної підготовки сестер медичних. У даному контексті особливої актуальності набирають питання виявлення ролі та місця деонтологічного підходу у формуванні світоглядної культури майбутніх медичних сестер.

До проблем професійної етики медичних сестер уперше звертаються такі вчені, як відомий хірург М. Пирогов та засновниця першої школи сестер милосердя, автор сестринської клятви Ф. Натінгейл.

Властиво, що саме професійна компетентність медичної сестри являє собою комплекс професійних знань, умінь і навичок, особистісно-професійних якостей, які обумовлюють здатність виконувати функціональні обов'язки на основі кваліфікаційних вимог і морально-етичних норм.

Варто зауважити, що деонтологія постає ваговою складовою етичного вчення, що обумовлює осмислення моральнісних засад людського існування крізь призму феноменів обов'язку, імперативності, категоричності та спрямованості на належне. У медичній сфері діяльності вона витлумачується

як вчення про принципи поведінки медпрацівників з метою забезпечення максимальної користі для хворого, їхніх професійних обов'язків та організації лікувально-діагностичного процесу [1, с. 232].

Водночас досить важливо, щоб пацієнт побачив у медичній сестрі найвагоміші вищі моральні якості, зокрема такі як: милосердя, співчуття, чесність, благородність, здатність до самопожертви. Для багатьох поколінь білий сестринський халат – сертифікат порядності та зразковості.

Формування світоглядної культури медичної сестри передбачає об'єднання професійної бездоганності з високими моральними якостями громадянина, патріота, всебічно розвиненою, ерудованою, соціально активною особистістю, що прагне до самовдосконалення і самореалізації, виховання добросовісності, відповідальності і високої духовності [2].

Формування світоглядної культури майбутніх медичних працівників неможливе без такої основної складової як зовнішня культура, емпатії, яка змотивована Етичним кодексом медичної сестри України, у якому зазначається: «Медична сестра у роботі та поведінці має бути взірцем високої культури, ввічливості, скромності та акуратності. Стосунки з пацієнтом мають бути такими, щоб максимально оберігати психіку хворого: чуйно та уважно ставитися до нього, стримувати себе в різних ситуаціях, бути коректною при звертанні до пацієнта. Медична сестра повинна поважати особисту гідність пацієнта, враховувати його потреби та цінності», а також науковими розвідками з означеного напрямку Н.О. Матузаєвої, яка характеризує емпатію як розуміння емоційного стану іншої людини, співпереживання, проникнення в її суб'єктивний світ, при цьому диференціює її на жалість («мені шкода вас»), симпатію («я співчуваю вам») і емпатію («я - з вами») [3, с.38].

Саме деонтологічний підхід передбачає підвищення рівня професійно-етичної культури і професійно значущих психологічних якостей. Адже в сучасних умовах глобалізаційних процесів і розвитку високих технологій

медична сестра повинна бути освіченою, здатною до самовдосконалення, свідомою в галузях політики, економіки, психології, екології.

Разом з тим, майбутньому медичному працівнику необхідно засвоювати правила внутрішньої і зовнішньої культури поведінки. Внутрішня полягає в добросовісному ставленні до функціональних обов'язків, дотриманні трудової дисципліни, ощадливому ставленні до приватної та суспільної власності, корпоративної солідарності та дружелюбності. Тоді як внутрішня культура – акцентує увагу на манерах, культурі мовлення, зовнішньому вигляді, стриманості, чистоті, ввічливості.

Література

1. Верхратський. Історія медицини / Верхратський . – К. : Здоров'я. – 2011. – 352 с.
2. Касевич Н. М. Медсестринська етика і деонтологія: Підручник / Н. М. Касевич. – 2-ге видання. – К. : ВСВ «Медицина». – 2010. – 200 с.
3. Матузаєва Н. О. Психологічні та етико-деонтологічні аспекти підготовки медичної сестри до спілкування з пацієнтом // Магістр медсестринства № 2 (14) 2015. - С. 32-39.

Віта Прокопчук,
*здобувач кафедри суспільних дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування*

**СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СХЕМА РОЗВИТКУ
ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ
КОЛЕДЖІВ У ПРОЦЕСІ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ**

У наш час становлення особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі навчальної та професійної підготовки залежить від реалізації структурної схеми, згідно з якою навчально-виховний процес потребує особистісної орієнтації, що включає в себе професійну спрямованість особистості, індивідуальну специфіку пізнавальної діяльності, здатність особистості до адаптації, стилі спілкування та реалізацію ціннісно-сміслового змісту майбутньої професії. Важливо обумовити, що схема розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів має бути передусім орієнтована на реалізацію внутрішнього потенціалу особистості у процесі медико-психологічної підготовки. Саме тому побудову схеми здійснюватимемо з урахуванням структури та змісту медико-психологічної підготовки, а також специфіки становлення особистісної ідентичності студентів медичних коледжів.

Під структурно-функціональною схемою розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки ми розуміємо системний комплекс складових, що реалізує розвиток особистісної ідентичності студентів медичних коледжів, відповідної до фахових вимог медичного працівника середньої ланки з метою забезпечення в майбутньому належного виконання ним професійних функцій і завдань.

Складовими спроектованої схеми визначено такі структурні блоки: цільовий, теоретико-методологічний, стабілізаційно-процесуальний та критеріально-результативний. Цільовий блок репрезентує мету та завдання дослідження. Він складає початковий етап моделювання. Прикметно, що ціль має бути співвіднесена із сучасними освітніми проблемами, складність яких обумовлює їх комплексний характер. Основну мету медико-психологічної підготовки студентів медичних коледжів складає розвиток їх особистісної ідентичності. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: концептуалізувати феномен ідентичності у психолого-педагогічній традиції, експлікувати ідентичність як ключову проблему особистості, визначити структурно-функціональні особливості та умови формування особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки, а також критерії та показники рівня її сформованості, побудувати модель розвитку, організувати та визначити методику проведення експериментального дослідження та проаналізувати результати експериментального дослідження і на цій основі надати методичні рекомендації для формування особистісної ідентичності студентів медичних коледжів засобами дисциплін медико-психологічного спрямування. Реалізації означеної мети сприяють співвіднесені з нею методологічні підходи (особистісний, екзистенційно-гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, суб'єктно-діяльнісний та синергетичний), а також відповідні педагогічні принципи, які найпосутніше віддзеркалює теоретико-методологічний блок.

Особистісний підхід у нашому дослідженні є визначальним, оскільки стверджує право кожного студента, включеного в освітній процес, бути особистістю, що означає здатність до самовизначення та вільного вибору власної життєвої траєкторії, власних мотивів і цінностей, власного відношення до себе та інших.

Суголосний особистісному екзистенційно-гуманістичний підхід (Р. Мей, Ф. Перлз, Дж. Б'юдженталь), відповідно до якого засоби

психологічного впливу обумовлюють свободу вибору, відповідальність, ізоляваність або взаємозв'язок з іншими. Актуалізує також дослідницький простір нашої роботи культурологічний підхід, який збагачує освітній процес інтенціями гармонії та творчості, забезпечуючи його гуманізацію та гуманітаризацію, оскільки, як зазначає І. Д. Бех, «саме культура розглядається як всезагальний чинник і духовно-практична основа розвитку особистості» [3]. Аксіологічний підхід апелює до ціннісної платформи освіти, сприяючи усвідомленню кожним студентом гуманістичних ідеалів. Ми поділяємо думку С.С. Вітвицької про те, що саме «ціннісні смисли буття», разом з актуальним початком знань, підкріплених достовірною інформацією, повинні стати пріоритетом освіти, інакше процеси системних перетворень, що відбуваються в усіх галузях життя, стануть неконтрольованими, а отже, непередбачувано небезпечними» [4, с. 65-66].

Сутність акмеологічного підходу полягає у вивченні особистості як цілісного феномена в єдності її суттєвих сторін (індивід, особистість, індивідуальність). Цей підхід виштовхує людину із звичного буденного порядку реальності, мотивуючи до високих досягнень та орієнтуючи на постійний саморозвиток і самовдосконалення. Оскільки поняття «акме» розуміється як вища точка, період розквіту найвищих досягнень, акмеологію, за слушним спостереженням О.Є. Антонової, передусім слід розуміти як науку про професіоналізм, про прагнення до можливих вищих досягнень, які мають стати вищим життєвим завданням [1, с. 38].

Ми поділяємо думку В.В. Ягупова про те, що найпродуктивнішим для усвідомлення проблеми особистості фахівця є суб'єктно-діяльнісний підхід, що дозволяє відстежити вплив професійної діяльності на формування основних рис особистості фахівця та проаналізувати її у контексті професійного вдосконалення. Цілком вмотивованим є твердження дослідника про необхідність розглядати особистість фахівця не лише в діяльнісному, а й соціально-психологічному плані [10, с. 24].

Системний підхід постає нині як розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем, розкриття їх цілісності, виділення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [6, с. 305]. Людина взаємодіє з елементами різних систем, таким чином вона набуває різних властивостей, що набувають статусу системних. Саме так можна пояснити думку про те, що особистісні якості позначають соціальність індивіда, конкретизуючи та індивідуалізуючи її.

Синергетичний підхід пропонує такий погляд на розвиток особистості, згідно з яким він постає як безперервний ланцюг перетворень, як безкінечний рух від одного стану системи до іншого, кожен з яких послідовно змінює один одного. При цьому особистість «постійно планує і спрямовує складний, аналогу якому немає у живій природі, процес саморозвитку і самовиховання» [7].

Стратегія розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у нашому дослідженні вибудовується на таких загальнонаукових принципах: науковості, динамічності, наступності і послідовності розвитку, системності і системної детермінації особистісного розвитку, фундаментальності та професійної спрямованості.

Принцип науковості вимагає наукової вмотивованості процесу навчання та виховання, відсилаючи до об'єктивних наукових фактів, теорій та законів. Він втілюється у здатності відбирати та диференціювати навчальний матеріал, вирішувати проблемні ситуації, формувати доказову базу та сприяє науковій організації навчання.

Принцип динамічності базується на розумінні індивідуального світу «Я» особистості як такого, що постійно перебуває у стані змін, проте особистісне «Я» не є пасивним об'єктом біологічних чи соціальних впливів, а розгортається з власної сутності, залишаючись завжди відкритою до нових змін, а отже, незавершеною. Таким чином незавершеність стає важливим параметром особистості, який обумовлює динаміку її розвитку.

«Особистість, – пише Г.Олпорт, – це динамічна організація всередині індивіда тих психофізичних систем, які детермінують характерну для неї поведінку і мислення» [8, с. 236].

Принцип наступності і послідовності розвитку відображає закономірність, згідно з якою розвиток особистісної ідентичності студентів здійснюється на основі тих параметрів особистості, які були сформовані попередньо, а тому його можна розглядати як поступальний процес, що зазнає постійних ускладнень.

Принцип системності і системної детермінації особистісного розвитку розвивали П. Анохін, І. Блауберг, С.Л. Рубінштейн, Б.Ф. Ломов, Е. Юдін. Він «характеризує наявність у свідомості людини змістовно-логічних зв'язків між окремими фрагментами знань. Головним завданням організації роботи з систематизації є включення нового знання у вже існуючу систему з метою формування системи понять, їх властивостей, взаємозв'язків та залежностей» [6, с. 4].

Принцип фундаментальності та професійної спрямованості орієнтує на досягнення цілей як загального розвитку особистості, так і спеціальних професійних здібностей, націлюючи на єдність особистісного розвитку з професійною діяльністю, що підкреслювали І. Бех, О. Бондарчук, П. Лушин, С. Максименко, В. Семиченко.

До специфічних принципів розвитку особистісної ідентичності відносимо: Принцип особистісної орієнтації що передбачає настанову на нерозривний зв'язок ендопсихічних та екзопсихічних властивостей кожної особистості, що забезпечує єдність її індивідуальних та професійно значимих якостей [2]. Цей принцип сприяє підвищенню ступеня особистісної свободи і переносить акцент з вузько професійних інтересів на інтелектуально-духовний розвиток особистості.

Принцип індивідуалізації як підтримки і розвитку одиничного, особливого, своєрідного, що становить потенціал особистості, розробляли О.Бударний, Є.Рабунський, О.Кірсанов, В.Гладких, В.Онищук. Відповідно до

їх досліджень, означений принцип передбачає наявність умов для реалізації особистісного потенціалу кожного студента у середовищі професійної освіти. О.Газман розробив теорію надання допомоги дитині, розвитку її «індивідуальності» як «розвитку того одиничного, особливого, своєрідного, що закладено у цьому індивіді від природи або що він набув у індивідуальному досвіді» [5, с. 13]. Факторами саморозвитку дослідник вважає активність і самостійність.

Принцип рефлексивності є одним з найважливіших у психолого-педагогічних дослідженнях, позаяк саме він допомагає людині оволодіти ситуацією, вивести її з тимчасового простору і включитися у «процес подвійного, дзеркального взаємовідображення суб'єктами один одного, змістом якого є відтворення особливостей одне одного» [9].

Принцип творчої самодіяльності був обґрунтований С.Л. Рубінштейном. Він акцентує увагу на рушійних силах розвитку індивідуального світу «Я», що проявляють себе у взаємодії з буттям, у яке включається особистість.

Принцип культуровідповідності орієнтує на створення належного культурного середовища для розвитку особистісної ідентичності майбутнього медичного працівника. Культурне ядро змісту освітнього процесу має бути відповідним особистісному становленню студента, сприяючи самовизначенню у світі культури і самореалізації власних творчих задатків і здібностей. Цей принцип був сформульований А. Дістервегом. Принцип активності акумулює прагнення особистості розширювати сферу навчальної та пізнавальної діяльності, реалізовувати внутрішній потенціал відповідно до власних світоглядних переконань та ідеалів. Цей принцип актуалізували А. Асмолов, Л. Божович Л.Виготський, І. Зязюн, М. Данилов, О. Коберник, В. Коган, Г. Костюк та ін.

Стабілізаційно-процесуальний блок характеризується розумінням того, що розвиток особистісної ідентичності студентів медичних коледжів під час професійної підготовки є відкритим і незавершеним динамічним

процесом, що векторно балансує між зонами стабілізації/трансформації, межа між якими не може бути чіткою демаркаційною лінією.

Таким чином, динаміка розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки передбачає зону трансформації, у якій особистісні параметри чітко не диференціюються, втрачається рівень творчої самоактуалізації, відстежується емоційна нестійкість, низький самоконтроль, невпевненість, тривожність, відсутність гнучкості, натомість достатньо вираженими стають екзистенційні та глобальні чинники особистісного становлення.

Специфіка прояву особистісної ідентичності студентів обумовлюється змістом її структурних компонентів та їх критеріальними вимогами. Нами виділено та охарактеризовано такі компоненти особистісної ідентичності студентів медичних коледжів: професійно-термінологічний, ціннісно-орієнтаційний, морально-етичний, емоційно-почуттєвий та процесуально- комунікативний. Вони співвіднесені із відповідними критеріями розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки, які регламентує критеріально-результативний блок схеми, де критеріальна доцільність стверджуються відповідними показниками: когнітивно-верифікаційний (показники: знання та вільне оперування фаховою термінологією; володіння навичками самоконтролю за дотриманням мовних норм; сприймання і відтворення фахових текстів, уміння на належному мовному рівні вести первинну документацію); ціннісно-мотиваційний (показники: усвідомлення значущості медичного фаху та професійного покликання; сформована система моральних переконань та стійких форм моральної поведінки; дотримання постулатів та вимог медичної етики, усвідомлення моральної відповідальності за власні дії; засвоєння духовних цінностей, що впливають на ситуацію морального вибору); гуманістичний (показники: сформована система моральних переконань та стійких форм моральної поведінки; дотримання постулатів та вимог медичної етики, усвідомлення моральної

відповідальності за власні дії; засвоєння духовних цінностей, що впливають на ситуацію морального вибору); емпатійний (показники: сформованість естетичних та моральних почуттів; здатність до емпатії, толерантність; вміння керувати емоційно-почуттєвими станами з метою запобігання стресових ситуацій.); діяльнісно-комунікативний (показники: здатність діагностувати комунікативну ситуацію та створювати позитивне комунікативне поле; знати особливості невербальної комунікації; оволодіти механізмами соціальної перцепції).

Підсумовуючи, варто зауважити, що запропонована нами структурно-функціональна схема розвитку особистісної ідентичності студентів медичних коледжів у процесі медико-психологічної підготовки не репрезентує всієї повноти педагогічної системи в ідеалізованому варіанті, а тільки слугує основою для цілеспрямованого дослідження означеного феномена.

Література

1. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 36-40.
2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) : наук. вид. / Г. О. Балл; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. гуманіст. психології». – 2-ге вид., доповн. – Житомир : Волинь: Рута, 2008. – 232.
3. Бех І.Д. Психологічні засади побудови виховного простору особистості / І.Д. Бех // Личность в едином образовательном пространстве: сборник научных статей Международного образовательного форума. Часть 1. Конференция " Философия образования личности ", 2010. – 240 с.
4. Вітвицька С.С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя // Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2015. – Вип. 10. – С. 63-67.

5. Газман О. С. Ответственность школы за воспитание детей // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 12–18.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Олпорт Г. Становление личности. – М.: Смысл, 2002. – 461 с.
9. Психология. Словарь. /Под ред. А.В. Петровського и М.Г. Ярошевского.– М. : ИПЛ, 1990.– 702 с.
10. Ягупов В.В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості / В. В. Ягупов // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. - 2015. - Т. 175. - С. 22-28.

Анна Герасименко,
*аспірантка кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та
природокористування*

ОСОБЛИВІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКІВ Г. І. ЧЕЛПАНОВА

Прізвище Георгія Івановича Челпанова (1862-1936) – філософа, дослідника, одного із найбільш знакових постатей експериментальної педагогіки, науковця, який створив та обґрунтував своє направлення у психології й заснував власну наукову школу на довгий час знаходилося в забутті. Втім його вклад в науку не можна недооцінювати, а праці заслуговують на особливу увагу.

Інтелектуальну біографію Г. Челпанова варто розділити на два періоди, зокрема: Київський період (1892-1907) та «Московський період» (1907-1936). Саме під час «Київського періоду» Г. Челпанов сформувався як вчений, педагог та громадський діяч. В ці роки ним була написана магістерська та докторська дисертації на тему «Проблема сприйняття простору на основі вчення про апріорність та вродженість», виходить до друку книга «Мозок та душа» та перші посібники «Лекції по психології», «Вступ до філософії», «Підручник психології», «Підручник логіки». У ці роки найбільшою мірою розкривається педагогічний талант Г. Челпанова. Властиво, що його учнями в Київському університеті були В. Зеньковський, П. Блонський, Г. Шпет та інші. А створення ним Психологічної семінарії стало першим кроком до вдосконалення філософсько-психологічної освіти у вітчизняному культурному просторі. Як бачимо, усі напрямки його науково педагогічної діяльності проявилися саме в «Київський період».

Натомість «Московський період» характеризується своїм практичним направленням. В 10-ті – 20-ті роки ХХ ст. вчений виступає з доповідями на психологічно-педагогічних з'їздах, приймає участь в обговореннях та дискусіях проблем філософсько-педагогічного спрямування. Результатами

його реформаторської діяльності в освітній галузі стало створення першого в Росії Психологічного інституту та заснування науково-психологічного журналу «Психологічний огляд».

З середини XIX століття в сфері інтересів російської психологічної науки з'являється проблема взаємозв'язку педагогіки і психології, піднімаються різноманітні питання про характер психологічних знань необхідних педагогам, про можливості використання психологічних даних для практичних педагогічних цілей. У кінці 80-х років у зв'язку з впровадженням в психологію експерименту інтерес до цих проблем значно зріс. Особливо це стосується початку XX століття, після організації лабораторії експериментальної педагогічної психології А.П. Нечаєвим в Петербурзі. У зв'язку з цими подіями на експериментальну психологію стали покладати надзвичайно великі надії. Виникла тенденція визнавати науковою лише експериментальну психологію, а теоретичну, загальну, або, як її нерідко іменували, метафізичну "здати в архів", зробити надбанням історії.

Г. Челпанов і його прихильники виступили проти надмірного захоплення експериментальною психологією, особливо проти прямого застосування методів експериментальної психології в педагогічній практиці, вказуючи на наукову неспроможність такого підходу і практичну небезпеку. У цьому зв'язку вчений у праці «Психологія та школа» справедливо зауважує: «Уявна легкість такого важливого в практичному відношенні питання, як питання про діагноз особистості приверне до дослідження дуже багатьох недосвідчених експериментаторів, які будуть ставити експерименти над дітьми. Ці недосвідчені експериментатори можуть фанатично повірити в непорушну істинну отриманих цифр і також фанатично будуть намагатися провадити в життя висновки, побудовані на помилково витлумачених даних. У питання виховання буде введений елемент, вельми сумнівний. Я ні на одну мить не сумніватимусь стверджуючи, що гірше відіб'ється на дітях: цілковита необізнаність педагогів з психологією або ж помилкове

застосування наукових методів. Я з великим занепокоєнням дивлюся на спробу деяких психологів давати ці методи в руки вчителів і вчительок. " [1; 125]

Разом з тим Г. Челпанов аж ніяк не був противником експериментальної психології. Напроти, будучи добре знайомим з методами досліджень закордонних вчених, він, як педагог, і сам знайомив вітчизняних вчених та дослідників з результатами експериментальних досліджень в інститутах Німеччини. Зокрема з дослідженнями процесів мислення Вюрцбургської школи, яка поклала початок експериментальному вивченню вищих психічних функцій – мислення та волі. Тобто Г. Челпанов зовсім не заперечує необхідності природничого аспекту психологічних досліджень. Водночас він вважає за надзвичайно необхідне його поєднання з теоретичною психологією, завдання якої вбачав у систематизації, зведенні до єдності отриманих даних. "Слід відрізняти індивідуальні психологічні дослідження ... від психології, що призводить в систему ці уривчасті знання ... Це саме і є психологія теоретична, загальна або філософська. Вона досліджує основні закони духу", – стверджує український вчений [1; 81].

Особливо слід відзначити педагогічну майстерність Г. Челпанова у створенні систематичних курсів для студентів по вступу в філософію, по психології і логіці. Розроблена Г. Челпановим методика оволодіння експериментальною роботою для студентів, які спеціалізуються у сфері психології чітко викладена у його підручнику 1915 року «Вступ до експериментальної психології», зберігаючи свою дидактичну значимість до сьогоднішніх днів. Його підручник по психології для гімназій і самоосвіти багаторазово перевидавався. Підручник логіки, що витримав до революції десять видань, знову використовується у навчальному процесі з 1946 р. Особлива увага акцентується вченим на проблемах підготовки молодих поколінь та якості освіти, на що наголошується у книгах «Психологія та школа», «Сучасна індивідуальна психологія та її практичне значення» та «Демократизація школи» [1], [2], [3].

Для сучасної педагогіки ХХІ століття багато ідей, висунутих Г. Челпановим на початку ХХ століття, і досі залишаються актуальними. Однією з головних ідей постає важливість середньої школи як основи культури народу і показника рівня демократії. Важливою умовою у такому випадку є неприпустимість зниження рівня освіти в середній школі. Актуальними також залишаються ідеї щодо доступності вищої освіти, зміцнення економічної бази школи, відборі талановитих дітей, реформування шкільної освіти, яку необхідно проводити із залученням університетів та при широкому обговоренні загалом.

Література

1. Челпанов Г. И. Психология и школа. (сборник статей) // Г. И. Челпанов. – М., 1912. – 125 с.
2. Челпанов Г. И. Современная индивидуальная психология и ее практическое значение / Г. И. Челпанов. // ВФиП. – М. – 1910. - Кн. 103. – С. 306-330.
3. Челпанов Г. И. Демократизация школы: (По поводу проекта Гос. Комитета народному образованию) / Г. И. Челпанов. – М. – 1918. – 60 с.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВОЇ ГРИ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА СЕРЕДНЬОМУ ЕТАПІ

Методичним стандартом в навчанні англійській мові нині є комунікативний підхід. Реалізація даного підходу у навчальному процесі з англійської мови базується на формуванні мовленнєвих навичок і умінь на основі здійснення учнем англомовної мовленнєвої діяльності. Комунікативний підхід у навчанні англійській мові передбачає оволодіння учнями засобами спілкування, які у подальшому будуть допомагати їм застосовувати здобуті уміння та навички для практичного застосування у реальних ситуаціях [3, с. 54]. Надзвичайно важко досягнути високого рівня комунікативної компетенції, не маючи змоги безпосередньо контактувати із носіями мови, що вивчається. Учитель у цьому випадку має важливе завдання створення на заняттях з англійської мови ситуацій, максимально наближених до тих, що відбуваються в реальному житті в середовищі носіїв мови. У цьому на заняттях з англійської мови учителю на допомогу приходять низка різноманітних прийомів, одним з яких є рольова гра.

Завдяки рольовій грі комунікативна компетенція учнів розвивається набагато ефективніше. На початковому ступені завдяки рольовим іграм учитель закладає вкрай важливу базу для подальшого розвитку комунікативної компетенції.

Говорячи про організацію занять з англійської мови на середньому етапі, потрібно, в першу чергу, зосередити увагу на урахуванні психо-фізіологічних та психологічних особливостей учнів цього віку. Психологи зазначають, що у підлітковому віці спостерігається найбільш інтенсивний розвиток мислення. У той же час, у дітей 10-11 років прослідковуються деякі елементи наочно-образного мислення. Власне, це особливе поєднання наочного мислення із

проявами абстрактного мислення старших дітей є надзвичайно сприятливим ґрунтом для оволодіння іноземною мовою. Школярі цієї вікової групи мають високу пізнавальну активність, яку потрібно повсякчас заохочувати, аби краще розкрити потенціал дітей. Ця активність виражається у прагненні до вивчення нового матеріалу з ширшою тематикою та бажанні до самостійної роботи з певного предмету. Діти в цьому віці досить ініціативні, вони шукають цікаву інформацію та хочуть застосовувати її в повсякденному житті [2, с. 39]. У цьому віці підлітки шукають відповіді та пояснення тій інформації, яку вони отримують з різних джерел. У цих пошуках прослідковується мотив та бажання до розвитку та формування індивідуальних цінностей.

Психологами доведено, що людина, яка займається певною діяльністю через внутрішній мотив, є більш зацікавленою як у самій діяльності, так і в результаті своєї праці, що є надзвичайно важливим мотиваційним фактором. Під час розвитку навиків спілкування на заняттях з англійської мови, навчання усному мовленню стає важливим для кожного учня особисто.

Рольові ігри мають великий вплив на пізнавальну активність учнів. Англійська мова сприймається на більш свідомому рівні, а спільна діяльність із однокласниками та вчителем сприяє розвитку самостійності, ініціативності та колективізму. Разом учні активно та захоплено працюють, намагаються допомогти один одному у разі складнощів.

Під час занять рольові ігри спрямовані на приведення у дію мотиваційної складової, що в свою чергу підвищує загальну ефективність учнів, зокрема на середньому етапі [1, с. 111]. Під час рольової гри учасники не просто говорять завчені репліки чи доповідають на певну тему, але й поступово вступають у бесіду з однокласниками та намагаються її підтримати, при цьому створюючи невимушену та цілком дружню атмосферу.

Такі ігри мають усі елементи справжньої бесіди - учні цікавляться думкою інших, дискутують та відстоюють позицію. Рольова гра повинна проходити в творчій атмосфері, яка спонукає до співпраці та розвитку.

Це в свою чергу заохочує учнів до спілкування як з учителем, так і між собою. Позитивна атмосфера у класі та зацікавленість з боку вчителя та однокласників додає учню впевненості у власних словах та діях, разом з тим зменшуючи роль помилок в його власних висловлюваннях.

Рольова гра є простим та вкрай ефективним способом зацікавити дитину та навчити її говорити та вести діалог англійською мовою. На середньому етапі застосування рольових ігор на заняттях з англійської сприяє спілкуванню учнів між собою та з учителем, одержанню нових знань, виховання активності, рішучості, а також розвитку комунікативних навичок дитини.

Найкраще учням запам'ятовуються саме ті заняття, на яких вони проводили рольові ігри. В умовах, коли заняття з англійської мови можуть перерости у просте запам'ятовування фраз та правил, рольові ігри мають ефект зближення учня з учителем та з самим предметом.

Навички, які учень отримав під час проведення рольової гри, він може застосувати безпосередньо після закінчення заняття. Тобто, ці навички тісно пов'язані з повсякденним досвідом. Рольові ігри ефективно та з творчим підходом розвивають логічне мислення, тренують пам'ять та увагу учнів на середньому етапі.

Отже, можна зробити висновок, що застосування рольової гри на заняттях з англійської мови створює позитивну творчу та робочу атмосферу, сприяє усуненню психологічного бар'єру учнів та забезпечує невимушене спілкування англійською мовою.

Поряд з цим, учні отримують велике задоволення від такого ігрового формату ведення заняття, що позитивно позначається на моральному стані дітей.

Загалом, практика неодноразово доводила, що використання рольових ігор на заняттях з англійської мови на середньому етапі вивчення англійської мови підвищує мотивацію до навчання та пізнавальної діяльності, що, в свою чергу, безпосередньо підвищує ефективність таких занять.

Література

1. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. : книга для учителей. – Издание 2-е. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
2. Маргулис Е.Д. Коллективная деятельность учнів. Проблемы обучения : учебно-метод. посібник. - К. : Вища шк. – 1990. – 135 с.
3. Пассов И.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Издание 2-е. - М.: Просвещение, 1991. – 223 с.